

TAMPEREEN YLIOPISTO

Laura Lakso

ENERGIAA JA UHKAKUVIA EUROOPASSA

Katsaus Euroopan unionin liuskekaasukeskustelun turvallisuusnäkökulmiin

Valtio-opin pro gradu –tutkielma
Tampere, kevät 2014

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

LAURA LAKSO. Energiaa ja uhkakuvia Euroopassa. Katsaus Euroopan unionin liuskekaasukeskustelun turvallisuusnäkökulmiin

Pro Gradu –tutkielma, 80 s.

Valtio-oppi

Toukokuu 2014

Globaalit energiamarkkinat ovat liuskekaasun voimakkaan hyödyntämisen ja sen tuomien mahdollisuuksien myötä muutostilanteessa. Perinteiset geopoliittisen asetelmat kaasuntuottajista ja kaasunostajista on muuttumassa uusien kaasuntuottajien ilmestyessä markkinoille perinteisten rinnalle. Yhdysvaltojen liuskekaasuntuotanto on jo vaikuttanut maakaasun hintaan globaalisti sekä lisännyt merkittävästi kansainvälistä kauppaa nestemäisellä (LNG) maakaasulla.

Energian ollessa valtiolle strateginen luonnonvara, tuontienergiaan liittyy vaikutusvallan käyttöä sekä poliittisia riskejä. Ukrainan vuosien 2006 ja 2009 kaasukriisi havahduttivat Euroopan unionin poliittisen päätöksentekijät Venäjältä tuotavan energian riskeihin. Kriisien aikana Venäjä katkaisi kaiken kaasunviennin Ukrainaan, jolloin kaasun toimitus Ukrainan kautta kulkevan putken kautta Eurooppaan tyrehtyi. Euroopan unionissa tilanne nähtiin Venäjän vallankäyttönä lähinnä Ukrainaa kohtaan, mutta sillä oli myös merkittävät vaikutukset Euroopan unionin energian saannin varmuudelle. Venäjän nähtiinkin käyttävän energiaa politiikan välineenä, painostuskeinona poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Euroopan unionissa riippuvuutta Venäjältä tuotavasta energiasta alettiin pitää riskinä ja jopa uhkana jäsenvaltioille. Energia nähtiinkin uudessa tilanteessa uhan alla olevana asiana ja alettiin puhumaan energiaturvallisuudesta. Turvallisuusnäkökulma tuli näin ollen vahvasti mukaan energiapoliittiseen keskusteluun.

Liuskekaasua päätin tutkia tässä tutkimuksessa, koska on tullut viimeisten parin vuoden aikana merkittävä keskustelunaihe energiapoliittisessa keskustelussa Euroopassa. Liuskekaasulla voidaan nähdä olevan potentiaalia vähentää Euroopan unionin energiariippuvuutta Venäjältä ja siten lisätä Euroopan energiaturvallisuutta. Yhdysvaltojen voimakkaan ”liuskekaasuvallankumouksen” myötä myös Euroopan osalta liuskekaasulle on asetettu paljon toiveita ja tavoitteita.

Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus venäläisen energian voimakkaasta politisoitumisesta energiapoliittisessa keskustelussa Euroopassa. Venäläinen energia voidaan toisaalta nähdä poliittisena tekijänä, jossa Venäjän valtionhallinto käyttää sitä ulkopoliittisiin tarkoituksiin. Toisaalta, venäläistä energiaa voidaan pitää kauppatavarana aivan, kuin mitä tahansa muutakin hyödykettä. Tarkoituksena on hahmottaa miten nämä näkökulmat esiintyvät sekä poliittisessa että kaupallisessa liuskekaasukeskustelussa ja millaisena tekijänä Venäjä nähdään näissä keskusteluissa. Keskusteluiden taustalla on ajatus Euroopan unionin energiaan liittyvästä turvallisuudesta ja riskitekijöiden minimoimisesta energiensaannin turvaamiseksi.

Tarkemmin tutkimuksessa tarkastellaan Euroopan unionin maakaasuun liittyvää energiapolitiikkaa turvallisuuden näkökulmasta. Tarkastelun kohteena on liuskekaasukeskustelussa esiin tulevat merkitykset ja argumentit Euroopan unionin energiaturvallisuudesta suhteessa Venäjään. Tutkimuskysymyksiä tarkastelen Euroopan unionin komission ja Euroopan kaasuteollisuuden etujärjestö Eurogasin näkökulmista.

Tutkimustuloksena on esittää, että liuskekaasun nähdään Euroopan unionin komission ja Eurogasin asiakirjoissa tekijänä, millä on potentiaali vähentää riippuvuutta Euroopan unionin ulkoisista

kaasuntoimittajista, mutta sillä ei voida kokonaan korvata Venäjän merkitystä Euroopan kaasuntoimittajana. Liuskekaasulla nähdään olevan mahdollisuuksia parantaa Euroopan unionin energiaturvallisuutta monipuolistamalla kaasuntoimittajia ja alentaa kaasun kallista hintaa unionin alueella. Liuskekaasu näyttäytyykin aineistossa erityisesti Euroopan unionin energiaturvallisuutta parantava tekijänä. Vaikkakin venäläinen energia on politisoitunut voimakkaasti Euroopan unionin alueella, venäläinen energia nähdään Euroopan unionin komission ja Eurogasin näkökulmasta lähinnä taloudellisesta näkökulmasta. Suurimman painoarvon liuskekaasukeskustelussa saavat energian hinta sekä toimitusvarmuus, ei niinkään venäläisen energian uhkakuvat.

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	2
1.2. TUTKIMUSKYSYMYKSEN ESITTELY	4
1.3. ENERGIA JA ENERGIARESSIT	7
1.4. ENERGIATURVALLISUUS	8
1.5. TUTKIELMAN RAKENNE	10
2. LIUSKEKAASU	11
2.1 YHDYSVALTOJEN LIUSKEKAASUBUUMI.....	11
2.2. LIUSKEKAASU GLOBAALILLA TASOLLA	12
2.3 LIUSKEKAASU JA EUROOPPA	13
3. EUROOPAN ENERGIAMARKKINAT JA VENÄJÄ	19
3.1 VENÄJÄ EUROOPAN ENERGIANTOIMITAJANA.....	19
3.2. UKRAINAN KAASUKRIISIT POLITISOIVAT VENÄLÄISEN ENERGIAN EUROOPASSA.....	23
3.3. VENÄJÄN ENERGIATOIMITUKSET LIIKETOIMINTAA VAI POLITIIKKAA?	25
3.4. ENERGIASUURVALLAN KRITIIKKI	28
3.5. ONGELMAT HISTORIALISESTA NÄKÖKULMASTA	30
4. TURVALLISUUS JA KÖÖPENHAMINAN KOULUKUNTA	32
4.1. TURVALLISUUS	32
4.2. KÖÖPENHAMINAN KOULUKUNTA JA LAAJENNETTU TURVALLISUUS	34
4.3. TURVALLISTAMINEN	37
4.4. KÖÖPENHAMINAN KOULUKUNNAN TURVALLISUUSKOMPLEKSIT	40
4.5. EUROOPAN UNIONIN ENERGIAPOLITIIKAN VAIKUTTAJATAHOT	44
4.6. SISÄLLÖNANALYYSI MENETELMÄNÄ	47
5. KOMISSION JA EUROGASIN NÄKEMYKSET LIUSKEKAASUSTA	49
5.1. EUROGASIN LINJAUKSET LIUSKEKAASUSTA	51
5.4 KOMISSION Keskustelu LIUSKEKAASUSTA	55
5.5 ANALYYSI	62
<i>Liuskekaasu ja Euroopan energiaturvallisuus</i>	62
<i>Venäjän rooli aineistossa</i>	63
<i>Uhkakuvat</i>	64
<i>Liuskekaasun turvallistaminen</i>	66
<i>Paradigman muutos?</i>	68
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	70
LÄHDEVIITTEET	72

Johdanto

Globaalit energiamarkkinat ovat liuskekaasun voimakkaan hyödyntämisen ja sen tuomien mahdollisuuksien myötä muutostilanteessa. Perinteiset geopoliittisen asetelmat kaasuntuottajista ja kaasunostajista on muuttumassa uusien kaasuntuottajien ilmestyessä markkinoille perinteisten rinnalle. Yhdysvaltojen liuskekaasuntuotanto on jo vaikuttanut maakaasun hintaan globaalisti sekä lisännyt merkittävästi kansainvälistä kauppaa nestemäisellä (LNG) maakaasulla.

Tulevaisuudessa Eurooppa on yhä riippuvaisempi öljyn ja kaasuntuonnista sen rajojen ulkopuolelta, erityisesti Venäjältä. Vaikka Euroopassa on alettu panostamaan uusiutuvaan energiaan ja tehostamaan energiatehokkuutta, kestää kuitenkin kauan, ennen kuin tavoitteet toteutuvat. Toimenpiteet eivät myöskään korvaa lähitulevaisuudessa kaasua ja öljyä. Samaan aikaan Euroopan oma mahdollisuus hyödyntää muita energialähteitä on ollut tähän asti rajoittunut saatavuuden suhteen tai ympäristökysymyksellisistä syistä niitä ei ole voitu hyödyntää. Euroopan energiantarve on suuri ja tulevaisuudessa venäläisestä energiasta tulee kilpailemaan myös kehittyvät maat kuten esimerkiksi Kiina.¹ Näin ollen niukoista luonnonvaroista käydään yhä kovempaa kilpailua sekä niiden hallinta ja niillä tehtävä kauppa vaikuttaa globaaleihin geopoliittisiin valtakysymyksiin valtioiden välillä.

Lisääntyvä energiankulutus lisää kansainvälistä kauppaa energialuonnonvaroista. Valtioiden geopoliittinen sijainti ja riippuvuus niukoista luonnonvararesursseista, energiasta, vaikuttaa merkittävästi valtioiden toimintakykyyn ja vaikutusvaltaan. Mikäli valtiolla ei ole omia energialuonnonvaroja, valtio joutuu hankkimaan ne muilta valtioilta. Mitä riippumattomampi valtio on muualta tuotavista energiavaroista, sitä enemmän sillä on itsemääräämisoikeutta, valtaa. Mitä enemmän valtio on riippuvainen ulkopuolisista energiantoimittajista, sitä enemmän toimittajalla on vaikutusvaltaa suhteessa kyseiseen valtioon. Globalisaation myötä myös energiansaannin turvaaminen on noussut yhä tärkeämmäksi poliittiseksi tekijäksi valtioiden politiikassa kansallisella sekä kansainvälisellä tasolla. Kilpailu niukoista energiavaroista voimistuu globaalin kysynnän kasvaessa, mikä aiheuttaa paineita valtioille energian ollessa yhteiskuntien strateginen resurssi.

Energian ollessa valtiolle strateginen luonnonvara, tuontien energiaan liittyy vaikutusvallan käyttöä sekä poliittisia riskejä. Ukrainan vuosien 2006 ja 2009 kaasukriisi havahduttivat Euroopan unionin poliittisen päätöksentekijät Venäjältä tuotavan energian riskeihin. Kriisien aikana Venäjä katkaisi kaiken kaasunviennin Ukrainaan, jolloin kaasun toimitus Ukrainan kautta kulkevan putken kautta

¹ Perovic, Jeronim toim. (2009) Aalto, Pami s. 159

Eurooppaan tyrehtyi. Euroopan unionissa tilanne nähtiin Venäjän vallankäyttönä lähinnä Ukrainaa kohtaan, mutta sillä oli myös merkittävät vaikutukset Euroopan unionin energian saannin varmuudelle. Venäjän nähtiinkin käyttävän energiaa politiikan välineenä, painostuskeinona poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Euroopan unionissa riippuvuutta Venäjältä tuotavasta energiasta alettiin pitää riskinä ja jopa uhkana jäsenvaltioille.² Energia nähtiinkin uudessa tilanteessa uhan alla olevana asiana ja alettiin puhumaan energiaturvallisuudesta. Turvallisuusnäkökulma tuli näin ollen vahvasti mukaan energiapoliittiseen keskusteluun.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Kansainvälisen energijärjestön IEA:n mukaan Euroopan unioni on maailman toiseksi suurin maakaasun markkina-alue. Myös tulevaisuudessa Euroopan unioni tulee olemaan entistä enemmän riippuvainen kaasuntuonnista oman kaasuntuotannon laskiessa ja energian kysynnän kasvaessa.³ Tällä hetkellä suurin osa kaasusta tuodaan Venäjältä.

Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus venäläisen energian voimakkaasta politisoitumisesta energiapoliittisessa keskustelussa Euroopassa. Venäläinen energia voidaan toisaalta nähdä poliittisena tekijänä, jossa Venäjän valtionhallinto käyttää sitä ulkopoliittisiin tarkoituksiin. Toisaalta, venäläistä energiaa voidaan pitää kauppatavarana aivan, kuin mitä tahansa muutakin hyödykettä. Tarkoituksena on hahmottaa miten nämä näkökulmat esiintyvät sekä poliittisessä että kaupallisessa liuskekaasukeskustelussa ja millaisena tekijänä Venäjä nähdään näissä keskusteluissa. Keskusteluiden taustalla on ajatus Euroopan unionin energiaan liittyvästä turvallisuudesta ja riskitekijöiden minimoimisesta energiansaannin turvaamiseksi.

Tutkielman kantava ajatus on Kööpenhaminan koulukunnan teoria turvallisumisesta. Turvallisumisessa on kyse siitä, että suojeltava kohde on olemassaolon uhan alla. Tällaisessa poikkeustilassa on mahdollisuus nostaa suojeltava asia politiikan agendalle, jolloin käyttöön saadaan enemmän mahdollisuuksia ja haluttu asia on näin ollen helpommin legitimoitavissa. Turvallisumisessa on olemassa selkeäsi suojeltava kohde ja kohdetta uhkaava asia.⁴ Euroopan unionin energiapolitiikassa suojeltavan kohteen voidaan nähdä oleva energiaturvallisuus ja sitä uhkaavana tekijänä venäläiseen maakaasuun liittyvät mahdolliset toimitusongelmat. Uhkatekijä ei kuitenkaan ole täysin selkeä, koska historiallisesti venäläinen maakaasun toimitus on ollut

2 Venäjän ja Ukrainan välinen kaasukriisi herätti EU:n energiasektorin. (2006) Energia. Euroopan Parlamentti

3 IEA 2011 s.122

4 Buzan, Waeaver, de Wilde (1998) s. 23-24

suhteellisen turvattua Venäjältä Eurooppaan. Kysymys onkin näin ollen juurikin sosiaalisesti konstruoidusta uhkasta. Kööpenhaminan koulukunnan mukaan turvallisuus konstruoidaan sosiaalisesti esimerkiksi puheissa ja keskusteluissa. Turvallistaminen liittyy näin ollen vahvasti intersubjektiivisiin näkemyksiin ja niistä konstruoi tuun todellisuuteen.⁵ Venäjän energiaan liittyvässä energiapoliittisessa keskustelussa keskustellaankin Euroopassa siitä, onko Venäjän energiatoimitukset liiketoimintaa vai olisiko se syytä nähdä uhkana Euroopan turvallisuudelle.

Liuskekaasua päätin tutkia tässä tutkimuksessa, koska on tullut viimeisten parin vuoden aikana merkittävä keskustelunaihe energiapoliittisessa keskustelussa Euroopassa. Liuskekaasulla voidaan nähdä olevan potentiaalia vähentää Euroopan unionin energiariippuvuutta Venäjästä ja siten lisätä Euroopan energiaturvallisuutta. Yhdysvaltojen voimakkaan ”liuskekaasuvallankumouksen” myötä myös Euroopan osalta liuskekaasulle on asetettu paljon toiveita ja tavoitteita. Liuskekaasu on epäkonventionaalinen maakaasua, jota saadaan uuden teknologisen kehittymisen myötä poraamalla kalliooperästä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut teknologinen kehitys on mahdollistanut liuskekaasun laajamittaisen tuotannon erityisesti Pohjois-Amerikassa. Liuskekaasuvarantoja löytyy globaalisti paljon ja myös Euroopassa varantoja on kartoitettu aktiivisesti. Euroopan liuskekaasuvarannot sijoittuvat Puolaan, Liettuaan, Saksaan ja Ranskaan. Tällä hetkellä koeporauksia tehdään Puolassa, jossa on Eu:n suurimmat liuskekaasuvarat. Saksa ja Ranska ovat kieltäneet liuskekaasuporaukset sen ympäristöhaittojen vuoksi. Euroopan unionin hyötyminen liuskekaasusta ei ole pelkästään mahdollisen oman tuotannon varassa vaan liuskekaasua on mahdollista toimittaa nesteytettynä kaasuna, LNG:nä Eurooppaan.

Tutkimuksen innoittajana toimi aiheen käsittely mediassa. Tapahtuneesta muutoksesta Pohjois-Amerikan energiamarkkinoilla on kuvattu lehdistössä vahvoilla termeillä. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ilmiötä kuvattiin ”vallankumoukselliseksi” ja käytettiin termiä ”liuskekaasubuumi”⁶. Muutosta Yhdysvaltojen energiamarkkinoilla on kuvattu globaalina ilmiönä ”mullistaen maailman energiamarkkinat”.⁷ Talouselämä lehden mukaan Yhdysvaltojen kaasuntuotannolla nähdään vaikutuksia energiamarkkinoiden muutokseen. Artikkelin tuo keskusteluun mukaan myös Venäjän merkityksen, jonka roolin se näkee heikentyvän kilpailun lisääntyessä.⁸ Toisaalta, Kari Liuhto kirjoittaa Helsingin Sanomien Vieraskynä-palstalla, ettei liuskekaasu tule korvaamaan Venäjältä Eurooppaan tuotavaa kaasua.⁹ Suomalaisen energiateollisuus ry:n puheenjohtajan mielestä toiveet ovat olleet ennenaikaisia, eikä Euroopassa tulla näkemään

5 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 30-31

6 Pentikäinen, Mikael. (2013)

7 Hulkko, Kustaa. (2013)

8 Ranta, Elina (2013)

9 Liuhto, Kari (2013)

Yhdysvaltojen kaltaista liuskekaasu-vallankumousta. Tätä hän perustelee kalliilla prosessointikustannuksilla, joka johtaa halvan liuskekaasun hinnan moninkertaistumiseen.¹⁰ Ukrainan kansannousun aikaan keväällä 2014 useat Euroopan unionin jäsenmaiden johtohahmot ovat nostaneet voimakkaasti esiin liuskekaasun mahdollisuudet Venäjän energian korvaajana Euroopassa.¹¹ Saksan liittokansleri Angela Merkel on esittänyt Yhdysvaltojen liuskekaasun hyödyntämistä Euroopassa.¹² Iso-Britannian pääministeri David Cameron on puolestaan kehottanut Euroopan unionia lisäämään unionin energiaomavaraisuutta Venäjästä liuskekaasun avulla. Cameronin mielestä EU:n energiaomavaraisuus ja liuskekaasun tuotanto pitäisi nostaa Euroopan unionin energiapolitiikan prioriteettilistan kärkeen.¹³

Valitsin liuskekaasukeskustelun tutkimuskohteeksi osittain sen mielenkiintoisen aseman vuoksi. Ilmiöstä puhutaan paljon ja sille on esitetty suuria mahdollisuuksia. Liuskekaasu on energiaa, jolla voi olla mahdollisuuksia korvata Venäjältä tuotavaa energiaa. Tämä taas vaikuttaa voimakkaasti Euroopan energiariippuvuuteen Venäjästä sekä Euroopan omaan energiaturvallisuuteen.

Mikä on liuskekaasuun liitetyn ilmiön todellinen, tieteellinen tausta? Ovatko liuskekaasun mahdollisuudet valta-asetelmia muuttavana tekijänä pelkkää länsimaista toiveajattelua liuskekaasun avulla tapahtuvasta Venäjän energiariippuvuuden vähentymisestä ja siten Euroopan energiaturvallisuuden parantumisesta? Kertooko toiveikkuus enemmänkin pelosta Venäjää kohtaan energiantoimittajana ja uuden kylmän sodan asetelmista kuin varteenotettavasta uudesta energialähteestä? Sävyttääkö keskustelua sosiaalisesti konstruoitu käsitys turvallisuudesta ja liuskekaasun turvallistamisesta Venäjän uhkalta? Luodaanko liuskekeskusteluissa Venäjän energiasta uhkatekijää, jonka vuoksi liuskekaasua tulisi hyödyntää?

1.2. Tutkimuskysymyksen esittely

Tässä tutkimuksessa pyritäänkin selvittämään ilmiötä syvällisemmin. Tarkemmin tutkimuksessa tarkastellaan Euroopan unionin maakaasuun liittyvää energiapolitiikkaa turvallisuuden näkökulmasta. Tarkastelun kohteena on liuskekaasukeskustelussa esiin tulevat merkitykset ja argumentit Euroopan unionin energiaturvallisuudesta suhteessa Venäjään. Keskusteluun liittyy voimakkaasti Venäjän merkitys Euroopan energiaturvallisuuden vaikuttajana. Tutkimuskysymykset

10 Turha toivoa, että liuskekaasu tulee ja pelastaa. (2013)

11 Traynor, Ian (2014)

12 Merkel says U.S. shale gas might help Europe diversify energy. Reuters. (2014)

13 EU warms to shale gas in the wake of Crimea crisis. (2014)

tulevat olemaan kutakuinkin seuraavat:

- Millaisena tekijänä liuskekaasu nähdään Euroopan unionin (energia)turvallisuudelle?
- Millainen rooli Venäjälle annetaan tässä keskustelussa?
- Miten venäläisen energian uhkakuvat näyttäytyvät keskustelussa?
- Miten liuskekaasubuumin jälkeen venäläinen energia määritellään (uudelleen) Euroopassa?

Tutkimuskysymyksiä tarkastelen Euroopan unionin komission ja Euroopan kaasuteollisuuden etujärjestö Eurogasin näkökulmista. Eurogas on Euroopan kaasuntuottajien – ja toimittajien, sekä jälleenmyyjien voittoa tavoittelematon etujärjestö, jossa on noin 50 jäsentä. Järjestön tarkoituksena on vahvistaa kaasun asemaa energialähteenä perustamalla keskusteluyhteyksiä eri teollisuuden edustajien, kansainvälisten kaasuntoimittajien ja relevanttien instituutioiden kanssa. Järjestö pyrkii edistämään yhdellä äänellä eurooppalaisen kaasuteollisuuden etuja Euroopan unioniin. Järjestö vaikuttaa myös Euroopan unionin kaasuun liittyvissä ulkosuhteissa ja on jäsenenä Eu - Venäjä energiadialogissa.¹⁴ Eurogas pyrkii edistämään Euroopan unionin kaasuteollisuuden etuja, mutta sen jäsenet eivät ole pelkästään eurooppalaisia, vaan osa eurooppalaisilta jäsenyrityksistä, kuten esimerkiksi suomalainen Gasum on osittain venäläisessä omistuksessa. Tutkimuksessa täytyykin ottaa huomioon seikka, ettei kansainvälisillä markkinoilla toimivat yritykset ole aina kansallisia vaan voivat olla monikansallisessa omistuksessa. Näin ollen myös Eurogasissa vaikuttaa jossain määrin myös venäläinen omistajuus eurooppalaisten energiayhtiöiden kautta. Eurogasin kautta myös venäläisillä energiayhtiöillä on jossain määrin lobbausmahdollisuus Euroopan unioniin energiapoliittisiin linjauksiin ja päätöksiin.

Euroopan unionin komissio on toimielin, joka edustaa 28 Euroopan unionin jäsenmaata, siten, että toimielimessä on yksi komissaari kustakin jäsenmaasta. Komissiolla on yksinoikeus tehdä lakialoitteita. Komissio vastaa myös yhteisten poliitikkojen täytäntöönpanosta ja valvoo perussopimuksen noudattamista. Komissaarit edustavat EU:n yhteistä linjaa, eivät jäsenmaitaan. Euroopan unionin energiapolitiikka toteutetaan sekä EU:n yhteisillä linjauksilla mutta myös bilateraalilla suhteilla EU:n ulkopuolisiin maihin. EU:n energiapoliittisena tavoitteena on turvata luotettavat energialähteet luotettavista lähteistä, turvata energian kilpailukykyinen hinta sekä viimeisenä jakaa informaatiota jäsenmaiden kesken siten, että jäsenmaat ovat kykeneviä puhumaan EU:n yhdellä yhteisellä äänellä EU:n ulkosuhteissa.¹⁵

14 Eurogas: <http://www.eurogas.org>

15 http://ec.europa.eu/energy/international/index_en.htm

Tarkastelemalla näiden kahden organisaation kannanottoja, puheita, päätöksiä pystyn hahmottamaan liuskekaasusta käytävää keskustelua sekä poliittiselta (komissio), että energia-alan etujärjestön (Eurogas), kaupallisesta näkökulmasta. Pysin etsimään samankaltaisuuksia ja eroavuuksia kannoissa sekä sitä, miten nämä organisaatiot niitä perustelevat. Tutkimukseni kohdistuu Euroopan unionin energiaturvallisuuden tarkasteluun ja liuskekaasun vaikutuksesta siihen sekä Venäjälle annettuun rooliin tässä keskustelussa. Tarkastelen aineistoa liuskekaasun voimakkaan hyödyntämisen alkamisesta Yhdysvalloissa eli vuodesta 2007 lähtien vuoteen 2013.

Tutkimuksesta tekee mielenkiintoisen se, että venäläiselle energialle annetaan hyvinkin erilaisia arvoja, riippuen kuka asiaa tulkitsee. Venäläinen energia voidaan nähdä liiketoimintana, mutta toisaalta myös Venäjän ulkopoliittikan harjoittamisen välineenä. Energian ulkopoliittinen välinearvo asettaa venäläisen energian osittain ongelmalliseksi, mutta toisaalta, kaikki osapuolet eivät näe asiaa ongelmana vaan kyseessä on vahvasti tulkintakysymys. Pysin hahmottamaan näitä turvallisuuteen liittyviä seikkoja sekä poliittiselta että kaupallisesta näkökulmasta. Miten liuskekaasun hyödyntämistä perustellaan venäläisen energian mahdollisilla uhkakuvilla, vai perustellaanko? Pidetäänkö energiakauppaa vain liiketoimintana, jossa ei ole uhkakuvia? Hypoteettisena oletuksena voisi pitää sitä, että poliittisissa kannanotoissa venäläinen energia nähdään politiikan välineenä, uhkana, kuin taas kaupallisessa, Eurogasin kannanotoissa venäläinen energia voisi hypoteettisen oletaman mukaan, näyttäytyä vain perinteisenä liiketoimintana. Toisaalta, Eurogas voi nähdä kaupallisena toimijana liuskekaasun myös energiaturvallisuutta edistävänä asiana, mutta tällöin tulisikin olettaa, ettei venäläinen energia ole pelkästään liiketoimintaa. Toisaalta, hypoteettisia oletuksia on vaikea näin yksiselitteisesti muodostaa, koska politiikan tavoitteena on myös edistää talouskasvua, eikä etsiä pelkästään poliittista vallankäyttöä uhkaavia tekijöitä.

Toisaalta, tutkimuksessa täytyy myös huomioda vahva vastadiskurssi liuskekaasun tuotannolle joka liittyy ympäristökysymyksiin. Liuskekaasun tuotantoon liittyvät ympäristökysymykset on vahvasti esillä energiapoliittisessa keskustelussa Euroopassa ja ympäristökysymykset ja ympäristöuhkat ovat vahva vasta-argumentti liuskekaasun hyödyntämiselle Euroopan unionin alueella. Liuskekaasuun liittyy näin ollen kaksi vastakkaista uhkaa; uhka venäläisestä energiasta ja uhka ympäristökysymyksistä. Tässä tutkimuksessa tutkimuksen keskiössä on kuitenkin energiaturvallisuuden tuontivarmuuden näkökulma sekä mahdollinen venäläisen energian uhka ja siten ympäristötekijät jäävät taka-alalle.

Tutkimus kohdistuu erityisesti Euroopan unionin yhteiseen energiapolitiikkaan, eikä niinkään yksittäisten jäsenvaltioiden energiapolitiikkaan. Tutkimuskohteena on suuremmat linjaukset

Euroopan unionin tasolla, vaikkakin jäsenvaltiot harjoittavat energiapolitiikkaa itsenäisesti bilateraalilla eli kahdenvälisillä suhteilla esimerkiksi juuri Venäjään. Liuskekaasun myötä Euroopan unioni on kuitenkin ottanut kantaa laajemmin liuskekaasun merkityksestä unionille ja erityisesti sen Venäjän kontekstissa.

Euroopan unionin komission ja kaasualan etujärjestöjen kantoja ei suoranaisesti ole tutkittu vertailemalla, vaikkakin tutkimuksia muuten liuskekaasusta on runsaasti. Tämä tutkimus positioituakin tutkimaan näitä poliittisia ja kaupallisia motiiveita liuskekaasun hyödyntämiseen Euroopan unionissa. Liuskekaasukeskustelu käsittää paljon Venäjään liittyviä merkityksiä. Venäjän merkitys Euroopan unionin energiamarkkinoilla ei voidakaan vähätellä, vaan sillä on suuri rooli Euroopan energiantoimittajana ja se herättää sekä positiivista, että negatiivista keskustelua. Venäjän rooli energiantoimittajan liittyy voimakkaasti turvallisuuden ja erityisesti energiaturvallisuuteen.

Euroopan unionin komissio onkin määritellyt unionia koskevan *energiaturvallisuuden*. Komission mukaan energiaturvallisuus on energiatuotteiden keskeytymätön fyysinen saatavuus markkinoilla järkevään hintaan ja kaikille kuluttajille. Komission määritelmässä otetaan myös huomioon ympäristökysymykset sekä kestävä kehitys.¹⁶ Euroopan energiaturvallisuuteen vaikuttaa juurikin voimakkaasti Venäjän asema luotettavana kaasuntoimittajana. Ukrainan kriisi heijastui tähän turvallisuuden tunteeseen, sekä Venäjän luotettavuuteen energiantoimittajana kaasun saatavuuden katkettua. Tässä tutkimuksessa käytetään tätä Euroopan unionin määrittelemää käsitettä energiaturvallisuudesta ja erityisesti niitä osioita, jotka liittyvät tutkimuskysymykseen energiapolitiikan ulkosuhteista ja energian saatavuudesta unionin ulkopuolelta. Ympäristötekijät rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle ja keskiössä on energiaturvallisuus, jota tarkemmin katsotaan saatavuuden turvaamisen näkökulmasta Euroopan unionin energiaan liittyvissä ulkosuhteissa.

1.3. Energia ja energioresurssit

Tutkimuksen kohdistuessa energiaan ja energioresursseihin on syytä selvittää näitä kahta käsitettä.

Energia on olennainen osa tyydyttämään inhimillisiä tarpeita, tarjoamaan hyvinvointia ja ylläpitämään taloudellista kehitystä. Klassisessa taloustieteessä energia nähdään perustarpeeksi, joka

16 COM(2000) 769 final

vaikuttaa kaikkeen tuotantoon suorasti tai epäsuorasti. Näin ollen energian luotettava saaminen edulliseen hintaan on tärkeä valtion turvallisuustekijä.¹⁷

Energiaressurssit pidetään valtioille strategisena luonnonvarana. Robert Dahl on määritellyt *ressurssin* siten, että se voi olla mikä tahansa asia, jota voidaan käyttää horjuttamaan toisen päätöksiä tai strategioita. Resurssit eivät itsessään ole vallan lähde vaan keino tuottaa valtaa riippuen toimijoista ja heidän resurssistaan ja käyttötavoista. Näin ollen resurssit voidaan nähdä valtaa tuottavina asioina.¹⁸ Energialla käydään myös kauppaa valtioiden välillä. Energiaressurssit lisäävät valtaa niiden omistajille, mutta luovat myös riippuvuussuhteita osapuolille. Resurssin tarvitsija on riippuvainen sen tuottajasta ja toimittajasta, mutta yhtäläillä myös sen toimittaja voi olla riippuvainen energian ostajasta ja tarvitsijasta, markkinoista. Näin ollen energiaressurssit voivat luoda keskinäisriippuvuuden osapuolten välille. Tästä voi seurata mahdollisia riippuvuuden avulla tapahtuvaa vallankäyttöä osapuolten välillä. Riippuvuudet strategisista luonnonvaroista luovat aina epävarmuutta ja haavoittuvuutta valtiolle.

1.4. Energiaturvallisuus

Energiaturvallisuuteen alettiin kiinnittämään huomioita ensimmäistä kertaa 1970-luvun öljykriisin aikaan. Tuolloin öljyntuottajavaltioiden yhteenliittymä OPEC katkaisi kaikki öljyntoimitukset länsimaihin. Kriisi aiheutti energiahintojen voimakkaan nousun, joka johti taloudelliseen lamaan. Energian katkeamatonta saatavuutta ei voitu enää pitää itsestäänselvyytenä. Seuraavat vuosikymmenet energiaturvallisuus nähtiin enemmän taloudellisena, kuin turvallisuuteen liitettävänä tekijänä. Energiaturvallisuus voidaankin ymmärtää eri tavalla riippuen kontekstista. Siinä missä turvallisuus liitetään valtion interventioon, energiaturvallisuudessa on kyse myös toimivista markkinoista ja turvallisesta ja luotettavasta energiainfrastruktuurista.

Energian saatavuuden turvaaminen onkin valtioiden yksi tärkeimmistä tavoitteista globaalisti.¹⁹ Tulevaisuudessa energiankulutuksen on ennustettu kasvavan nopeammin, kuin energian saatavuuden. Ennustettu kehitys on lisännyt länsimaisten kuluttajien tietoisuutta energian saantiin liittyvistä riippuvuuksista niiden toimittajista sekä Venäjän asemasta yhtenä tärkeimpänä Euroopan energiantoimittajana.²⁰ Energian saatavuuden turvaaminen on yksi Euroopan unionin

17 Pearson, I, Zeniewski P, Gracceva F, Zastera P (2012) s.139

18 Smith, Martin A, (2012) s.18

19 Winzer Christian (2012)

20 Perovic (2009) s.1

energiapolitiikan peruspilareista²¹. Eri organisaatiot, valtiot ja valtioiden yhteenliittymät sekä organisaatiot voivat käsittää valtiota koskevan energiaturvallisuuden eri tavoin.²² Yerginin mukaan energiantuottajavaltiot keskittävät huomion kysynnän turvaamiseen energian viennissä. Venäjän tavoitteena on hänen mukaansa säilyttää voimakas kontrolli strategisista resursseista valtion tasolla sekä saavuttaa etusija kaasuputkien ja markkinoiden hallinnassa. Euroopassa energiaturvallisuuskeskustelu on keskittynyt keskusteluun Euroopan riippuvuudesta tuontienergiasta.²³

Keating on esittänyt eroavaisuuksia realistisen geopolitiikan ja neoliberaalin näkökulman välillä. Geopoliittinen näkökulma keskittyy valtioon ja resurssien saatavuuteen ja jättää usein huomioimatta tuottajavaltioiden turvallisuusnäkökulmat, korostaen saatavuuden turvaamista saatavuuden kysynnän sijaan. Neoliberaalin lähestymistapa keskittyy taas markkinamekanismeihin ja identifioi energiaturvallisuuden liittyvän vapaisiin markkinoihin. Toisaalta markkinoiden vapauttamista on vaikea erottaa kokonaan energiaturvallisuudesta.²⁴

Laajasti ymmärrettynä energiaturvallisuus liittyy energian varmaan ja turvalliseen saatavuuteen kilpailukykyisillä hinnoilla.²⁵ Valtiota koskeva energiaturvallisuus on perinteisesti määritelty koskettamaan energian saatavuutta, luotettavuutta, ja edullisuutta.²⁶ Avainasemassa energiaturvallisuudessa on ollut pitkään energiansaannin saatavuus monipuolisesti eri energialähteistä.²⁷ Elkindin mukaan energiaturvallisuuteen kuuluu kuitenkin myös neljäs ulottuvuus, jossa otetaan huomioon ympäristö ja sen kestävä kehitys.²⁸ Daniel Yerginin mukaan perinteinen käsitys energiaturvallisuudesta on liian rajoittunut ja käsitettä tulisikin laajentaa koskemaan koko energiantuotanto- ja kuljetusketjua. Energiatoimitusten globalisoituessa ja keskinäisriippuvuuksien voimistuessa energiantoimitusten varmistaminen ilman häiriötekijöitä on yhä tärkeämpää. Yergin korostaa energiaturvallisuuteen vaikuttavana tekijänä erityisesti myös valtioiden välistä poliittista kanssakäymistä.²⁹

Andreas Goldthaun mukaan energiaturvallisuudella käsitetään energian tasapuolista tarjontaa, edullisuutta, luotettavuutta tehokkuutta, ympäristöystävällisyyttä, hallittavuutta sekä loppukuluttajien sosiaalista hyväksyttävyyttä. Energiaturvallisuus on saamassa yhä enemmän sijaa

21 COM 2008; COM 2006

22 Cligendael international energy programme (2008) s.13

23 Yergin D, (2006)

24 Dyer H, Trombetta J. (2013) s.5

25 Dyer H, Trombetta J. (2013)

26 Elkind J, Pascual C. (2010) s. 121

27 Yergin D, (2006)

28 Elkind J, Pascual C. (2010) s. 121

29 Yergin D, (2006)

poliittisilla agendoilla. Energiaturvallisuudessa on kysymys sekä kysynnästä, että tarjonnasta.³⁰ Goldthaun mukaan energiaturvallisuus on näin ollen sekä strateginen, että myös poliittinen kysymys.³¹

Yhdistyneet kansakunnat (YK) on määritellyt energiaturvallisuuden keskeytymättömäksi energian saatavuudeksi monipuolisista energialähteistä ja riittäviä määriä järkevään hintaan. YK:n mukaan energiaturvallisuuteen vaikuttaa myös organisaation mahdollinen haavoittuvuus energian toimittajista ja toimitusten välikäsistä.³² Kansainvälinen energiajärjestö IEA määrittelee energiaturvallisuuden lähes samaan tapaan YK:n kanssa, mutta ottaa huomioon myös energian ympäristönäkökulmat.³³ Ympäristötekijät nähdäänkin osaksi energiaturvallisuutta.

1.5. Tutkielman rakenne

Tutkielman toinen luku käsittelee liuskekaasua, sen historiallista taustaa sekä vaikutusta globaaleihin energiamarkkinoihin ja Eurooppaan. Kolmas luku asettaa liuskekaasun Euroopan kontekstiin samalla problematisoiden Euroopan ja Venäjän väliset energiatoimitukset ja keskinäisriippuvuuden. Neljännessä luvussa muodostetaan teorettinen viitekehys turvallisuuden ja turvallistamisen näkökulmasta, erityisesti kiinnittäen huomiota Kööpenhaminan koulukuntaan. Viidennessä luvussa esitellään aineistoa sekä analysoidaan aineistoa saaden vastauksen tutkimuskysymyksiin. Kuuden luku on loppupäätelmiä.

30 Goldthau, A., Sovacool, B.,K (2012)

31 Dyer H, Trombetta J. (2013) s.4

32 United Nations. (2000) s.112

33 Pearson, I, Zeniewski P, Gracceva F, Zastera P (2012) s.139

2. Liuskekaasu

Liuskekaasun tuotanto alkoi ensimmäisenä Yhdysvalloista ja läpimurto tuotannon tehokkuudessa tapahtui noin vuonna 2007. Liuskekaasun tuotanto onkin verrattain nuori ilmiö ja tuotannon kehitys on ollut hyvin nopeaa. Liuskekaasuesiintymien olemassa olo on tiedetty pitkään, mutta puutteellinen teknologia ja kalliit kustannukset ovat estäneet liuskekaasun hyödyntämisen aikaisemmin. Teknologisten innovaatioiden kehittyessä 2000-luvulla Yhdysvalloissa mahdollisti myös liuskekaasun poraamisen ja hyödyntämisen kallioperästä säröttämismenetelmän ja horisontaalisen poraamisen avulla.³⁴

Liuskekaasu on epäkonventionaalista maakaasua joka on varastoitunut kallioperään liuskekivien väliin. Liuskekaasun esiintymisestä on tiedetty pitkään, mutta puutteellisten porausmenetelmien vuoksi sitä ei ole aikaisemmin pystytty hyödyntämään. Liuskekaasuesiintymiä on runsaasti eri puolilla maailmaa, suurimmat esiintymät löytyvät Pohjois- ja Etelä-Amerikasta sekä Kiinasta. Globaalisti liuskekaasua on lähes yhtä paljon kuin konventionaalista kaasua. Konventionaalista kaasua esiintyy erityisesti Venäjällä ja Lähi-idässä.³⁵ Epäkonventionaalinen ja konventionaalinen kaasun erottaa toisistaan sen muodostuminen maaperään. Epäkonventionaalinen maakaasu varastoituu kiven tai kallion sisään kun taas konventionaalinen kaasu on yhtenä alueena maaperässä. Tämän vuoksi epäkonventionaalista maakaasua on huomattavasti vaikeampi porata, koska kaasu joudutaan ns. ”vapauttamaan” kiven, kallion sisältä. Epäkonventionaalisen kaasun poraukseen tarvitaankin uudenlaista teknologiaa, jossa yhdistyy veden käyttäminen säröttämismenetelmässä ja horisontaalisessa poraamisessa. Epäkonventionaalista kaasua on liuskekaasun lisäksi kaksi muuta kaasutyyppiä ”tight gas” ”coal bed methane”. Tight gas on sitoutunut hiekkakiviin ja coal bed methane taas on sitoutunut hiileen.³⁶

2.1 Yhdysvaltojen liuskekaasubuumi

Liuskekaasua alettiin hyödyntämään Yhdysvalloissa noin vuonna 2007 minkä jälkeen tuotantomäärät ovat nousseet voimakkaaseen määrälliseen kehitykseen. Yhdysvalloissa liuskekaasun tuotannon on kuusinkertaistunut kuuden vuoden aikana vuodesta 2007 vuoteen 2013. Tämä voimakas tuotannon kehitys on johtanut siihen, että vuonna 2013 Yhdysvallat ohitti Venäjän

34 Sakmar, Susan L (2013) s.284

35 Vihma, Antto (2013) s.4

36 Sakmar, Susan L (2013) s.283

suurimpana maakaasun tuottajana maailmassa ja näin ollen on nyt eniten maakaasua tuottava valtio maailmassa.³⁷ Viimeisten kolmen vuoden aikana Yhdysvalloista on tullut liuskekaasun avulla energiaomavarainen. Liuskekaasua on siinä määrin paljon, että maa on lähitulevaisuudessa potentiaalinen kaasunviejä.³⁸

Liuskekaasun merkityksestä kertoo Kansainvälinen energiajärjestö IEA:n teettämät raportit ja selvitykset. Vuonna 2010 IEA julkaisi vuosiraportin, jossa maakaasulle ennustetaan voimistuvaa roolia energiantuotantomuotona tulevalla vuosisadalla. Raportissa kysytäänkin ”Are we entering the golden age of gas?” –olemmeko saapumassa kaasun kultaiselle aikakaudelle? Maakaasun merkitystä korostetaan juurikin Pohjois-Amerikan voimakkaalla liuskekaasutuotannolle, joka tulee lisäämään kansainvälisesti muiden, kuin OECD-maiden kaasuntoimituksia jopa 80 prosenttia. Maakaasun lisääntyvään hyödyntämiseen liittyy IEA:n mukaan liuskekaasun tuotannon lisääntymisen lisäksi myös globaali talouden laskusuhdanne, joka vähentää kalliimpien energiatuotantomuotojen, kuten uusiutuvien energialähteiden hyödyntämistä ja kehittämistä.³⁹

Pohjoisamerikkalaisessa kirjallisuudessa käytetäänkin paljon vahvoja ilmauksia liuskekaasun niin sanotusta menestystarinasta. Liuskekaasun hyödyntämistä on kutsuttu ”pelin muuttajaksi”, viitaten globaalien energiamarkkinoiden muutokseen, mikä heikentää perinteisten energiatuottajien valtaa. Paljon on kirjoitettu myös ”liuskekaasun vallankumouksesta” ja ”liuskekaasubuumista”.⁴⁰ Tutkimuksessa täytyykin huomioda yhdysvaltalaisen tutkimuksen heijastavan voimakkaasti yhdysvaltalaista näkökulmaa, jossa korostetaan voimakkaasti liuskekaasun muutosta tuovaa tekijää.

2.2. Liuskekaasu globaalilla tasolla

Liuskekaasu ei kuitenkaan ole vain Yhdysvaltoja koskettava asia. Liuskekaasu on siinä määrin paljon, että Yhdysvalloilla ei ole enää tarvetta ostaa kaasua muilta valtioilta. Yhdysvalloista on tullut kaasuomavarainen. Näin ollen tämä alun perin Pohjois-Amerikan markkinoille tarkoitettu kaasu myydään muualle, esimerkiksi Eurooppaan. Yhdysvaltojen kaasunhinta on myös laskenut kaasun hintaa, mikä vaikuttaa globaaliin kaasumarkkinatilanteeseen.

37 IEA: Key World Energy Statistics (2013) s. 13

38 Vihma, Antto (2013)

39 World Energy Outlook 2010 s.179

40 Sakmar, Susan L (2013) s.284

Liuskekaasua ja sen merkitystä globaaleille kaasumarkkinoille sekä Euroopan unionille on tutkittu paljon parin viime vuoden aikana. Koska liuskekaasun hyödyntäminen energiantuotannossa nykyisessä mittakaavassa on suhteellisen uusi ilmiö, myös tutkimukset ovat pääasiallisesti melko uusia. Huomioitavaa kuitenkin on, että tutkimustulokset ovat muuttuneet useaan kertaan parin vuoden aikana uuden informaation myötä. Liuskekaasun määrästä tehtävät ennusteet Yhdysvalloissa ja koeporaukset Euroopan unionin alueella tuottavat uutta tietoa todellisista kaasun määrästä ja nämä vaikuttavat myös ilmiön merkityksellisyyteen globaaleilla kaasumarkkinoilla.

Liuskekaasulla voidaan nähdä olevan suuri vaikutus globaalien energiamarkkinoiden muutokseen uusien kaasutoimittajien tullessa markkinoille. Antto Vihma on tutkinut epäkonventionaalisen energian, erityisesti liuskekaasun vaikutusta globaaleihin energiamarkkinoihin. Vihman tutkimuksen mukaan epäkonventionaalisen kaasun lisääntyminen globaalisti johtaa parin seuraavan vuosikymmen aikana uudelleenlaiseen globaaliin järjestykseen, jossa on enemmän kilpailua ja vaihtoehtoja kaasuntoimittajien välillä. Hänen mukaansa vastaavanlainen kehitys johtaa Venäjän heikentymiseen Euroopan kaasumarkkinoilla ja ylipäätään Venäjän kaasunviennin lisääntyviin ongelmiin. Muut maat eivät ole vielä päässeet teknologisesti Yhdysvaltojen tasolle liuskekaasun porauksessa, mutta pyrkivät samaan tilanteeseen. Samaan aikaan Venäjän intresseissä on estää vastaavan tapahtuman heidän lähialueillaan.⁴¹ Näin ollen voidaan sanoa liuskekaasun muuttavan globaaleja energiamarkkinoita, koska kaasuntuottajat ja toimittajat lisääntyvät ja monipuolistuvat, eikä tuotanto ole enää pelkästään ”perinteisten” kaasuntuottajavaltioiden kuten esimerkiksi Venäjän, Qatarin ja Iranin hallussa.

2.3 Liuskekaasu ja Eurooppa

Pohjois-Amerikassa tapahtuva liuskekaasun lisääntyvä hyödyntäminen ei ole pelkästään kyseistä aluetta koskeva energiamarkkinoiden muutos. Muutoksella voidaan nähdä olevan globaaleja vaikutuksia kaasuntoimittajien monipuolistuessa ja kilpailun lisääntymisellä, mikä vaikuttaa kaasun hintaan ja kaasun saatavuuteen.⁴² Tällä on myös merkittävää vaikutusta Euroopan kaasun toimituksiin.

Maakaasun kansainvälinen kauppa ja kaasun toimitus on ollut pitkään kaasuputkien varassa. Viimeisten vuosien aikana LNG:n eli nesteytetyn kaasun kauppa on kasvanut merkittävästi. Yksi

⁴¹ Vihma, Antto (2013)

⁴² Tucker, Aviezer (2012)

syy tähän on kaasuputkien joustamattomuus, kun kaasuputken sijainti on päätetty. Tämä antaa LNG:lle merkittävän etulyöntiaseman, koska nesteytetty maakaasu voidaan toimittaa tankkereilla minne tahansa markkinatilanteen muuttuessa. Tästä esimerkkinä voidaan käyttää Qatarilaisen kaasun toimittamista USA:n sijaan Japaniin Fukushimaon ydinvoimalaonnettomuuden vuoksi. LNG voidaan nähdä myös vaihtoehtona muille energiantuotantomuodoille. LNG toimitukset monipuolistavat energiansaannin lähteitä ja se voidaan nähdä vaihtoehdoksi esimerkiksi Venäläiselle kaasulle.⁴³ Tällä on vaikutuksia myös Euroopan unionille. Euroopassa käydäänkin merkittävää keskustelua Euroopan omien liuskekaasuvarojen hyödyntämisessä sekä Euroopan hyötymisestä Pohjois-Amerikasta tuotavasta liuskekaasusta, jota voidaan kuljettaa nesteytetyssä muodossa (LNG) meriteitse. Ongelmia yhdysvaltalaisen LNG:n vientikaupassa on kuitenkin Yhdysvaltojen tiukka ja monimutkainen vientilupamenettely, mikä voi mahdollisesti estää nesteytetyn maakaasun viennin esimerkiksi Eurooppaan.

Tällä hetkellä kaasua toimitetaan Eurooppaan kaasuputkilla Venäjältä Ukrainan ja Valko-Venäjän kaasuputkia pitkin, sekä pohjoista reittiä Itämeren ali Venäjältä Saksaan. Euroopan kaasumarkkinoiden muutosta on analysoinut Howard W. Rogers. Hänen analyysissään Eurooppa tulisi siirtymään öljysidonnaisesta kaasuputkikaasusopimuksista hub - markkinoiden tarjoamiin kaasun suoramyyntisopimuksiin.⁴⁴ Muutos tapahtuisi juuri nesteytetyn maakaasun kaupalla, joka tarjoaisi mahdollisuuden hub - markkinoiden kehittymiseen. Nämä hub - markkinoiden sopimukset tarjoavat lyhyitä kaasusopimuksia lyhyellä toimitusajalla. Tällaiset kaasusopimukset eivät ole riippuvaisia fyysisistä kaasuputkista vaan tarjoavat mahdollisuuden hyödyntää nesteytetyn maakaasun tuontia, mikäli kaasuterminaali on olemassa kaasutankkerin vastaanotolle.

M. Kuhn ja F. Umbach. Kuhnin ja Umbachin mukaan liuskekaasulla on jo ollut vaikutuksia Euroopan unionin energiamarkkinoille vaikuttamalla kaasun hintaan ja pitkiin kaasusopimuksiin. Nähtäväksi jää kuitenkin, tuleeko se pidemmällä tähtäimellä lisäämään Euroopan unionin energiaturvallisuutta ja energiansaantia.⁴⁵ Susan Sakmarin mukaan liuskekaasu ei tule vaikuttamaan Euroopan kaasumarkkinoille kokonaisuudessaan, mutta siitä voi hyötyä yksittäiset jäsenvaltiot, kuten esimerkiksi Puola, joka on jo sitoutunut liuskekaasun hyödyntämisen tutkimiseen. Sakmar korostaa myös liuskekaasun globaalia tuotantoa, jolla olisi vaikutusta geopolitiikkaan ja energiaturvallisuuteen.⁴⁶ Florence Geny on arvioinut epäkonventionaalisella kaasulla olevan mahdollisuuksia ”game-changeriksi” myös Euroopassa, mikäli sen tuotannon taso on riittävän

43 Sakmar. Susan L (2013) s.139

44 Rogers, H. (2012)

45 Kuhn, M. Umbach F (2011)

46 Sakmar. Susan L (2013) s.325

korkea. Tämä kuitenkin vaatisi Genyn mukaan Euroopan unionin yhtenäiset kaasumarkkinat. Kansallisella tasolla epäkonventionaalinen kaasun tuotanto voi muuttaa yksittäisen jäsenvaltion tilanteen mikäli kaasusta tulee merkittävä osa kaikista kansallisista energialähteistä⁴⁷

Euroopassa on käyty paljon keskustelua Euroopan alueen omista liuskekaasun porauksista. Euroopan unioni alueen oma liuskekaasutuotanto on kuitenkin vielä epävarmaa.⁴⁸ Kansainvälinen energiajärjestö IEA ei ennusta Euroopalle yhtä voimakasta liuskekaasun omaa tuotantoa kuin Yhdysvalloissa on tapahtunut. Liuskekaasun porauksia Euroopan alueella hankaloittaa tiheä asukastiheys sekä maanomistusoikeudet ja tiukka ympäristölainsäädäntö. Yhdysvaltain liuskekaasutuotannon voimakas kehitys on tapahtunut osaltaan siksi, että maanomistusoikeudet porattaviin alueisiin on yksityisten ihmisten omistuksessa. Euroopan unionin alueella tilanne on toisenlainen, koska maakaasun porausoikeudet ovat valtion omistuksessa.⁴⁹ Näin ollen yksityiset ihmiset eivät hyödy porauksista, toisinkuin Yhdysvalloissa, joissa maanomistajat ovat rikastuneet huomattavasti vuokraamalla omistamiaan maa-alueita energiayhtiöille. Myös ympäristötekijöille asetetaan enemmän arvoa Euroopan unionin alueella. EU:n alueella liuskekaasuporauksia onkin vaikeampaa legitimoida, mikäli se aiheuttaa tiheään asutulla alueella vastarintaa.

Myös VTT:n vuonna 2013 julkaisemassa tutkimuksessa pidetään epätodennäköisenä Euroopan unionin omaa liuskekaasutuotannon aloittamista. Tutkimuksen mukaan se olisi haastavaan teknillistaloudellisten haasteiden sekä erinäisten regulaatioiden vuoksi. Tutkimuksessa otetaan huomioon myös ongelmallisena pidetyt ympäristötekijät sekä tuotannon vaatimat laajat maa-alueet tiheään asutussa Euroopassa. Liuskekaasuntuotanto Yhdysvalloissa nähdään tässä tutkimuksessa kuitenkin myös hyvin positiivisena tekijänä Euroopalle. Euroopan unioni hyötyy sekä kaasuntuottajien monipuolistumisesta että perinteisten kaasuntuottajien vallan vähentymisestä.⁵⁰

Alla olevassa kaaviossa on esitelty liuskekaasuvarantojen sijoittuminen Euroopan alueella. Suurimmat odotukset liuskekaasun tuotannolle on Puolassa. Puolan liuskekaasuvarannot ovat suurimpia EU:n alueella, mutta koeporausten ollessa vielä kesken määräennusteet voivat vielä muuttua. Puolan hallitus on ollut hyvin suosiollinen liuskekaasun tuotannon aloittamiselle. Liuskekaasun hyödyntämistä perustellaan Puolassa energiaturvallisuuden lisäämisellä, omavaraisuus asteen kohottamisella sekä Venäläisen kaasun riippuvuuden vähentämisellä.⁵¹ Vaikka

47 Geny, F (2010)

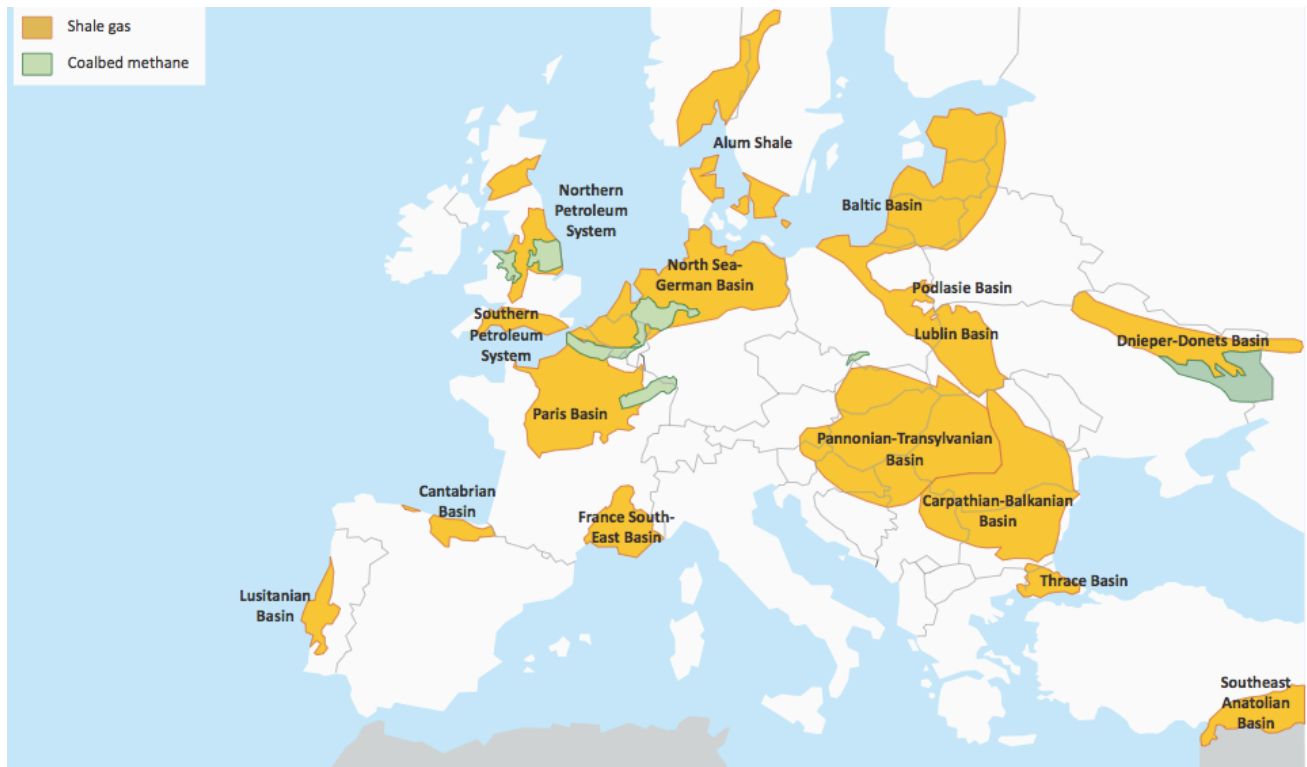
48 Sakmar, Susan L (2013) s.325

49 IEA (2011) s.122

50 Forsström & Koljonen (2013)

51 IEA 2011 s.123

Euroopan unionin jäsenmaat päättävät itsenäisesti energialähteiden käytön, silti liuskekaasun kohdalla vaaditaan komission linjausta liuskekaasutuotannon aloittamiseksi

Lähde: IEA

Ranskassa liuskekaasua on melkein yhtä paljon, kuin Puolassa. IEA:n mukaan Ranskan oletettiin olevan ensimmäisiä maita, jotka aloittavat liuskekaasun kaupallisen tuotannon. Liuskekaasun tuotanto kuitenkin tyrehtyi poraamisen kieltävään lakiin. Ranskassa liuskekaasusta käyty julkinen keskustelu onkin kohdistunut energian kestävän kehityksen edistämiseen. Myös Saksassa, Romaniassa ja Bulgariassa liuskekaasun tuotannon aloittamista on vastustettu julkisesti voimakkaasti. Ruotsissa liuskekaasuntuotanto on hankalaa sen sisältämän uraanin vuoksi. Itävallassa ja Liettussa suoritetaan koeporauksia. Iso-Britanniassa liuskekaasua on jo tuotettu säröttämismenetelmällä. Poraamisalueella tapahtuneet maanjäristykset ja pohjavesiongelmat aiheuttivat keskustelua, mutta hallitusten selvitysten mukaan ei löydy suoranaisia viitteitä, että ongelmat johtuisivat liuskekaasun poraamisesta. Eu:n ulkopuolisista Euroopan mantereen maista liuskekaasua löytyy Ukrainasta. Itäisen Ukrainan liuskekaasuvarannot ovat suurehkot ja Ukrainan hallinto on ollut IEA:n mukaan vuonna 2011 ollut hyvin suopea liuskekaasun hyödyntämiselle. Myös Ukrainassa liuskekaasun tuotantoa perusteltiin venäläisen energian vähentämisellä⁵²

⁵² IEA 2011 s.125

Liuskekaasun tuotannon mahdollisuutta pidetään voimakkaasti esillä eurooppalaisessa energiakeskustelussa. Erityisesti Puola nostaa liuskekaasun mahdollisuuksia esiin eri yhteyksissä. Puolassa on voimakkain poliittinen ja julkinen tuki liuskekaasun tuotannolle. Puola onkin argumentoinut voimakkaasti juurikin Venäjän kaasusta lupumisen puolesta. Puolassa liuskekaasua perustellaan hyvin voimakkaasti juurikin Venäjän kaasun uhkalla. Muissa Euroopan maissa liuskekaasusta on käyty erilaisia keskusteluja ja erilaisia mielipiteitä on hyvinkin monta. Euroopan unionin energiapolitiikassahan jäsenvaltiot saavat itse määrittää haluamansa tavan tuottaa energia

3. Euroopan energiemarkkinat ja Venäjä

Euroopan unioni on voimakkaasti riippuvainen Venäjältä tuotavasta energiasta, lähinnä kaasusta ja öljystä. Euroopan kiinnostus liuskekaasua kohtaan johtuukin mantereen geopolitiisesta sijainnista lähellä Venäjää ja omien energialuonnonvarojen puutteesta. Eurostatin mukaan vuonna 2010 Euroopan unionin jäsenvaltioiden keskimääräinen riippuvuus tuontienergiasta oli noin 50 %.⁵³ Riippuvuus Euroopan unionin ulkopuolelta tuotavasta kaasusta oli vieläkin korkeampi noin 62 %:a.⁵⁴ Osa jäsenvaltioista, esimerkiksi Liettua on riippuvainen tuontienergiasta 100 %:a.⁵⁵ Suurin yksittäinen maakaasun toimittaja Euroopan unionin alueelle oli vuonna 2010 Venäjä 31 % osuudella.⁵⁶ Vaikka Eurooppa on riippuvainen venäläisestä energiasta, toiset EU:n jäsenvaltiot ovat enemmän riippuvaisia kaasusta kuin toiset. Voimakkain riippuvuus venäläisestä energiasta on keski- ja Itä-Euroopan maissa.⁵⁷

3.1 Venäjä Euroopan energiantoimittajana

Venäjä on yksi tärkeimmistä energiantoimittajista globaaleilla energiemarkkinoilla ja on yksi suurimmista maakaasun ja öljyn viejistä. Venäjällä on maailman suurimmat maakaasuvarannot. Venäjän kaasuvarantojen oletetaan olevan noin neljäsosa koko maailman kaasuvarannoista. Venäjän talous on voimakkaasti riippuvainen energian myymisestä. Jopa 90 prosenttia Venäjän kaasuntuotannosta ja jakelusta vastaa valtion omistama energiayhtiö Gazprom. IEA:n mukaan Venäjän energiapolitiittiset päätökset tulevat vaikuttamaan merkittävästi globaaliin energiaturvallisuuteen ja kestävään kehitykseen.⁵⁸ Eurooppa on Venäjälle tärkeä energia vientikohde. Saksa on Venäjän suurin energiaviennin markkina-alue, jonne Venäjä toimittaa kolmasosan vientikaasustaan⁵⁹.

IEAn mukaan Euroopan valtioista Saksa tuo määrällisesti kaikista eniten maakaasua Euroopan unionin alueelle. Vuodessa tämä käsittää 83 bcm kaasua. Saksa on myös globaalilla tasolla toiseksi eniten maailmassa kaasua maahantuova valtio. Toiseksi eniten kaasua tuo Italia, 69 bcm, Ranska 45 bcm, Ukraina 38 bcm ja Espanja 34 bcm. Näin ollen Saksa on Euroopan merkittävin kaasunostaja

53 Eurostat 2010a

54 Eurostat 2010b

55 Eurostat 2010c

56 Eurostat 2010b

57 Stern, J. (2010) s.58

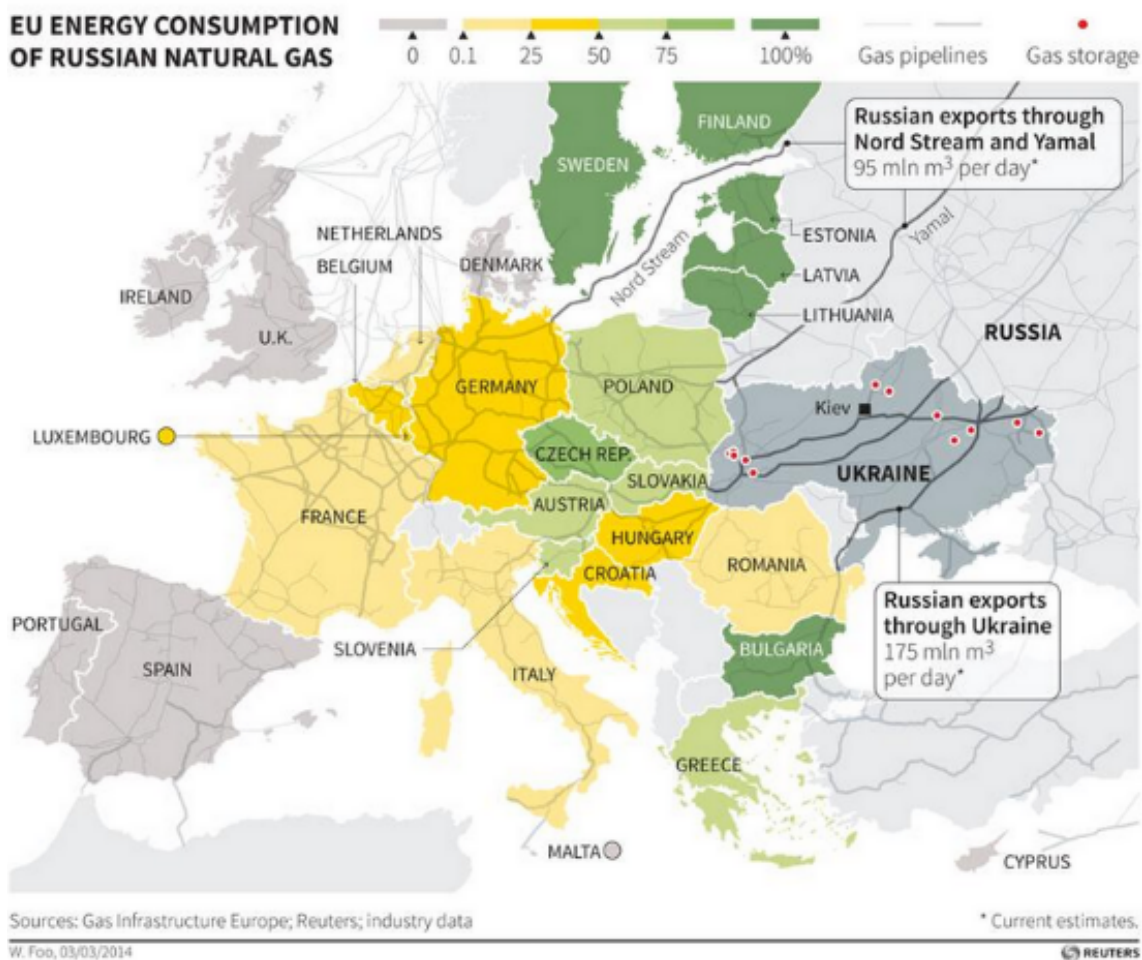
58 Sakmar. Susan L (2013) s. 243

59 emt s. 245

Venäjältä.⁶⁰ Vaikkakin Saksa on yksi määrällisesti suurimmista kaasun maahantuojista, se ei silti ole kaikista riippuvaisin venäläisestä energiasta. Kaasun osuus Saksan energialähteistä on alla olevan kartan mukaan noin 20-30 prosenttia. Venäläisen energian merkittävyys valtioille riippuikin voimakkaasti siitä, millainen osuus kaasulla on valtion käyttämisestä kaikista energialähteistä.

EU imports of Russian gas

Russia is Europe's biggest gas supplier, providing about a quarter of continental demand. A third of gas is exported through Ukraine.

Lähde: Reuters⁶¹

Yllä oleva kartta esittelee Venäjältä Eurooppaan tulevien kaasuputkien fyysistä sijoittumista Euroopan kartalle. Venäjältä Eurooppaan tuotava energia tuodaan pääosin Ukrainan ja Valko-

60 IEA (2010) s.13

61 Reuters

Venäjän kautta. Pohjoinen Nord Stream kaasuputki avattiin vuonna 2011 monipuolistamaan kaasun kulkureittejä Eurooppaan. Kaasuputkea perusteltiin Ukrainan kaasutoimitusten merkityksen vähentämisellä. Venäjän ja Ukrainan keskinäiset suhteet ovat hankaloittaneet jossain määrin energiatoimituksia. Pohjoisen kaasuputken on oletettu tuovan varmuutta energiatoimituksiin.

Yhdysvaltalaisen energijärjestön EIA:n mukaan ennen Nord Stream kaasuputken käyttöönottoa, jopa 80 prosenttia Venäjän kaasusta toimitettiin Ukrainan kautta Eurooppaan. Nord Stream käyttöönoton jälkeen kaasuntoimitukset Ukrainan kautta vähenivät 50 - 60 prosenttia. Nykyään Ukrainan kautta toimitettavan kaasun osuus Eurooppaan on noin 16 prosenttia.⁶² EIA on käyttänyt lähdeaineistonaan 16 prosentin osuudesta Gazpromin ja Eastern Bloc Energyn materiaalia. Kuitenkin Ylen Ukrainan 2014 kaasukiistaa koskevassa uutisessa saman osuuden sanotaan olevan noin 40 prosenttia.⁶³ Ukrainan kaasuasioita koskevissa uutisoinneissa onkin havaittavissa ristiriitoja osapuolten esittämien tietojen suhteen. Ukrainan kaasutoimitukset ovat hyvin vahvasti politisoituneet ja informaatiota käytetään osapuolten omien mieltymysten mukaan omiin tarkoituksiin sopivasti. Kaasun käyttö Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhtenä energialähteenä on merkittävä tekijä. Venäjällä on näin ollen merkittävä asema Euroopan unionin kaasuntoimittajana, koska vaihtoehtoista toimittajaa ei ole ollut markkinoilla ja kaasun merkitys on suuri.

Kartasta käy myös hyvin ilmi Euroopan eri maiden erilainen riippuvuusaste venäläisestä energiasta. Euroopan itäisissä osissa riippuvuus venäläisestä energiasta on paljon suurempi, kuin läntisissä osissa. Puolassa ja Slovakiassa riippuvuus on noin 50-70 %:a, kun taas Baltiassa, Suomessa, Bulgariassa ja Tšekissä riippuvuus venäläisestä kaasusta on jopa 100%:a. Saksa on myös hyvin riippuvainen venäläisestä kaasusta 25-50 %:n osuudella. Ranskan ja Italian osuus on taas alle 25 prosenttia. Jäsenvaltioiden voimakas riippuvuus ei ole itsessään välttämättä merkittävä asia jäsenvaltioille. Jäsenvaltioiden riippuvuuteen vaikuttaa voimakkaasti se, millainen osuus kaasusta on valtion kaikista energiantuotantolähteistä. Energialähteiden monipuolisuus vaikuttaa näin hyvinkin paljon riippuvuuden merkittävyyteen. Monipuolistamalla energialähteitä valtiot pystyvät lisäämään energiaturvallisuutta, jotta yhdestä lähteestä ei oltaisi niin riippuvaisia.

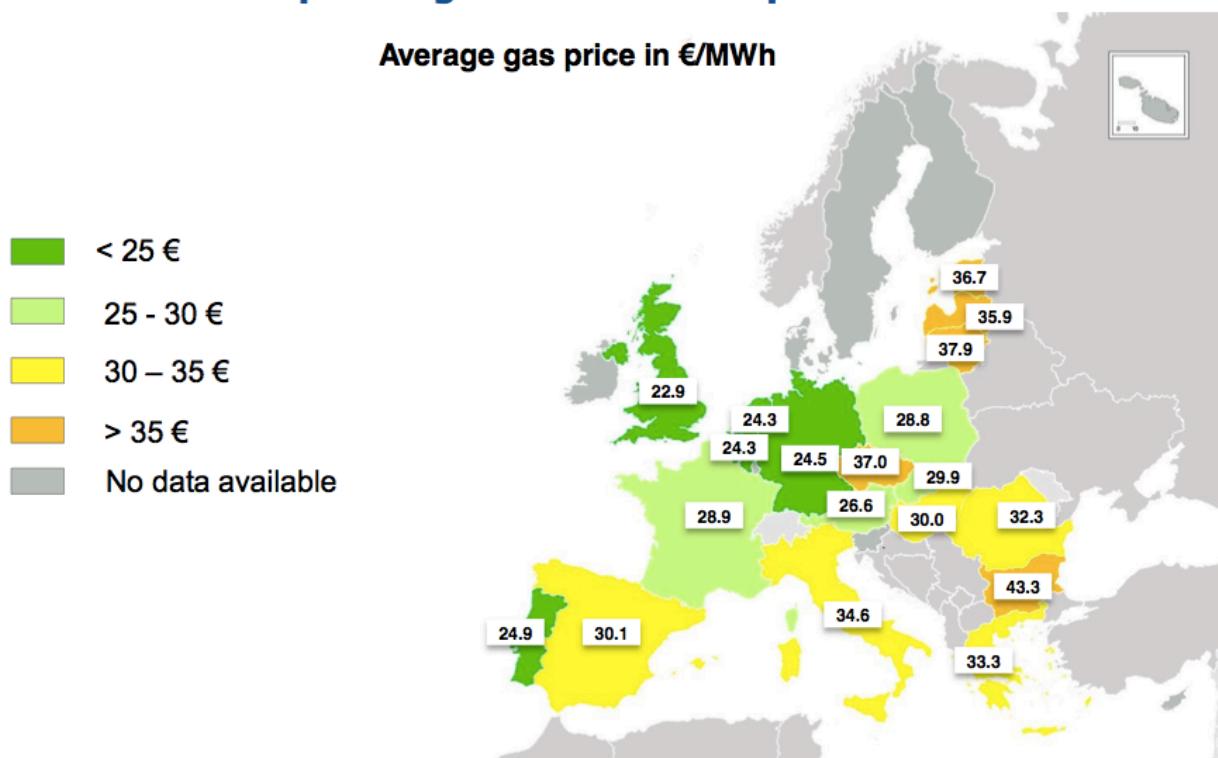
Euroopan unionin jäsenmaat ovat myös hyvin eriarvoisessa asemassa kaasun hinnoittelun suhteen. Kuten alla oleva taulukko osoittaa, kaasu on kaikkein kalleinta unionin itäisissä jäsenvaltioissa. Kartan mukaan, kaasu on kalleinta Baltian maissa, sekä Romaniassa ja Itävallassa. Halvinta kaasu on Saksassa sekä Puolassa ja Ranskassa. Kartan mukaan, kaasunhintaan vaikuttaa voimakkaasti,

62 EIA <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411> katsottu 14.3.2014

63 Ukraina on valmis viemään Gazpromin oikeuteen kaasun hinnasta. YLE 5.4.2014

miten paljon on kilpailua kaasusta. Myös siellä jopa naapurivaltioilla on eriarvoiset kaasihinnat. Jäsenmaiden erilaisiin kaasunhintoihin vaikuttaa Venäjän myymän kaasun hinnan lisäksi myös valtion energian markkinatilanne sekä kaasun kilpailukyky hinnoissa. Venäjältä ostettava kaasun hinta määräytyy taas jäsenmaiden bilateraalisilla eli kahdenvälisillä sopimuksilla Venäjän kanssa. Venäjää onkin moitittu eriarvoistavasta hinnoittelusta eri Euroopan unionin jäsenvaltioille. Venäjän kaasihinnoittelussa onkin nostettu esille pehmeän vallan käyttö ja energian käyttäminen poliittisena aseena. Suotuisimmille naapurimaille kaasua myydään edullisempaan hintaan, kuin epäsuosiossa oleville. Kaasuhintaa käytetään näin ollen porkkanana ja keppinä poliittisten tavoitteiden saamiseksi.

Gas prices vary significantly across the EU depending on level of competition

Source: European Commission

Lähde: Komissio. Energy challenges and policy. Commission contribution to the European Council of 22 May 2013 ⁶⁴

⁶⁴ Komissio. Energy challenges and policy. Commission contribution to the European Council of 22 May 2013

3.2.Ukrainan kaasukriisit politisoivat venäläisen energian Euroopassa

Tammikuussa 2006 Venäjä katkaisi kaasuntoimituksen Ukrainaan. Kaasuntoimituksen katkeaminen kesken kovien talvipakkasten aiheutti negatiivista keskustelua sekä Euroopassa, että myös Atlantin toisella puolella Yhdysvalloissa. Ukraina on tärkeässä asemassa kaasun välittäjävaltiona Venäjältä Eurooppaan, joten kaasuntoimituksen katkeaminen Ukrainaan vaikutti merkittävästi myös Euroopan kaasun saamiseen. Puola, Unkari, Italia ja Itävalta raportoivat noin 10-35 prosentin alemmasta kaasun saatavuudesta, mitä oli luvattu. Seuraavana vuonna oli samanlainen tilanne Valko-Venäjän kaasuntoimitusten kanssa. Kaasuntoimitus Valko-Venäjän kautta Eurooppaan häiriintyi. Tällöin kyse oli kaasun hinnasta. Venäjän valtion kaasuyhtiön Gazpromin tarkoituksena oli nostaa kaasun hintaa Valko-Venäjällä sekä muissa Ivy-maissa, mikä herätti kyseisissä maissa vastustusta. Pahennusta on herättänyt myös venäläisen kaasun eri hinnat eri puolilla Eurooppaa.⁶⁵ Euroopan unionin itäiset jäsenvaltiot maksavat keskimääräisesti samasta kaasusta suurempaa hintaa kuin esimerkiksi Euroopan läntisemmät osa-alueet. Euroopan itäiset alueet ovat myös voimakkaammin riippuvaisia venäläisestä kaasusta. Sternin mukaan Euroopan keskimmäisten ja itäisten valtioiden sekä Ivy-maiden hallitusten uskomus on, että pääsy ei-venäläisen energian lähteille putkikaasun tai nesteytetyn kaasun muodossa takaa heille sopimukset paremmin ehdoin.⁶⁶

Vuodesta 2006 Venäjän ja Ukrainan poliittiset suhteet herättivätkin pohdintaa Euroopassa, mikäli Venäjä on luotettava energiantoimittaja Euroopan alueelle. Sternin mukaan Euroopassa käytiin tähän aikaan keskustelua Venäjän hallituksen harjoittamasta poliittisesta painostuksesta Ukrainaa hallitusta ja presidenttiä kohtaan. Oletuksena oli, että Ukraina lähentyy Eurooppaa ja jopa Natoa, minkä vuoksi Venäjä haluaa lisätä painostusta oman vaikutusvallan lisäämiseksi. Venäjän suunnalta tullessiin painostuskeinoihin katsottiin esimerkiksi energian toimituksen sopimussuhteisiin liittyvät välinpitämättömyydet. Venäjän hallitus välitti viestiä toiminnallaan, että sillä on valtaa lopettaa kaasuntoimitukset. Sternin mukaan tämä näkökulma on hyvin suosittu katsontakanta Venäjän ulkopoliittikkaan ja tässä näkökulmassa Venäjän presidentti Putinin hallinto näkee energiakaupan tärkeäksi tekijäksi, jolla välittää sen poliittista valtaa ja vaikuttavuutta kansainvälisesti.⁶⁷

Venäjän ja Ukrainan välinen kaasukriisi kärjistyi uudelleen 2009, jolloin ongelmana oli erimielisyyden kaasun hintasopimuksista. Venäjä katkaisi kaasuntoimituksen jälleen Ukrainaan.⁶⁸

65 Stern, J. (2010) s.59

66 emt s.59

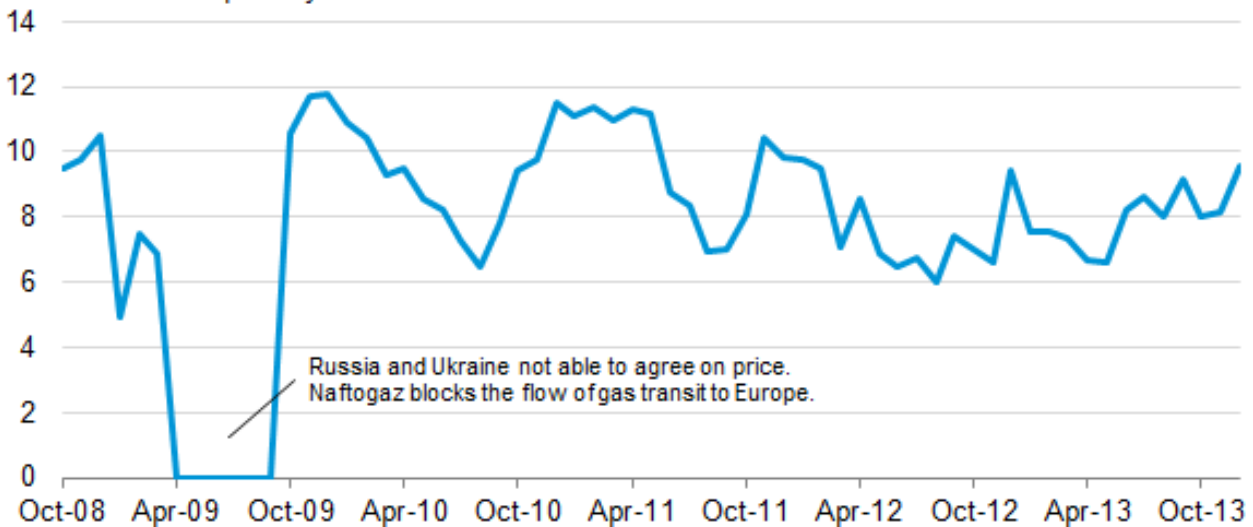
67 emt s.59

68 EIA <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411> katsottu 14.3.2014

Russian natural gas exports to Europe through Ukraine

(October 2008-December 2013)

billion cubic feet per day

Lähde: EIA⁶⁹

Kaasukriisien aiheuttama epävarmuus vauhdittikin vaihtoehtoisten, Ukrainan kiertävien, kaasuputkireittien suunnittelua.⁷⁰ Luoteis-Venäjältä Itämeren ali Pohjois-Saksaan kulkeva Nord Stream kaasuputki otettiin käyttöön vuonna 2011. Nord Stream lisää kaasuntoimituksen turvallisuutta, koska näin kaasuntoimitus ei ole riippuvainen Ukrainan ja Venäjän välisistä suhteista, mutta toisaalta, se on herättänyt myös ristiriitaisia ajatuksia. Nord Stream ei poista kokonaan riippuvuutta venäläisestä energiasta, vaan syventää edelleen Pohjois-Euroopan riippuvuutta venäläisestä kaasusta.

Ukrainan ja Venäjän keskinäiset poliittiset suhteet ja sen vaikutus Euroopan energiatoimituksiin on uudestaan nousseet keskusteluun vuoden 2014 Ukrainan kansannousun aikaan. Ukrainan oppositio syrjäytti venäläismielisen presidentin, jonka seurauksena tilanne on kärjistynyt sodan uhaksi Ukrainan ja Venäjän välille. Mahdollisella aseellisella konfliktilla voisi olla merkittävät vaikutukset Euroopan energiatoimituksille. Tapauksen yhteydessä Puolan ulkoministeri Donald Tusk varoitti Eurooppaa venäläisen kaasun uhkasta. Hänen mukaansa Saksan riippuvuus venäläisestä kaasusta aiheuttaa merkittävän uhan Euroopan suvereniteetille.⁷¹

Vuoden 2006 Ukrainan kaasukriisin jälkeen Euroopan unionin päättäjät alkoivat pohtimaan Euroopan unionin energiaturvallisuuden parantamista. EU:n 27 jäsenmaata julkaisivat ilmasto- ja

⁶⁹ EIA <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411> katsottu 14.3.2014

⁷⁰ Stern, J. (2010) s.60

⁷¹ Tusk: Saksan riippuvuus Venäjän kaasusta uhkaa Eurooppaa. Yle 10.3.2014

energiapoliittisen julkilausuman ”Energy action plan” maaliskuussa 2007. Dokumentissa määritellään EU:n energiaturvallisuus kolmen pilarin varaan; energian toimitusvarmuus, taloudellinen kilpailu ja ympäristön/ilmaston suojeleminen. Vuonna 2008 sovitussa energia- ja ilmastopakettissa jäsenmaat sitoutuvat energiatehokkuuden sekä uusiutuvan energian 20 prosentin lisäämiseen vuoteen 2020 mennessä. Sopimuksessa myös Euroopan unionin maat sitoutuivat energialähteiden monipuolistamiseen sekä kaupan vapauttamiseen.⁷²

Sovitut toimenpiteet kertovat Euroopan unionin vähäisistä mahdollisuuksista ja keinoista irrottautua venäläisestä energiasta. Uusiutuvalla energialla ja energiatehokkuudella ei ole mahdollisuuksia korvata edullista venäläistä kaasua kokonaan lähitulevaisuudessa. Euroopan unionin yksi ongelmista on myös Unionin yhteisen energiapolitiikan puuttuminen. Jäsenvaltiot vastaavat itsenäisesti tavoitteiden suorittamisesta. Energiapolitiikassa kiteytyykin Euroopan unionin ongelma puhua yhteisellä äänellä. Euroopan unionin yhteisen mielipiteen muodostaminen on osoittautunut vaikeaksi, koska jäsenmaat ajavat itsenäisiä politiikkaratkaisujaan.

EU - Venäjä energiasuhteita hallitsee voimakkaasti riippuvuus energiasta. Riippuvuus ei ole pelkästään Euroopan riippuvuus venäläisestä energiasta, vaan voidaan pikemminkin puhua keskinäisriippuvuudesta. Venäjä on yhtäläillä riippuvainen Euroopasta kaasun myyjänä, kuin Eurooppa kaasun ostajana. Liuskekaasun voidaankin nähdä herättävän kiinnostusta erityisesti Euroopan energiariippuvuuden vähentämiseen Venäjästä, omavaraisuuden lisäämiseen Euroopan unionin alueella ja siten myös energiaturvallisuuden vahvistamiseen Euroopan unionin alueella.

3.3. Venäjän energiatoimitukset liiketoimintaa vai politiikkaa?

Ongelmat Venäjän ja Ukrainan sekä itäisen Euroopan maiden kaasutoimituksissa on nostattanut sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa keskustelua Venäjän asemasta ja luotettavuudesta Euroopan kaasuntoimittajana. Noin 2000-luvulta lähtien Venäjä kaasuntoimittaja –keskustelua on hallinnut kaksi näkökulmaa. Energia voidaan nähdä taloudellisena intressinä, hyödykkeenä ja kauppatavarana ”business as usual”. Toisaalta, Venäjä energiantoimittajana kytkeytyy myös ajatukseen Venäjästä ”energiasuurvaltana” jolloin Venäjä voidaan nähdä käyttävän energiaa ulkopoliittikan välineenä geopoliittisiin tarkoituksiin ja päämääriin.

72 Umbach (2011)

Ukrainan kaasukriisien jälkeen länsimaiseen energiakeskusteluun nousi käsite Venäjistä energiasuurvaltana. Margarita M. Balmaceda jaottelee Venäjän energiasuhteet sen entisiin neuvostotasavaltoihin (esim. Ukraina) energiasuurvallan ja taloudellisen näkökulman kehyksiin.

Energiasuurvalta keskustelussa huomio kiinnittyy ns. pehmeän vallan (*eng. soft power*) käsitteeseen, jota Venäjän voidaan nähdä kiistattomasti käyttäneen.⁷³ Pehmeä valta on vaikutusvallan käyttöä. Vaikuttamisyriytyksiksi voidaan lukea esimerkiksi energian erilainen hinnoittelu eri ostajavaltion mukaan. Energiaa voidaan myydä halvemmalla tai kalliimmalla riippuen kuinka suosiollinen ostajavaltio on kaasunmyyjälle. Vaikuttamisyriytyksiä voi olla myös painostuskeinot, suostuttelut, kiristykset yms. keinot omien päämäärien tavoitteluun. Tästä esimerkkinä on Venäjän mielivaltainen kaasun hinnoittelu Euroopan unionin eri jäsenvaltioille.

Entisten neuvostotasavaltojen, esimerkiksi Euroopan unionin itäisten jäsenmaiden, energiapolitiikka suhteessa Venäjään on politisoitunut Balmacedan mukaan voimakkaasti. Energiatoimitukset nähdään hyvin haavoittuvaisena osana valtion politiikkaa ja kauppaa on vaikea nähdä pelkästään puhtaana liiketoimintana. Taustalla on historiallinen näkökulma Venäjistä hegemoniana ja tasavaltojen aikaisempi rooli osana tätä suurta Neuvostoliiton hegemonista imperiumia.⁷⁴ Euroopan unionin läntisissä jäsenvaltioissa tätä historiallista rasiitetta ei ole ja suhtautuminen venäläiseen energiaan vaihtelee osittain myös alueellisesti. Balmacedan mukaan valtioiden välisiä energiasuhteita ei voidakaan jakaa yksiselitteisesti näihin kahteen kehykseen vaan kyse on monimutkaisemmista tapahtumaketjuista, joissa nämä kaksi kehystä yhdistyvät.⁷⁵ Hanna Smith on esittänyt, ettei Euroopan unionin ja Venäjän energiasuhteita voida nähdä pelkästään taloudellisesta näkökulmasta, koska energiapolitiikan voimakkaina vaikuttimina toimii poliittiset tekijät. Energiakauppa ei kykene toimimaan vain ja ainoastaan vapaiden markkinoiden avulla, joka on taloudellisen näkökulman edellytys.⁷⁶ Energian strateginen rooli valtion turvallisuudelle velvoittaa valtiota tekemään poliittisia päätöksiä energiasaannin ja energiakaupan turvaamiseksi. Tällaisia vaihtoehtoja on esimerkiksi valtion strateginen omistajuus energiayhtiöissä.

Margarita M. Balmaceda esittää Venäjän energiasuhteiden entisiin neuvostotasavaltoihin olevan Venäjän politiikkaa, jonka taustalla on ajatus Venäjän neo-imperialistisista päämääristä. Energiasuurvalta keskustelussa korostuu valtionyhtiö Gazpromin rooli instrumenttina, työkaluna valtion päämäärien saavuttamiseksi.⁷⁷ Gazpromilla nähdäänkin olevan kaksoistehtävä; ylläpitää

73 Balmaceda M. s. 137

74 emt s. 138

75 Balmaceda. M s. 153

76 Smith H (2014) s.79

77 Balmaceda. M s. 137

taloudellista kehitystä mutta toisaalta myös poliittisia ja sosiaalisia päämääriä.⁷⁸ Balmaceda kritisoi energiasuurvallan käsitettä siitä, että se ottaa huomioon liian suppeasti muut valtiolliset toimijat Gazpromin toiminnassa sekä se olettaa energian vastaanottajavaltioiden olevan passiivisia vallankäytölle. Venäjän roolia energiantoimittajana voidaan analysoida liiketoimintaan kohdistuvalla kehyksellä. Tässä näkökulmassa korostuu suhteen taloudellinen näkökulma poliittisten päämäärien jäädessä vähemmälle huomiolle. Balmacedan mukaan Venäjän hallinto onkin pyrkinyt korostamaan energiatoimitusten taloudellista luonnetta. Tästä voidaan nähdä esimerkkinä Venäjän kiinnostus luoda Ukrainan kiertävä Nord Stream kaasuputki Venäjältä Eurooppaan. Kaasuputken tarkoituksena on vähentää Venäjän kaasutoimitusten ongelmia Ukrainan kanssa. Toimenpiteellä on taloudellista hyötyä Venäjälle ja toisaalta, se vähentää Venäjän mahdollista energiaan liittyvää vaikutusvaltaa juurikin Ukrainaa kohtaan.⁷⁹

Hanna Smith korostaa, että Venäjän presidentti Vladimir Putin pyrkii välttämään Venäjän luonnehdintaa ”energiasuurvallaksi”. Smithin mukaan, on tullut kuitenkin selkeästi esille, että Venäjä pitää energiaa merkittävänä sisäpoliittisena ja ulkopoliittisena tekijänä. Vuonna 1999 julkaistussa Putinin kirjoittamassa artikkelissa Putin antaa energialle vahvan merkitys: ”Energiapolitiikka tulee kohdentaa kaupallisten ja inhimillisten toimien lisäksi myös vahvistamaan Venäjän geopoliittisia intressejä ja kansallista turvallisuutta.” Myös useissa Venäjän valtion energiapolitiisissa linjauksissa viimeisen kymmenen vuoden ajalta toistetaan energian merkitystä talouskasvulle sekä sen väline- ja vaikutusarvoa Venäjän ulkopoliitikalle.⁸⁰

Hanna Smithin mukaan Venäjä harjoittaa sekä koti-, että ulkomaanpolitiikassaan niin kutsuttua ”ressentiment” –politiikkaa. Ressentiment on ranskankieltä ja tarkoittaa suomenkielellä kaunaa. Ressentiment ajattelu edustaa alunperin nietzcheläistä suuntausta, joka viittaa muistoihin ja kyvyttömyyteen unohtaa kaltoin kohtelua. Ressentimentin politiikka syyttää ulkopuolisia tekijöitä ongelmien aiheuttajaksi etsien syyllisiä ulkopuolelta. Ressentiment edustaa identiteettiä institutionaalisella ulottuvuudella. Usein se yhdistyy geopolitiikkaan ja historialliseen diskurssiin. Venäjän ulkopoliitikassa harjoittama ressentiment politiikka näyttäytyy Smithin mukaan erityisesti Venäjän kahdenvälisissä suhteissa, joka tarjoaa mahdollisuuden palkita tai rangaista valittuja valtioita. Smith kuitenkin korostaa, ettei ressentimentin käyttö energiasuhteissa ole itsestäänselvyys, jos ne ovat vastoin taloudellisia intressejä.⁸¹ Smithin mukaan Venäjä on esittänyt vastaväitteitä energian käyttämisestä poliittisena instrumenttina, mutta toisaalta, se ei ole kieltänyt energian

78 emt s. 141

79 emt s. 137

80 Smith H (2014) s.83

81 Smith, H (2012) s.129

merkittävää asemaa Venäjän ulkopoliitiikan harjoittamisessa. Smith mainitseekin Venäjän federaation energiasstrategian vuoteen 2020, korostavan energian roolia kansallisessa politiikassa talouskasvun takaajana. Strategiassa on kuitenkin maininta myös energian instrumentaalisesta välinearvosta ja energianpolitiikan vaikuttamismahdollisuuksista federaation ulkopoliitiikassa.⁸² Venäjän strategioissa energialla on näin ollen hyvin tärkeä rooli sekä sisäpolitiikassa että ulkopoliitiikassa. Sisäpolitiikassa energia nähdään ensisijaisesti talouskasvun takaajana, taloudellisena intressinä. Ulkopoliitiikassa Venäjä valtion strategiat näyttävät energialla olevan poliittista välinearvoa.

3.4. Energiasuurvallan kritiikki

Peter Rutland on kritisoinut keskustelua Venäjän asemasta energiasuurvaltana. Hänen mukaansa ”energiasuurvalta” viittaa enemmänkin poleemiseen kuin analyttiseen tarkasteluun Venäjästä energiantoimittajana. Energiasuurvallan käsite liioittelee Venäjän mahdollisuutta käyttää energiaa poliittisena aseena. Rutlandin mukaan kansainvälisessä taloudessa energian käyttäminen poliittisena painostuskeinona vahingoittaa myös energiantoimittajaa energian myyntitulojen mahdollisella vähenemisellä. Rutland esittääkin energiasuurvallan käsitteen liittyvän länsimaiden pelkoon ja epäluuloihin Venäjää kohtaan.⁸³ Myyntitulojen vähenemisen lisäksi, energian käyttäminen painostuskeinona heikentää energiantoimittajien ja ostajien välisen riippuvuussuhteen luottamusta.

Markku Kivinen nostaa esille myös Venäjän kaasutoimisten monopolin omaavan Gazpromin omistajuussuhteet. Gazpromin omistajuus on puoleksi valtion omistuksessa, mutta toinen puoli omistajuudesta on yksityisillä yrityksillä ja liikemiehillä. Kivinen toteaaakin, ettei Gazprom ole valtionyhtiönä niin yhtenäinen, mitä useasti oletetaan.⁸⁴ Näin ollen yhtiössä valtaa käyttävät poliittisten toimijoiden lisäksi myös yksityiset liiketoimintaa harjoittavat yritykset, joilla on oma intressi tuoton maksimoinnissa. Poliittiset tavoitteet eivät olisi yksityisten liikemiesten etujen mukaisia. Toisaalta, Kivinen esittää myös energiasuurvaltakeskustelun olleen esillä Venäjän sisäpolitiikassa 2000-luvulta alkaen. Keskustelua on ylläpitäneet Kivisen mukaan lähinnä Neuvostoliittoon haikailevat poliitikot. Epäselvää on, onko kyseessä vain retorinen ilmaus, ilman yhtenäistä päämäärää politiikan muodostamiseksi.⁸⁵ Myös Pami Aalto suhtautuu kriittisesti energiasuurvallan käsitteeseen. Hänen mukaansa Venäjä ei ole monoliittinen energiapolitiikan

82 emt s.130

83 Rutland (2008)

84 Kivinen M. (2012) s.50

85 emt s.47

toimija. Hän korostaakin Kivisen tavoin, eri toimijoiden merkitystä Venäjän energiapolitiikan muodostamisessa ja toiminnassa.⁸⁶ Toisaalta, sama pätee myös Euroopan energiapoliittisiin toimijoihin. Euroopan alueella vaikuttaa myös vahvasti monet eri intressit ja kansainväliset yritykset, jotka toimivat globaaleilla markkinoilla. Venäläinen energia vaikuttaa Euroopan energiapolitiikassa myös Euroopan kansallisten energiayhtiöiden kautta niiden osaomistajina tai yhteistyökumppaneina. Näin ollen myöskään Euroopan energiapolitiikkaan vaikuttaa monet eri tekijät.

Energiapolitiikan keskinäisriippuvuuden hallinta ja vallankäyttö vaihtelee myös historiallisesti ja alueellisesti. Keskinäisriippuvuudessa on Aallon mukaan toimittava tietyllä tavalla, jotta osapuolet hyötyvät suhteesta.⁸⁷ Kiinnittämällä huomio omistussuhteisiin päästään pohtimaan ajatusta valtionyhtiön todellisista vallankäyttäjistä. Vaikka Venäjällä hallinto käyttää valtaa hierarkian mukaan hyvin vahvasti, se ei tarkoita, että he olisivat riippumattomia taloudellisista seikoista. Talous on myös valtaa. Omistussuhteiden taloudelliset tekijät vaikuttavat väistämättä poliittisiin päätöksiin. Yksityisen sektorin osanottajilla on erilaiset kiinnostuksen kohteet, koska heidän toimintaa ohjaa kaupalliset tavoitteet.

Stacey Closson nostaa esille kolmannen, nouseva keskustelutrendin Venäjän asemasta energiantoimittajana. Clossonin mukaan Venäjä käyttää erinäisiä tukitoimia Euroopan kaasunviennin edistämiseksi. Näistä esimerkkeinä on alhaisempi kaasunhinta sekä ostajavaltioille tarjotut lyhyet lainat. Clossonin mukaan huolimatta päämääristä, Venäjän johtajat ovat kykenemättömiä hyödyntämään omiin tarkoituksiinsa maakaasun vientikauppaa. Venäjällä on vain vähän mahdollisuuksia muuttaa Venäjän ja Euroopan maakaasun kauppaa liittyvää keskinäisriippuvuuden dynamiikkaa. Kiinteät maakaasuputket ja niiden toimittama kaasuvolyymi ovat teknisiä ongelmia, joita ei voi muuttaa jälkikäteen. Velvoittamalla eurooppalaiset kaasuntoimittajat pitkällä kaasun toimitussopimuksilla Venäjä pystyy sitouttamaan eurooppalaiset kaasunostajat pitkiin riippuvuussuhteisiin. Clossonin mukaan tutkijat riitelevät, onko tämä keino monopoliaseman saavuttamiseksi vai liiketoimintaa. Closson nostaa esille myös aikaisemmin esille tulleen huomion keskinäisriippuvuuden taloudellisista hyödyistä Venäjälle. Taloudelliset hyödyt estävät dramaattisten muutosten tekemisen keskinäisriippuvuuteen.

On myös esitetty, että Venäjän on epäsovinnaisista keinoistaan huolimatta epäonnistunut dominoimaan Euroopan kaasutoimituksia. Venäjän harjoittamiin epäsovinnaisiin keinoihin Closson

86 Aalto (2012) s.20

87 emt s.20

erittelee uhkat, hintapiikit, ja toimitushäiriöt.⁸⁸ Closson pohtiikin Venäjän hallituksen motiiveja käyttää erilaista hinnoittelua instrumentteina Euroopan kaasutoimitusten ylläpitämiseen, jos niistä ei ole mitään hyötyä. Closson esittää kolme perustelua Venäjän kaasunviennin tukemiseen; Neuvostoliiton perinne geopoliittisen vaikutusvallan ylläpitämiseksi, monopoliaseman ylläpitäminen Euroopan kaasumarkkinoilla sekä viimeisenä syynä, hieman uudenlainen tulkinta rahanpesun mahdollistamisesta energiapolitiikan kautta.⁸⁹

3.5. Ongelmat historiallisesta näkökulmasta

Tutkimalla, mitä on jo tapahtunut todellisuudessa voidaan selvittää ilmiön ilmeneminen historian valossa. Onko turvallisuusajattelun uhkakuvat sidoksissa todellisiin tapahtumiin historiallisesti?

Jonathan Stern on tutkinut tilanteita, jotka ovat vaarantaneet Euroopan energiatoimituksia viimeisten 25 vuoden aikana. Stern jaottelee energiaturvallisuuden onnettomuudet kolmeen eri ryhmään; energialähde (source), energian toimitusvarmuus (transit) ja laitteisto (facility). Sternin selvityksen mukaan vuosina 1980-2001 tapahtui yksi tai kaksi energianlähteisiin liittyvää vaaratilannetta sekä joitain energian toimitukseen liittyviä ongelmia, jotka koskivat energiantoimituksia Venäjältä Ukrainan kautta Eurooppaan. Vuonna 1997 tapahtui terrori-iskuksi luokiteltava räjähdys Algeriasta Italiaan menevässä kaasuputkessa. Vuodesta 2001 lähtien on tapahtunut kolme laitteistoon liittyvää vaaratilannetta, kaksi Isossa-Britanniassa ja yksi Algeriassa, jotka ovat vaikuttaneet Euroopan kaasun toimitukseen. Tämän periodin aikana oli vain kaksi vaaratilannetta, jotka aiheuttivat merkittäviä pudotusta kaasunsaannin määrissä Eurooppaan. Toinen oli yllä mainittu 24-tunnin katko kaasutoimituksiin Venäjältä Valko-Venäjälle vuonna 2004. Seuraava tapaus liittyy Ukrainan vuoden 2006 kriisiin. Sternin tulosten mukaan kovin montaa vaaratilannetta ei ole tapahtunut, jossa energiansaanti Eurooppaan olisi merkittävästi tyrehtynyt pitkäksi aikaa.

Stern toteaaakin, että vaikka EU:ssa otetaan paljon esille kaasuntoimitusten epävarmuus poliittisesti epävakailta alueilta, on silti vaikeaa historiallisesti todentaa, että poliittisten ongelmien takia kaasuntoimitukset Eurooppaan olisivat tyrehtyneet.⁹⁰ Sternin mukaan ei siis ole olemassa todisteita Euroopasta, että tuontienergia olisi jollain tavalla turvattomampaa, kuin paikallisesti tuotettu energia. Kuitenkin Stern korostaa, että lisääntyvä energiaturvallisuus, oli se sitten tuotettu kansallisesti tai tuota muista valtioista, edellyttää monipuolisia lähteitä ja jakelureittejä,

88 Closson S. (2014) s.61-62

89 emt. s.63

90 Stern, J. (2010) s.74

kaasuputkia, nesteytettyä maakaasua sekä voimaloita ja varastointitiloja.⁹¹ Täytyy kuitenkin huomioda Sternin keskittyvän todellisiin kaasun toimitushäiriöihin, ei niinkään muihin, lievempiin, energian avulla tapahtuviin vallan käytön muotoihin.

Jonathan Stern nostaa esille turvallisuusajattelun subjektiivisen ja psykologisen puolen.⁹² Turvallisuutta pidetään niin tärkeänä, että uhkakuvia voidaan nähdä, vaikka niitä ei välttämättä realistisesti olisikaan. Kansainvälisessä markkinataloudessa markkinat reagoivat kriiseihin, jotka heijastuvat pörssikursseihin ja sitä myöten myös valuuttakursseihin ja valtion taloudelliseen kehitykseen. Globaalissa markkinataloudessa sotilaallinen voimankäyttö ja perinteiset painostuskeinot ovat menettäneet jossain määrin vaikuttavuuttaan. Huomioitavaa onkin, että myös energiatoimittaja on yhtä lailla riippuvainen kaasun ostajasta. Keskinäinen riippuvuus lisää jossain määrin keskinäistä turvallisuutta. Molemmilla osapuolilla on yhtäläiset taloudelliset intressit edesauttaa kaupan jatkumista. Tästä hyvä esimerkki on Ukrainan 2014 kansannousu, jonka aikana Gazprom ilmoitti, ettei se tule katkaisemaan kaasuntoimitusta Ukrainaan, vaikka Ukrainalla on maksamattomia kaasovelkoja 1,3 miljardia euroa. Gazpromin pääjohtaja Aleksei Miller kehottaa ukrainalaiskumppaneita etsimään maksukykyä.⁹³ Uutinen on sikäli mielenkiintoinen, että Ukrainan ja Venäjän suhteiden ollessa lähes sodan partaalla, energiatoimitukset voitaisiin nähdä mahdollisena painostuskeinona ja vallankäytön välineenä. Tässä tilanteessa Gazpromin reaktion voisikin tulkita ennemminkin liiketoiminnalliseksi asemoitumiseksi, eikä energian käyttämistä instrumentaalisenä vallan välineenä saada enemmän vaikutusvaltaa Venäjälle. Toisaalta, hieman tämän jälkeen, Gazprom nosti Ukrainalle myytävän kaasun hintaa 40 prosenttia. Paria kuukautta aikaisemmin Gazprom oli alentanut Ukrainalle kaasun hintaa Ukrainan lähennettyä Venäjää ja Euraasian unionia Euroopan unionin sijaan. Nyt uudessa tilanteessa, jossa Venäjänmieheinen presidentti oli syrjäytetty tämä kaasun hinnanalennus poistui ja Gazprom korotti kaasun hintaa.⁹⁴ Venäjä on myös uhannut sulkea Venäjältä Ukrainaan menevät kaasuhanat, mikäli maksamattomia kaasovelkoja ei makseta.⁹⁵

91 emt. s.74

92 emt. s.60

93 Gazprom ei katkaise kaasuntoimituksia Ukrainaan. HS 13.3.2014

94 Gazprom nostaa Ukrainan kaasun hintaa. (2014)

95 Gazprom varoittaa Ukrainaa maksamattomasta laskusta – kaasuhanat voivat sulkeutua (2014)

4. Turvallisuus ja Kööpenhaminan koulukunta

Tutkimukseni tulee olemaan laadullinen tutkimus. Lähtökohtana laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvantaminen. Todellisuus on moninainen ilmentymä ja sitä muovaavat yhtäaikaisesti tapahtuvat asiat, jotka muovaavat toinen toisiaan. Tämän vuoksi on mahdollista löytää monensuuntaisia suhteita. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena onkin tutkia tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Yleisesti ottaen, kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoituksena löytää tai paljastaa tosiasioita, eikä pelkästään todentaa jo olemassa olevia totuusväittämiä. Myös tutkimuksen objektiivisuuteen on hyvä kiinnittää huomiota, koska tutkijan ei voi suoranaisesti sanoutua irti arvolähtökohdista, koska arvot muokkaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä.⁹⁶ Erityisesti Venäjään liittyvässä tutkimuksessa olisi syytä arvioida kriittisesti tutkimusta, jotta siitä tulisi mahdollisimman objektiivinen. Energiapolitiikan tutkimuksessa teoreettisen viitekehyksen muodostaminen on jossain määrin haastavaa.

Energia liittyy samanaikaisesti esimerkiksi talouteen, markkinoihin, turvallisuuteen ja politiikkaan sekä ympäristötekijöihin. Sillä on voimakkaita riippuvuuksia aiheuttavia tekijöitä. Tässä tutkimuksessa tutkin liuskekaasuun liittyvää keskustelua turvallisuuden ja uhkakuvien kautta. Turvallisuus liittyy kansainvälisen politiikan tieteenalaan, jossa turvallisuutta käsitellään valtioiden olemassaolon edellytyksenä. Teoreettinen viitekehys tulee muotoutumaan laajennetun turvallisuuden ympärille, erityisesti Kööpenhaminan koulukunnan näkökulmaan. Seuraavassa luvussa esittelen turvallisuutta yleisesti eri näkökulmista sekä lopulta Kööpenhaminan koulukunnan turvallisuuskäsitettä sekä turvallistamisen tematiikkaa.

4.1. Turvallisuus

Turvallisuutta on tutkittu kansainvälisen politiikan tieteenalalla hyvin paljon ja siitä on monenlaisia lähestymistapoja. Turvallisuuden käsitettä voidaankin lähestyä useista eri näkökulmista. Perinteinen näkökulma turvallisuudesta näkee valtion turvallisuuden sotilaallisen vallan kautta. Realistit keskittyvät turvallisuustutkimukseen, jossa valtio, sekä kansainvälinen järjestelmä on vahvasti esillä.⁹⁷ Morghentau määrittelee turvallisuuden olevan valtioita koskevaa valtioiden välistä

⁹⁶ Hirsjärvi, Remes, Sajavaara (2000) s.152

⁹⁷ Laitinen (1999) s.114

politiikkaa anarkistisissa olosuhteissa.⁹⁸ Kriittinen suuntaus puolestaan korostaa vallitsevien käytäntöjen ja rakenteiden kritiikkiä sekä pyrkii vapautumiseen. Jälkmoderni orientaatio korostaa hegemonia- sekä identiteettikysymyksiä turvallisuuden yhteydessä⁹⁹ Kari Laitinen esittelee teoksessaan eri näkökulmia tähän käsitteeseen. Laitisen teoksessa Lippmanin mukaan turvallisuus on sitä, että valtio pystyy puolustamaan ydinarvojaan ja olemassaoloaan voitokkaasti. Wolfers toteaa objektiivisessa mielessä turvallisuuden mittaavan uhkien puuttumista suhteessa ydinarvoihin. Subjektiivisesta näkökulmasta katsottuna turvallisuus on Wolfersin mukaan pelon puuttumista ydinarvoja vastaan tulevasta hyökkäyksestä.¹⁰⁰

Nykyään turvallisuus käsitetään olevan yhteiskunnallista ja globaalia samanaikaisesti. Turvallisuus on laajentunut sekä vertikaalisesti alaspäin valtioista yksilöön, että toistaala horisontaalisesti politiikasta talouteen ja globaaliin turvallisuuteen. Muutos on laajentanut poliittista vastuuta turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä samanaikaisesti suunta on ollut pois päin valtioista kohti ylikansallisia instituutioita, mutta myös kohti alueellista että paikallista tasoa. Turvallisuudessa on Laitisen mukaan kyse siitä, kuinka organisoitua poliittisesti, jotta yhteistyö kattavassa ja ennakoitavassa mielessä olisi mahdollista.¹⁰¹ Turvallisuus on myös suhteellista, koska se on legitiimi väline kaiken turvallisiksi. Turvallisuuden laatu, määrä ja olosuhteet vaihtelevat. Turvallisuus ei ole staattinen tila vaan kansainväliset poliittiset tekijät ja muutokset voivat muuttaa turvallisuusasetelmia merkittävästi.¹⁰² Turvallisuutta toteutetaan valtiossa harjoittamalla sisä- ja ulkopoliitiikkaa sekä kansallista turvallisuuspolitiikkaa. Turvallisuuspolitiikalla nähdäänkin olevan kaksi ulottuvuutta. Ensimmäinen on ulkoinen ulottuvuus, jonka tarkoituksena on edistää maan turvallisuutta suhteessa muihin valtioihin. Toinen on sisäinen turvallisuus, jolla pyritään luomaan valtion sisäiset olosuhteet lisäämään kansalaisten turvallisuutta. Hallittavuuden merkitys korostuu, kun kyse on säilymisestä, suvereniteetista ja modernin valtion hallinnasta.

4.2. Kööpenhaminan koulukunta ja laajennettu turvallisuus

Tarkemmin lähestyn tutkimusongelmani turvallisuusnäkökulmaa Kööpenhaminan koulukunnan kautta. Kööpenhaminan koulukunnan johtohahmot Buzan, Waeverin ja de Wilden lähestyvät turvallisuutta perinteisestä turvallisuusajattelusta poiketen, hieman laajemmin. Pyrkimyksenä oli laajentaa ja uudistaa perinteistä turvallisuusteoriaa koskemaan laajempaa turvallisuustutkimusta. Kööpenhaminan koulukunta yhdistääkin perinteiseen sotilaalliseen ja poliittiseen turvallisuuteen

98 emt. (1999) s.116

99 emt. (1999) s.114

100 emt. (1999) s.100

101 emt. (1999) s.103

102 emt. (1999) s.110-111

myös taloudellisen, yhteisöllisen ja ympäristön turvallisuusnäkökulmat.¹⁰³ Turvallisuus nähtiin valtio – ja sotilaalliseskeisyyden sijaan liittyvän voimakkaasti myös ihmisiin ja kansallisuuksiin, jotka voivat käyttää strategista valtaa kansainvälisessä järjestyksessä.¹⁰⁴ Kööpenhaminan koulukunta voidaankin edustavan neorealistista turvallisuusnäkökulmaa.¹⁰⁵ Neorealismien turvallisuuskäsityksen mukaan viittauskohde on siis valtio, joka nähdään uhanalaisena.¹⁰⁶ Teoksessa *Security, a new framework for analysis* esitellään tätä Kööpenhaminan koulukunnan laajennettua turvallisuuskäsitystä. Teoksessa käsitellään myös turvallistamisen käsitettä, joka on olennainen osa tutkimustani.

Mikä sitten tekee tietystä asiasta kansainvälisen turvallisuustekijän? Koulukunta määrittelee *turvallisuuden* erityiseksi poliittiseksi käytännöksi ja koulukunnan kiinnostus käsitettä kohtaan kohdistuu nimenomaan siihen, miten käsitettä käytetään. Erityisesti kyse on arvioinnista, tulisiko jokin asia turvallistaa vai jättää normaalin politiikan piiriin.¹⁰⁷ Kööpenhaminan koulukunnan mukaan turvallisuus on sidoksissa perinteisiin sotilaallis-poliittisiin lähestymistapoihin, jossa turvallisuus käsitetään selviytymisenä. Tämä käy ilmi silloin, kuin jokin ulkopuolinen tekijä on esitetty uhkaavan viitekohdetta. Perinteisesti tämä viitekohde on valtio, hallinto, alue tai yhteisö, mutta viitekohde voi olla myös jokin muu kohde. *Viitekohde* on kohde, joka on olemassaolon uhan alla ja joka on syytä turvallistaa. Turvallisuuteen kohdistuva uhka oikeuttaa epätavallisia keinoja käyttöön turvallisuuden tilan takaisin saamiseksi. Turvallisuusuhka on ollut avain voimankäytön legitimoimiseen, mutta ennen kaikkea se on tarjonnut mahdollisuuden valtiolle käyttää erityistä valtaa tai mobilisoida valtio. Perinteisesti turvallisuuteen viitatessa on ollut mahdollista käyttää mitä tahansa keinoja pysäyttää epätoivottava kehitys.¹⁰⁸

Kööpenhaminan koulukunnan merkittävä edustaja Barry Buzan näkee turvallisuuden merkitsevän vapautta uhkista. Kansainvälisellä tasolla Buzanin mukaan turvallisuuden merkitsevän valtioiden ja yhteiskuntien toimintakykyä sekä identiteetin säilyttämistä. Turvattomuudesta on kyse silloin, kun sarja tai toimi tapahtumia uhkaa kansallista turvallisuutta ja vaikuttaisi kansalaisten elämänlaatuun suhteellisen lyhyellä aikavälillä tai uhkaavan kaventaa olemassa olevia valtion poliittisia tai muiden ryhmien poliittisia vaihtoehtoja.¹⁰⁹ Turvallisuudessa puhuttaessa onkin huomioitava turvallisuuden muuttuvat seikat, jotka ovat keskustelun alaisia. Turvallisuudesta puhuttaessa on käsitettävä

103 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. vii.

104 emt. s. 3

105 Laitinen (1999) s.141

106 emt. (1999) s.155

107 emt. (1999) s.142

108 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 21

109 Laitinen (1999) s.100

käsitteen sisältö se, kuka tai mikä tulisi turvata, miksi ja miltä jokin asia tulisi turvata? Turvallisuudessa onkin kysymys siitä, miksi jokin totuus turvallisuudesta on vallitseva ja dominoiva. Uhat turvallisuudelle vaihtelevat ja uhkien ääripäinä toimivat toisaalta yksilöt ja valtioiden väliset instituutiot.¹¹⁰ Turvallisuus on näin ollen sidoksissa todellisuuteen jota muokataan sosiaalisen kanssakäymisen kautta luoden ja uusintaen turvallisuuden merkityksiä. Turvallisuus liittyy myös aikakausiin. Tietynä aikana tietyt asiat mielletään turvallisuudelle merkittäviksi.

Kööpenhaminan koulukunnan toisen merkittävän henkilön Waevarin mukaan turvallisuus (security) ja turvattomuus (insecurity) eivät ole toistensa vastakohtia vaan turvallisuus merkitsee tilannetta jossa on olemassa turvallisuusongelma, jonka vuoksi on ryhdyttävä saamaan ongelma hallintaan. Turvattomuuden Waever näkee tilana, jossa on turvallisuusongelma, mutta jonka vuoksi ei ole ryhdytty toimintaan ongelman poistamiseksi.¹¹¹ Weaverin mukaan turvallisuutta voidaan pitää universaalina tilana, johon kaikkien suhteiden tulisi pyrkiä. Waever esittääkin turvallisuuden olevan ongelmallisten ja uhkaavien suhteiden stabiili tila, joka on saavutettu valtion hätätoimenpiteillä. Turvallisuutta ei nähdä aina pelkästään hyvänä asiana, vaan esimerkiksi taloustieteilijät ovat nähneet markkinoiden liiallisen turvallisuuden heikentävän markkinoiden toimintaa. Waever korostaa turvallisuuden toista puolta, jossa turvallisuusajattelussa pitäisi päästä pois hätätila-ajattelusta tavalliseen poliittiseen neuvottelutilaan.¹¹² Weaverin lähestymistapa turvallisuuteen on konstruktivista.

Turvallisuuden käsite saa syntyänsä sosiaalisessa kontekstissa. Poliitikot muodostavat käsityksen turvallisuudesta ja uhkista tiettyjen olettamusten, todennäköisten vihollisten ja mahdollisten skenaarioiden mukaan. Nämä kaikki saavat merkityksensä historiallis-sosiaalisessa kontekstissa. Uuden turvallisuusidean keskeisenä kysymyksenä onkin, kuka tai mikä uhkaa tai kuka pitäisi turvata. Turvallisuuden näkeminen tavoitteena, joka pitäisi maksimoida on Waevarin mukaan väärä lähtökohta vaan huomio pitäisi kiinnittää asioiden ei-turvallistamiseen (de-securitization)¹¹³ Buzan on tutkinut turvallisuuden alueellisia vaikutteita. Valtiot muodostavat globaalin turvallisuuden kompleksin, jossa kaikki valtiot ovat turvallisuuden suhteen keskinäisriippuvaisia toisistaan. Useimmiten valtiot kokevat lähellä olevat sotilaalliset ja poliittiset uhkat todellisimmiksi kuin

110 emt. (1999) s.101

111 emt. (1999) s.104

112 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 4

113 Laitinen (1999) s.104-105

kaukana olevat. Tässä klassisessa mallissa kansainvälinen järjestys nähdäänkin anarkistisena luonteena¹¹⁴

Kööpenhaminan koulukunnan laajennettua turvallisuutta on myös kritisoitu voimakkaasti. Traditionalistit ovat esittäneet laajennetun turvallisuuskäsityksen olevan liian laaja-alainen.¹¹⁵ Laajennetussa muodossa turvallisuus voidaan ymmärtää yleisenä kokonaisuutena tai olosuhteena yhteiskunnallisilla sektoreilla, jossa turvallisuutta tuotetaan tai se voi syntyä omana laadullisena tekijänään ilman siteitä sotilaalliseen turvallisuuteen.¹¹⁶ Turvallisuuden laajentumisen myötä myös subjekti muuttuu epäyhtenäiseksi ja sekavaksi. Toisaalta laajennettu turvallisuus pyrkii myös yhdistämään turvallisuuden traditionalistien agendaan.¹¹⁷ Laitinen nostaa esille keskustelun valtion keskeisestä asemasta turvallisuuskeskustelussa. Edellyttääkö keskustelu turvallisuudesta aina valtiota? Onko mahdollista keskustella turvallisuudesta ilman ajatusta valtion interventiosta? Laitisen mukaan Kööpenhaminan koulukunnan tarkoituksena on luoda toisenlaista turvallisuusdiskurssia, uudenlaista todellisuutta, joten onko valtion interventio välttämättä olennainen osa keskustelua.¹¹⁸ Wilkinson on kritisoinut Kööpenhaminan koulukuntaa myös sen ajattelun keskittymisestä Euroopan alueelle, eurosentrisyydestä. Wilkinsonin mukaan Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisen teoriaa on vaikea soveltaa länsimaisen yhteiskunnan ulkopuolisiin empiirisiin tutkimuksiin.¹¹⁹ Hansen taas kritisoi voimakkaasti Kööpenhaminan koulukunnan puheaktia ja sitä, miten puheaktissa unohdetaan kokonaan sukupuolen merkitys.¹²⁰

4.3. Turvallistaminen

Turvallisuus on näin ollen erityinen tekijä, joka vie sitä koskevan politiikan pois politiikan normaaleilta raameilta, koska asian turvallisuutta pidetään erityisen tärkeänä ja erityisenä. Kööpenhaminan koulukunta viittaakin tässä tapauksessa *turvallistamisen* käsitteeseen. Turvallistamisen käsitteen käyttö mahdollistaa turvallisuutta koskevan politiikan viemisen politiikan sääntöjen ulkopuolelle tai politiikan yläpuolelle. Turvallistaminen onkin politisoitumista, joka on viety ääri rajoille. *Politisoituminen* taas tarkoittaa asian olevan nousseen julkisen politiikan agendalle ja tarvitsee näin ollen hallinnon tai yhteisön päätöksiä asian suhteen. Teoriassa mikä tahansa asia voi

114 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 11

115 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 4

116 Laitinen (1999) s.109

117 emt. s.141

118 emt. s.142

119 Wilkinson (2007) The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?

120 Hansen. (2000) The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School.

nousta epäpolitisoitumisen kentältä politisoitumisen kautta poliittiselle agendalle ja sitä kautta vielä eteenpäin aina turvallistamiseen saakka. Turvallistamisella tarkoitetaan tietyn asian, viitekohteen, olevan ulkopuolisen uhkan uhkaamana, jolloin viitekohteen turvallisuuden ylläpitämiseksi tarvitaan hätätilatoimenpiteitä, jotka ovat normaalia politiikkaa poikkeavia hätätilatoimenpiteitä. Tilanteen ollessa näin poikkeuksellinen on mahdollista käyttää poikkeuksellisia hätätilatoimenpiteitä, jotka eivät olisi normaalin tilan aikana mahdollisia. Hätätilatoimenpiteiden avulla viitekohteen turvallisuus nousee myös asioiden prioriteettilistan kärkeen ja on oikeutettu nopeaan reagointiin.¹²¹ Koulukunta korostaa kuitenkin turvallisuuden logiikan tutkimusta erottaakseen turvallisuuden ja turvallistamisen prosessin poliittisesta prosessista. Uhkia ja haavoittuvuuksia syntyy eri alueille, mutta jotta ne voidaan lukea turvallisuuskysymyksiksi, niiden on täytettävä tiukat kriteerit, jotta ne erottuisivat normaalista politiikan hoidosta¹²²

Turvallisuutta pidetään siis niin tärkeänä asiana, että poikkeustilanteessa, uhkan ollessa olemassa ja läsnä, mikä tahansa hätätilatoimenpide on oikeutettu ja hyväksytty toimenpide. Kuitenkaan, pelkästään turvallistamisen vaatimus tietyn viitekohteen turvaamiseksi ei vielä ole turvallistamista vaan se on liikehdintää kohti turvallistamista, yritys turvallistamisen aikaansaamiseksi. Turvallistaminen on onnistunut vain, mikäli se saa asiaa koskevan yleisön hyväksynnän. Turvallistamisyritysten päämäärät voivat näin ollen myös jäädä saavuttamatta tai turvallistamisyritys voi kokonaan epäonnistua.

Mitä sitten turvallistetaan? Turvallisuuden viitekohteet ovat perinteisesti olleet valtio tai kansakunta. Valtion selviytymisen kannalta tärkeää on valtion suvereniteetti, kun taas kansakunnan selviytyminen riippuu identiteetin ylläpitämisestä. Periaatteessa toimijat voivat konstruoida minkä tahansa kohteen viitekohteeksi. Viitekohteen turvallisuuden konstruoimisessa suuremmat joukot ovat toimijoina merkittävämmässä asemassa kuin pienet. Koulukunta korostaakin puheaktin toiminnan avulla tapahtuu viitekehysten konstruoimista.¹²³

Turvallisuutta voidaan lähestyä sekä subjektiivisesti että objektiivisesti. Kööpenhaminan koulukunta näkee turvallistamisen, samoin kuin politisoitumisen, hieman tästä poikkeavasta, yksilöiden välisenä, intersubjektiivisena prosessina. Turvallistaminen on ennen kaikkea sosiaalinen prosessi, jossa sitä konstruoidaan. Yksilöt eivät päästä siitä itse, vaan he luovat turvallisuutta puheessa, jonka yleisö legitimoit tai ei legitimoit turvallisuudeksi tai sen uhkaksi. Tällaista toimintaa koulukunta

121 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 23-24

122 Laitinen (1999) s.143

123 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 36-37

kutsuu *puheaktiksi*.¹²⁴ Koulukunnan käyttämä puheakti perustuu Austinin puheaktiteoriaan, jonka tarkoituksena on näyttää ja osoittaa, kuinka kieli voi toimia sosiaalisena voimana eri tilanteissa. Puheakti onnistuu vain tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Aina ei voida olettaa kuulijan ymmärtävän kaiken sanotun. Tietyn kielen puhuminen merkitsee, että samalla tuotetaan tai suoritetaan puhakteja, tekoja, joilla viitataan johonkin sekä väitetään jotain. Tutkijat Austin ja Searle ovat väittäneet myös, että olettamuksena on, että puhuminen on tietty sääntöjen hallitsema käyttäytymisen muoto. Puheaktin taustalla sanotaankin olevan konstitutiivisia sääntöjä.¹²⁵ Toimijoiden väliset suhteet eivät myöskään ole tasapuolisia eivätkä symmetrisiä. Onnistunut turvallistaminen riippuu turvallistamista yrittävän tahon, toimijan, asemasta. Toimijan valta ei kuitenkaan yksin riitä vakuuttamaan yleisöä, joka turvallistamisen onnistumiseksi, tulee hyväksyä turvallisuutta koskeva turvallistamispuhe.¹²⁶ Koulukunta turvallistamisnäkökulma tarjoaa mahdollisuuden tutkia turvallistamista prosessina, eikä pelkästään tuloksena. Onnistuneeseen turvallistamisen toteuttamiseen tarvitaan olemassaoloa uhkaava tekijä, hätätoimet ja vaikutukset yksikköjen välisiin suhteisiin säännöistä vapautumisen muodossa. Turvallisuusdiskurssissa asia dramatisoidaan esitetään asiana, joka tarvitsee äärimmäisiä toimia. Antamalla asialle turvallisuutta tarvitsevan leiman, toimija vaatii ja odottaa lupaa nojautua epätavallisiin keinoihin. Koulukunta sanookin analyysissa olevan tärkeää pyrkiä ymmärtämään yhteisesti konstruoituja prosesseja, joissa määritellään mitä tulee pitää uhkana ja joihin tulee kollektiivisesti vastata.¹²⁷

Ketkä sitten yrittävät turvallistaa tiettyjä asioita? Turvallistamista edistävät tahot ovat yleensä jokin henkilö, tai ryhmä, joka esittää turvallisuuteen liittyvää puheaktia. Yleisesti näitä toimijoita ovat poliittiset johtajat, virkamiehet, hallitukset, lobbaajat sekä painostusryhmät. Nämä toimijat eivät itse ole turvallisuuden viitekohteita, koska toimijalle vain harvoin on tarvittavaa puhua oman turvallisuuden ja olemassaolon puolustamisesta. Useasti heidän argumenttinsa onkin puolustaa valtioita, kansaa, sivilisaatiota tai muuta suurempaa yhteisöä tai systeemiä. Koulukunta muistuttaa myös toimijan hahmottamisen vaikeudesta. Turvallistamista esittävän toimijan nimeäminen voi muodostua haastavaksi, koska suuremmat tekijät voidaan aina katsoa koostuvan pienemmistä tekijöistä. Valtio toimijana voidaan nähdä jakautuvan aina yksilöntasoon saakka. Turvallistamista toteuttavaa puheaktin tekijää ei näin voida sanoa olevan välttämättä itse turvallistamisen toimija vaan se voidaan pikemminkin nähdä puhujan roolissa, joka edustaa suuremman ryhmän turvallistamista koskevia mielipiteitä.¹²⁸ Turvallistamisessa ei näin ollen ole kyse itse toimijan

124 emt. s. 30-31

125 Laitinen (1999) s.150-151

126 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 30-31

127 Laitinen (1999) s.154

128 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 40-41

omasta turvallisuudesta vaan jostain jonkin muun viitekohteen turvallistamisesta. Koulukunta muistuttaa myös turvallisuusanalyysin tekemisen avainkysymyksestä, eli siitä, kuka ylipäätään on oikeutettu ”tekemään” turvallisuutta, ja kenen nimellä?¹²⁹ Turvallistamisen suhteen on hyvä huomioida kenelle turvallisuus muodostuu asiaksi suhteessa kehen. Turvallistamisen tuotos, mikä materialisoituu on politiikan tulos.¹³⁰

4.4. Kööpenhaminan koulukunnan turvallisuuskompleksit

Kööpenhaminan koulukunta on jakanut turvallisuusuhan alla olevat viitekohteet viiden sektorinsa mukaan. Koulukunta on kiinnostunut näiden viiden eri sektorin dynamiikoista ja luonteista. Viisi eri sektoria ovat; sotilaallinen, poliittinen, taloudellinen, ympäristö ja yhteisöllinen sektori. Lähtökohtana sektoriajattelussa on pyrkiä ymmärtämään turvallisuus erityisenä politiikkana, jota on mahdollista soveltaa eri asiakokonaisuuksiin. Tärkeää on myös muistaa erottaa turvallistamisen prosessi turvallisuuden politisoitumisesta.¹³¹ Tässä tutkimuksessa käsittelem tarkemmin poliittista ja taloudellista sektoria, sekä hieman ympäristösektoria, koska ne ovat tutkimuskysymysten kannalta oleelliset. Ensimmäinen sektori on *Sotilaallinen sektori*, jonka viitekohde on usein valtio, mutta se voi olla myös mikä tahansa muu poliittinen yksikkö. Toisella sektorilla eli *yhteisöllisyyden sektorilla* viitekohde on itsenäisesti ilman valtiota toimiva, kollektiivinen identiteetti, kuten esimerkiksi kansakunta tai uskonto. Viitekohteen uhkatekijöitä on vaikeampi hahmottaa, koska kollektiivisen identiteetit muokkaantuvat ja muuttuvat sisäisten ja ulkoisten muutosten myötä. Toisaalta, konservatiivisen ajattelun mukaan, identiteettiä voi uhata samat ulkoiset ja sisäiset tekijät asettamalla vastakkainasettelun ”meidän” ja ”muiden” välille. Tällöin ”meitä” uhkaa jokin muu, vieras ”muut”. Tällöin maahanmuuttajat ja / tai kilpailevat identiteetit voivat ottaa joko avarakatseisen tai kapeakatseisen lähestymistavan miten he suhtautuvat identiteettinsä kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Kyky ylläpitää ja kehittää kieltä sekä tapoja ja etnistä alkuperää voidaan kaikki ajatella selviytymisen käsitteen alle.¹³² Euroopan liuskekaasukeskustelussa Venäjän uhkaava asema voidaan nähdä jossain määrin myös yhteisöllisyyttä uhkaavana tekijänä. Venäjä nähdään erilaisena toimijana kulttuurillisesti ja identiteetillisesti. Erityisesti Euroopan unionin itäisissä osissa, Neuvostoliiton entisissä valtioissa Venäjää pidetään jossain määrin uhkana heidän omalle identiteetilleen. Asetelma on vahvasti ”me” vastaan ”muut”, jonka varaan myös identiteettiä ja yhteisöllisyyttä rakennetaan. Venäjän harjoittama energian eriarvoinen hinnoittelu eri

129 emt. s.45

130 Laitinen (1999) s.146

131 Laitinen (1999) s.141

132 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 23

ostajavaltioiden mukaan voidaan jossain määrin nähdä vaikuttamisyriytyksinä eri kansakuntien yhtenäisyyteen.

Kolmas näistä viidestä Kööpenhaminan koulukunnan viitekehysten sektorista on *ympäristösektori*. Ympäristösektorin viitekohteet käsittävät laajan skaalan vaihdellen konkreettisista viitekohteista, kuten esimerkiksi yksittäisten eläinlajien selviytymisestä elinalueen tyypeihin ja aina jopa planeetan ilmaston ja biosfääriin asti. Näiden ympäristöviitekohteiden taustalla on perusajatuksena huoli ihmisen ja luonnon kestävästä ja kehittyvästä suhteesta ilman nykyisen sivilisaation olemassaolon uhkaamista. Yhtä hyvin sekä eläinlajien selviytyminen kuin ihmisten sivilisaatio voidaan turvallistaa.¹³³ Ympäristötekijöiden turvallistamisella on koulukunnan mukaan lyhyt historia verrattuna muiden sektoreiden viitekohteiden turvallistamiseen. Tästä huolimatta, jotkut analyytikot ovat kuvanneet ympäristön turvallisuutta ”perustavanlaatuisesti turvallisuudeksi”. Ympäristöturvallisuuteen käsitetään ongelmat, jotka koskevat esimerkiksi populaation kasvua, ruoan saantiongelmia, taloudellisia ongelmia sekä levottomuuksien tuomaa ongelmallista tilaa.¹³⁴ Ympäristön tilasta ja kestävästä kehityksestä riippuu hyvin vahvasti tulevaisuuden elinolosuhteet ja niiden mahdollistaminen nykyisellä elintasolla. Energia-asiat ovat turvallisuuden ympäristösektorilla myös ajankohtaisia, koska useat nykyisin käytettävät energialähteet ovat ns. niukkoja luonnonvaroja, jotka tulevat ajansaatossa ehtymään.

Poliittisessa sektorissa ulkopuoliset uhkat on perinteisesti määritelty uhaksi, mikä uhkaa suvereniteettia tai valtion ideologiaa. Tyypillisesti poliittiset uhkat ovat tunnustamisen, tukemisen tai legitimitietin kieltämistä. Suvereniteetin uhkaksi voidaan nähdä olevan mikä tahansa asia, joka uhkaa valtion tunnustamista, legitimitettiin tai johtavaa auktoriteettia. Kööpenhaminan koulukunta korostaa kuitenkin, että yhä enemmän keskinäisriippuvissa ja institutionaalisissa suhteissa ylikansalliset viitekohteet ovat tulleet tärkeiksi. Esimerkkinä tästä käytetään Euroopan unionin integraatioprosessia, jonka edistymistä mahdollisesti uhkaisi ulkopuoliset uhkatekijät. Kansainvälisiä järjestelmää ja kansainvälistä yhteisöä voi myös uhata tilanteet, joissa epäkunnioitetaan yhteisiä sääntöjä, normeja ja näitä järjestelmiä ylläpitäviä instituutioita.¹³⁵ Toisaalta, poliittinen sektori on kaikista laajin ja problemaattisin sektori, koska kaikki turvallisuus voidaan nähdä poliittisena asiana. Kaikki uhkat ja puolustukset rakentuvat ja määrittävät poliittisesti. Poliitiikka voidaankin liittää kaikkiin muihinkin sektoreihin esimerkiksi: ”poliittis-taloudellinen sektori”. Buzan määrittelee politiikan toiminnaksi, jonka tarkoituksena on inhimillisen

133 emt. s.23

134 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 71

135 emt. s.22, 142

käyttäytymisen muokkaamista suuren ihmisjoukon hallitsemiseksi.¹³⁶ Määritelmän kautta Kööpenhaminan koulukunta määrittelee myös poliittiset yksiköt.

Poliittiset yksiköt ovat ryhmiä, jotka pystyvät hallitsemaan isoakin joukkoa ihmisiä poliittisen logiikan mukaan. Poliittikkaa voi kohdistua myös poliittisiin rakenteisiin, prosesseihin ja instituutioihin. Poliittinen uhka voi tulla sekä valtioin sisältä, että myös ulkoa.¹³⁷ Poliittisen sektorin ehkä merkittävin viitekohde on alueellinen valtio sekä myös alueelliset valtioiden yhteenliittymät kuten esimerkiksi Euroopan unioni. Turvallistamiseen pyrkivät toimijat onkin helposti tunnistettavissa poliittisessa sektorissa, koska mahdollisuudet vedota tällaisten yksiköiden olemassaolon puolesta on tietyillä toimijoilla. Valtioilla on johtajat ja Euroopan unionilla on institutionaalinen rakenne. Myös sosiaalis-poliittisilla yksiköillä on tunnistettavat johtohahmot. Valtioiden rajojen ylittävillä toiminnoilla on yleensä myös virallinen sijainti. Valtioiden tapauksessa hallitus on yleensä turvallistamista toteuttava toimija. Heikoissa valtioissa uhka tulee yleensä valtioista itsestään, sisältä päin. Vahvoissa valtioissa tai niiden yhteenliittymissä uhka tulee taas ulkoapäin. Erityisesti liberaali-demokraattisissa vahvoissa valtioissa valtion oma kontrolli on vahva ja sen toiminta alistetaan julkisen arvioinnin alaiseksi sekä ovat avoimia kysymyksille. Poliittisen sektorin viitekehysten turvallistamisessa on koulukunnan mukaan syytä huomioida politisoitumisen ja turvallistamisen eroavuus. Asian johtaminen turvallistamiseen asti sen olemassaolo täytyy olla uhan-alainen. Poliittisessa sektorissa uhan alla on useimmiten esimerkiksi alueellinen tai kansainvälinen poliittinen järjestys.¹³⁸ Poliittisen sektorin turvallistamiseen pyrkivät toimijat ovat useimmiten valtioita, mutta myös kansainvälistä mediaa sekä sellaisia järjestöjä kuten NGOa ja INGOa (Non governmental organisation ja international non-governmental organisation) voidaan pitää toimijoina turvallistamiskehityksessä.¹³⁹ Tiedonvälityksellä ja tiedon tuottamisella on näin ollen myös merkitystä turvallisuudelle ja turvallistamiselle.

Tähän poliittisen sektorin viitekohteisiin voikin nähdä myös uhkan joka kohdistuu Venäjän pehmeän vallankäytön kohteisiin. Venäjän harjoittama energian eri hinnoittelu eri Euroopan unionin jäsenvaltioiden kesken on nähty kunnioittamisen ja tasa-arvon puutteena Euroopan unionin jäsenvaltioita kohtaan. Menettelyä on pidetty myös pehmeänä vallankäyttönä, jonka tarkoituksena on suosia tai rangaista kohdetta. Venäläinen energia linkittyykin juuri tähän poliittiseen sektoriin uhkatekijöihin, koska venäläistä energiaa voidaan tutkimuskirjallisuuden valossa käytettävän politiikan teon välineenä.

136 emt. s.141-142

137 emt. s.142-144

138 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 146-148

139 emt. s. 149

Talouden sektorilla uhkan kohteena olevat viitekohteet ja olemassa olevat uhat on koulukunnan mukaan vaikeampi määritellä. Yritysten olemassaoloa uhkaa yleisimmin konkurssi tai lait, jotka tekevät niistä laittomia tai elinkelvottomia. Jälkimmäinen, lakien vaikutus, tapahtuu tosin useimmiten kommunistiseen järjestelmään siirryttäessä, eikä ole niinkään tämän tutkimuksen kannalta olennainen. Markkinataloudessa yrityksiä perustetaan ja lopetetaan markkinatilanteen mukaan. Vain harvoissa tapauksissa niiden tarkoituksena on luoda selviytymiseen pyrkivää turvallistamisen strategiaa ulkopuolisten uhkakuvien kautta. Turvattomuutta pidetäänkin toimivan markkinatalouden yhtenä ehtona. Ilman epävarmuutta markkinat eivät toimi tehokkaasti. Koulukunta ottaa kuitenkin esille valtion kansallisen turvallisuuden, joka taataan talouden kautta. Mikäli kansallinen talous vaikuttaa väestön selviytymiseen, voidaan kansallinen talous nähdä turvallisuuden takaajana ja siten joissain erityistapauksissa taloudellisen turvallisuus voidaan nähdä olevan uhattuna.¹⁴⁰

Talouden ja politiikan suhteesta on myös erilaisia näkökulmia. Merkantilistit näkevät politiikan olevan ensisijaisena taloudessa, kun taas liberalistit laittavat talouden etusijalle, johon politiikan ei tulisi sekaantua, koska politiikka sekoittaa markkinatalouden toimintaa. Sosialistit yhdistävät nämä kaksi näkökulmaa. Katsantokannasta riippuu myös paljon, miten näiden näkökulmien edustajat reagoivat taloudellisen turvallisuuden uhkakuviin. Se että, liberalistien vetoaisivat talouden turvallisuuteen näyttäytyy koulukunnan mukaan hyvin epätodennäköiseltä. Ainoa asia, minkä liberalistit voisivat nähdä taloutta uhkaavana tekijänä on kotimaisen talouspolitiikan linjausten yhtäläisyyden kansainvälisten talouteen liittyvien politiikkojen kanssa. Toisaalta, globaaleilla markkinoilla toimivien tiettyjen järjestelmien ylikansalliset viitekohteet voidaan nähdä olevan uhattuna sellaisten tekijöiden vuoksi, jotka vähättelevät sääntöjä, normeja ja niitä ylläpitäviä instituutioita.¹⁴¹ Tästä voisi ottaa esimerkiksi jälleen osittain saman esimerkin mikä tuli poliittisen sektorin käsittelyssä ilmi. Venäjän valtionyhtiö Gazprom on markkinoilla toimiva ylikansallinen yritys, joka harjoittaa mielivaltaista hinnoittelupolitiikkaa. Tämä voidaan luokitella yhteisten markkinanormien väärinkäytöksi, ottaen huomioon, että Gazprom ei toimi pelkästään markkinayhtiönä, vaan sillä on myös valtionyhtiön rooli, jolloin sen tehtävänä on myös valtion edun ajaminen poliittisten linjausten mukaisesti.

140 Buzan, Waever, de Wilde (1998) s. 22, 95
141 emt. s. 22, 95, 105

4.5. Euroopan unionin energiapolitiikan vaikuttajatahot

Organisaatiot ole riippumattomia muista, organisaation ulkopuolisista tekijöistä vaan vaikuttavat myös toisiinsa. Tässä tutkimuksessa on hyvä huomioida etteivät komissio ja Eurogas tee päätöksiä suljetussa tilassa, vaan ovat alttiita muiden intressiryhmien vaikutuksille päätöksenteossa. Eurogas on vaikuttajaorganisaatio, jonka pyrkimyksenä on edistää energiateollisuuden etuja Euroopan alueella. Tätä toimintaa he harjoittavat mm. pyrkimällä vaikuttamaan komission päätöksiin. Komission taas täytyy huomioida politiikassaan Euroopan unionin eri intressiryhmien tarpeet ja näkökulmat ja pyrkiä sovittamaan niistä politiikkaratkaisu olemassa olevien tietojen pohjalta.

Komissio ei myöskään tee päätöksiä Euroopan unionissa yksin, vaikka sen vastuulla onkin suurempien linjausten tekeminen. Komission päätöksiin vaikuttaa myös Euroopan unionin parlamentti sekä neuvosto. Parlamentti on tehnyt komissiolle useita kirjallisia kysymyksiä liuskekaasusta, johon komissio, kirjallisesti, on myös vastannut. Näistä kysymyksistä voidaan indikoida mitä tekijöitä Euroopan unionin parlamentissa korostetaan. Komissio ei voi tehdä päätöksiä ilman parlamentin näkökulmia huomioiden. Neuvoston asiakirjoissa taas huomio kiinnittyy Euroopan unionin ja Venäjän väliseen neuvostoon, jossa liuskekaasu esiintyy suhteessa Venäjään. Valitsin komission tutkittavaksi kohteeksi, koska komissio tekee Euroopan unionia koskevat pitkän tähtäimen linjaukset ja tekee säädösaloitteita sekä säätää sääntöjä ja rajoitteita.¹⁴² Tämän vuoksi komission asiakirjat ovat merkittävimmissä roolissa havainnoitavaksi liuskekaasun roolia Euroopan unionissa.

Tässä tutkimuksessa perehdyn tutkimaan näiden organisaatioiden liuskekaasukertomuksia prosessina parin viime vuoden ajalta aina komission suosituksen muodostumiseen asti. Keskustelujen ja kertomusten tutkiminen prosessina tarjoaa mahdollisuuden nähdä kertomuksissa tapahtuvat mahdolliset muutokset ja variaatit, jotka mahdollisesti indikoivat liuskekaasun turvallistamisesta ja uhkakuvista energian toimitusvarmuudelle Euroopan Unionin alueelle. Mielenkiintoista on myös selvittää, missä vaiheessa energiaturvallisuudesta ja toimitusvarmuudesta tulee erityinen tekijä, vai tuleeko? Aineistossa pääosassa tässä tutkimuksessa on komission linjaukset, johon eri tahot pyrkivät vaikuttamaan omien intressien kautta. Näiden kahden organisaation, Euroopan unionin ja Eurogasin aineistosta pyrin myös etsimään yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä miten ne näyttäytyvät komission uusimmassa suosituksessa liuskekaasun hyödyntämisestä Euroopan unionin alueella ja suhteutumisesta venäläiseen energiaan.

142 Hix, Hoeyland (2011) s.34

Liuskekaasun turvallistamista koskevassa tutkimuksessa on syytä pohtia, ketkä tai mitkä tahot ovat se yleisö, joka pitäisi vakuuttaa venäläisen kaasun uhkasta, jotta liuskekaasu turvallistettaisiin Eurooppalaisessa energiapoliittisessa keskustelussa? Ketkä yrittävät turvallistaa liuskekaasua ja mitkä tahot ovat sitä vastaan? Ketkä ovat yleisöä liuskekaasua koskevassa turvallistamisdiskurssissa? Mikä on se yleisö, joka viimeiseksi legitimoit liuskekaasun turvallistamisen?

Liuskekaasun käyttöönotto Euroopan unionin alueella vaatii vahvan poliittisen tuen ja poliittisia päätöksiä Euroopan unionin tasolla. Jotta Euroopan unionin poliittiset päätökset olisivat hyväksytyjä, ne tarvitsevat myös jäsenmaiden hyväksynnän, mutta ennen kaikkea myös kansalaisilta julkisen hyväksynnän. Toisaalta, hätätilatoimenpiteissä hyväksynnän saamiseksi riittää tietyn yleisön hyväksyntä. Tällainen ryhmä voi olla myös hyvin pienikokoinen. Liuskekaasun tapauksessa poliittiset päättäjät ovat se ryhmä, joka pystyy näitä päätöksiä käyttöönotosta tekemään ja heidän päätöksensä kohdistuu kansalaisten etujen turvaamiseen. Poliittiset päättäjät joutuvat päätöksissä miettimään ennen kaikkea kansalaisten etuja. Ilman kansalaisten hyväksyntää poliittisia päätöksiä on vaikea legitimoida normaaliolosuhteissa. Kuitenkin, nämä kansalaisten mielipiteet on myös muistettava poikkeustilanteessakin, koska ne heijastelevat sitä, millaisia poliittisia päätöksiä kansalaiset haluavat ensisijaisesti myös poikkeustilanteissa. Näin ollen ainakin osa turvallistamista koskevaa yleisöä on kansa, joka muodostaa asiasta julkisen mielipiteen.

Miten jäsenmaiden kansalaiset näkevät Euroopan unionin energiapoliittisista linjaukset? Mihin suuntaan jäsenvaltioiden kansalaisten mielestä EU:n yhteisen energiapolitiikan tulisi kohdistua? Mitä kansalaiset pitävät tärkeimpinä asioina? Näitä kansalaisten mielipiteitä energiaturvallisuuden liittyvistä asioista voi tutkia Euroopan unionin parlamentin teettämästä ”The Europeans and energy” eurobarometri -kyselytutkimuksesta. Kyselytutkimus on vuodelta 2011 ja sitä varten haastateltiin kasvokkain 26574 henkilöä EU:n 27:n jäsenmaan kansalaista. Kysely toteutettiin loppuvuonna 2010. Kyselytutkimuksessa selvitettiin halukkuutta Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhteistyön lisäämisestä ja sitä, mikä energia-asia tulisi laittaa ykkösprioriteetiksi tässä yhteistyössä. Vastaaajista 29 % äänesti energiahintojen tasaisuuden ykkösprioriteetiksi. Toiseksi eniten ääniä, 27 % annettiin uusiutuvien energialähteiden kehittämiseen ja kolmantena vaihtoehtona valittiin 20% äänimäärällä energiansaannin turvaaminen.¹⁴³ Näin ollen sekä energian liiketoiminnallinen, että ympäristönäkökulma korostuvat tässä tutkimuksessa voimakkaasti ennen energiansaannin turvaamisen vaihtoehtoa.

143 Eurobarometer (2011) s 14

Tässä tutkimuksessa Euroopan unionin 27 jäsenmaan kansalaiset asettavat siis energiansaannin turvaamisen vasta kolmannelle sijalle prioriteettilistalla. Tutkimuksen tulos on sikäli mielenkiintoinen myös, että tutkimuksen taustaluvussa on vahvasti muistutettu Ukrainan kaasutoimitusten ongelmista vuonna 2006.¹⁴⁴ Voisikin sanoa, tutkimuksen olevan jossain määrin johdatteleva. Siitä huolimatta, tutkimuksessa energiansaannin turvaamista pidetään vasta kolmanneksi merkittävimpänä tekijänä. Toisaalta, myös energian hinnan sääätely liittyy myös Venäjän uhkaan vahvasti. Venäjä on käyttänyt hintaa pehmeän vallan välineenä korottaen tai laskien sitä riippuen ostajavaltiosta. Näin ollen sekä ensimmäinen prioriteetti, energianhinta ja kolmas prioriteetti energian saannin turvaaminen ovat tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä. Tutkimus osoittaa myös, miten voimakkaasti uusiutuvien energialähteiden kehittämiseen suhtaudutaan 27 Eu:n jäsenmaassa. Uusiutuvan energian toinen sija prioriteettilistalla kertoo jäsenmaiden kansalaisten arvostuksesta ympäristöasioita kohtaan. Myös liuskekaasua on vastustettu nimenomaan sen mahdollisten ympäristöuhkien vuoksi.

Eurobarometria voi tutkia myös yksittäisten jäsenvaltioiden kannalta. Kyselyn mukaan juuri Latvia, Liettua ja Tsekin tasavalta priorisoivat tasaisen kaasunhinnan ykköseksi. Tanska, Ruotsi ja Hollanti ovat taas jäsenmaista ne, joiden intresseissä kaasun hinta on kaikista vähiten. Toiselle sijalle sijoitetun uusiutuvan energian kannattajia on eniten Tanskassa, Ruotsissa ja Hollannissa sekä kaikista vähiten Liettuassa, Tsekissä ja Bulgariassa. Turvatun energiansaannin ykköseksi asettavat Saksan, Itävallan, Puolan ja Bulgarian kansalaiset. Kaikista vähiten kiinnostuneita energiansaannin turvaamisesta olivat Kypros, Kreikka ja Malta.¹⁴⁵

Yleisö liuskekaasun legitimoinnille voikin löytyä näistä 27 jäsenmaan kansalaisten mielipiteistä. Kyselytutkimuksen mielipiteitä voikin pitää julkisen mielipiteen edustuksena. Suurin osa jäsenmaiden kansalaisista on tätä mieltä asioista ja poliittisten päättäjien tulee seurata näitä mielipiteitä poliittisissa päätöksissään. Tutkimuksesta voisikin vetää johtopäätökset, että itäisemmissä Euroopan unionin jäsenmaissa energian saatavuus ja energian hinnan tasaisuus koetaan tärkeämmäksi kuin esimerkiksi ympäristötekijät. Toisaalta ympäristötekijät sen sijaan nähdään toiseksi tärkeimmäksi energiapoliittiseksi prioriteetiksi koko unionin alueella. Itäisen Euroopan mielipiteet voidaan nähdä aikaisemmin mainituista ongelmista Venäjästä energiantoimittajana.

144 emt s 3

145 Eurobarometer (2011) s 17

4.6. Sisällönanalyysi menetelmänä

Aineistoa käyn läpi ensin aikajanallisesti, mutta tarkemmin olen päättänyt analysoida aineistoani sisällönanalyttisin menetelmin. Sisällönanalyysin avulla aineistoa eli dokumentteja voidaan analysoida systemaattisesta ja objektiivisesti. Tällä tutkimusmenetelmällä voidaan saada tiivistetty kuvaus tutkitusta ilmiöstä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada tutkimusaineisto järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten. Sisällönanalyysiä myös kritisoidaan sen tuottamista ”keskeneräisistä” tutkimuksista. Analyysi on saatettu kuvata tutkimuksessa hyvinkin tarkasti, mutta johtopäätösten tekeminen on jäänyt vaillinaiseksi. Järjestetty aineisto on nähty ikään kuin jo valmiina tuloksena, eikä mielekkäitä johtopäätöksiä ole tehty. Sisällönanalyysi samoin, kuin diskurssianalyysi ovat ns. tekstianalyysejä. Ne pyrkivät tarkastelemaan myös inhimillisiä merkityksiä. Niiden tutkimusongelma saattaa olla samanlainen, mutta tutkimuksen varsinainen kohde osoittautuu erilaiseksi.¹⁴⁶ Sisällönanalyysissä huomio kiinnittyy tekstin merkityksiin kun taas diskurssianalyysissä analysoidaan miten näitä merkityksiä tuotetaan.¹⁴⁷

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan kuvata kolmevaiheiseksi prosessiksi. Ensin aineisto pelkistetään, sitten se ryhmitellään jonka jälkeen tehdään abstrahointi eli luodaan teoreettiset käsitteet.¹⁴⁸ Ensimmäisessä vaiheessa analysoitava informaatio pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennaiset asiat pois. Pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Aineiston pelkistämistä ohjaa tässä vaiheessa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistosta nostetaan esiin olennaiset asiat.¹⁴⁹ Ennen analyysin aloittamista on myös hyvä määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana. Aineiston ryhmittelyssä eli klusteroinnissa aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja / tai eroavuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tällöin aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin.¹⁵⁰ Aineiston viimeinen eli kolmas analysointivaihe on ns. aineiston abstrahointi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto, jonka perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämisessä

146 Tuomi & Hirsjärvi (2003) s.105

147 emt. (2003) s.106

148 Tuomi & Hirsjärvi (2009) s. 108

149 emt. s. 109

150 emt. s. 110

edetään alkuperäisen informaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja siten myös johtopäätöksiin.¹⁵¹

Näin ollen käsitteitä yhdistämällä saadaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkitsemiseen ja päättelemiseen, minkä kautta edetään empiirisen aineiston kautta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Abstrahointia voi kuvata prosessiksi jossa, tutkija muodostaa yläkäsitteiden avulla kuvauksen tutkimusongelmasta.¹⁵² Uutta teoriaa luodaan, siten että teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon. Empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. Luokittelujen pohjalta kuvataan tuloksissa myös muodostuneet kategoriat ja niiden sisällöt. Johtopäätösten tekemisessä on myös tärkeää ymmärtää, mitä asiat tutkittavalle merkitsevät. Tutkija pyrkii näin ollen ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa.

151 emt. s. 111

152 emt. s. 112

5. Komission ja Eurogasin näkemykset liuskekaasusta

Tämän tutkimuksen aineistona käytän Euroopan unionin komission ja Eurogasin asiakirjoja, joissa on mainintaa liuskekaasusta. Tarkoituksena on selvittää aikajanallisesti liuskekaasukeskustelun eteneminen näissä kahdessa organisaatiossa, sekä miten siitä puhutaan missäkin asiayhteydessä. Tärkeää on löytää liuskekaasun millaisen merkityksen nämä antavat liuskekaasulle energiaturvallisuuden kannalta ja miten Venäjä näyttäytyy tässä keskustelussa, vai näyttäytyykö se ollenkaan? Selvitän näin ollen poliittisen ja kaupallisen organisaation kantoja heidän linjausten ja puheiden kautta. Liuskekaasua käsittelevistä asiakirjoista merkittävin on tammikuussa 2014 tehty komission suositus liuskekaasun hyödyntämisen vähimmäisvaatimuksista. Tarkastelen liuskekaasukeskustelua komissiossa aina sen alkamisesta noin vuodesta 2011 aina komission suosituksen hyväksymiseen.

Eurogasin vaikuttajaorganisatorisen luonteen vuoksi sen asiakirjat ovat merkittävässä asemassa sen suhteen, minkälaiseksi komission politiikka muotoutuu. Tästä johtuen, Eurogasin näkemykset ovat mielenkiintoisia tutkia siten, miten paljon ne vastaavat komission näkemyksiä. Löytyykö niistä eroavaisuuksia vai samankaltaisuuksia ja miten Eurogasin näkemykset näkyvät komission suosituksessa liuskekaasun hyödyntämisestä. Eurogas edustaa kaupallisia tahoja, joten oletettavana hypoteesina on, että liiketaloudelliset toimenpiteet ovat etusijalla energiaturvallisuuteen nähden. Mielenkiintoista on myös havaita miten Eurogas näkee energiaturvallisuuden ja Euroopan unionin suhteet sen ulkopuolisiin energiantoimittajiin. Löytyykö näistä näkökulmista eroavaisuuksia komission kantaan. Eurogas on vaikuttamisorganisaatio, joka pyrkii vaikuttamaan Euroopan unionin energiapolitiikkaan, erityisesti kaasuun liittyvään politiikkaan ja siten on mielenkiintoista hahmottaa, miten Eurogasin kannanotot välittyvät komission linjauksista. Tämä osoittaisi sen, kuinka paljon Eurogas kykenee vaikuttamaan omien etujen ajamiseen komission päätöksissä.

Eurogasin asiakirjat, joissa liuskekaasu mainitaan käsittelevät komission pitkän aikavälin energiapolitiittisten linjausten kommentointia, komission konsultointia sekä erilaisten kokousten ja illallisten puheita tietyille ryhmittymille. Suurin osa näistä Eurogasin puheista osoitettiin juuri teollisuuden järjestämissä tilaisuuksissa. Myös komission puheissa oli useita näitä teollisuuden illallisilla tai lounailla pidettyjä puheita. Eurogasin merkittävin liuskekaasua koskeva kannanotto on Eurogasin kannanotto liuskekaasun hyödyntämisestä. Asiakirjaa ei ole selkeästi kohdistettu millekään taholle, mutta se on selkeästi Eurogasin yhteinen linjaus liuskekaasusta.

Liuskekaasusta on keskusteltu komissiossa noin parin viimeisen vuoden ajan. Liuskekaasun tuotanto Yhdysvalloissa kohosi merkittäväksi pari vuotta sen hyödyntämisen jälkeen ja Euroopan unionin

komissiossa asiaan alettiin kiinnittämään huomiota pari vuotta sitten. Ensimmäinen komission virallinen asiakirjamaininta liuskekaasusta on vuodelta 2011. Tätä ennen liuskekaasu oli esiintynyt Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välisen neuvoston asiakirjoissa. Näissä neuvoston asiakirjoissa liuskekaasu mainitaan osana strategista dialogia muuttuvista kaasumarkkinoista, joilla liuskekaasulla on merkittävä rooli. Asiakirjoissa korostetaan Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen yhteistyötä informaation jakamisessa liuskekaasuun liittyen.¹⁵³ Täytyykin muistaa, että liuskekaasu on ollut esillä jo aikaisemmin Euroopan unionin keskusteluissa, mutta komissio on ottanut asiaan kantaa vasta vuonna 2011 ensimmäistä kertaa.

Euroopan unionin komission virallisista asiakirjoista löytyy mainintaa liuskekaasusta yhteensä 56 eristä asiakirjasta vuosien 2011-2014 aikavälillä. Liuskekaasun esiintyminen asiakirjoissa on lisääntynyt vuosi vuodelta. Liuskekaasun ilmenemistä asiakirjoissa voi tarkastella teemoittelemalla liuskekaasu eri asiayhteyksien mukaan eli sen mukaan, missä yhteydessä asiaa käsitellään. Tutkimuskysymyksiini liittyen teemat liittyvät energiaturvallisuuteen ja Venäjään. Myös esiin tulevat muut teemat ovat tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia, jotta saadaan selville mahdolliset liuskekaasua vastustavat teemat. Asiakirjoissa tulee esille voimakkaasti myös komission eri pääosastojen merkitykset. Liuskekaasua voikin nähdä keskusteltavan erityisesti energia- talous ja ympäristöpääosastoilla. Näiden komission pääosastojen liuskekaasukantoja voi tutkia pääosastojen johtajien eli komissaarien puheiden kautta.

Näistä komission 56:stä asiakirjasta, joissa liuskekaasu mainitaan, olen valinnut tutkimuskohteeksi 10 asiakirjaa. Nämä asiakirjat edustavat komission energia- ja ympäristöpääosastojen komissaarien puheita, joissa otetaan kantaa liuskekaasun tai energian toimitusvarmuuteen. Tutkimuksen kannalta on merkittävää ottaa erityisesti huomioon myös tammikuussa 2014 julkaistu komission suositus liuskekaasun hyödyntämisestä. Suositusta ennen tapahtuvat keskustelut komission pääosastojen välillä indikoivat tammikuun päätökseen vaikuttavia tekijöitä ja erilaisten näkemysten painoarvoa. Nämä painotukset eri asioiden välillä kertovat energiaturvallisuuden merkityksestä Euroopalle ja liuskekaasun vaikutusta siihen. Asiakirjat ovat suositusta lukuun ottamatta komission komissaarien puheita yleisistä energia-asioista, joissa myös liuskekaasu mainitaan. Asiakirjat edustavat komissaarien oman osastonsa näkökulmaa liuskekaasuun. Kaikki asiakirjat, sekä komission, että myös Eurogasin, ovat huomattavasti laajempia kuin mitä tässä tutkimuksessa käytetään.

153 European Council. PRES/11/465 (2011)

Asiakirjojen liuskekaasua käsittelevät osiot ovat murto-osa varsinaisista asiakirjojen kokonaisuudesta. Tähän tutkimukseen otan kuitenkin huomioon vain liuskekaasua koskevat kohdat.

5.1. Eurogasin linjaukset liuskekaasusta

Eurogasin toiminta-ajatuksena on edistää kaasun käyttöä Euroopan alueella. Eurogas ei spesifioi, mitä aluetta he tarkoittavat käyttäessään termiä Eurooppa. Eurogasin jäsenyrityksen ovat kuitenkin hyvinkin laajalta alueelta, myös venäläinen järjestö ”Gas society” ja Ukrainalainen Naftogaz ovat edustettuina Eurogasissa. Samoin, kuin poliittisiin linjauksiin vaikuttavat monet eri tekijät, myös etujärjestöissä on hyvinkin erilaisia toimijoita mukana. Eurogas kutsuukin itseään asiantuntijaverkostoksi, joka pyrkii vaikuttamaan Euroopan unionin energiapolitiikkaan, erityisesti komission linjauksiin edesauttaakseen omien päämäärien toteutumista.

Tähän tutkimukseen olen valinnut tutkittavaksi aineistoksi kuusi erilaista Eurogasin linjausta, asiakirjaa tai puhetta, jossa on mainintaa liuskekaasusta, epäkonventionaalinen kaasu tai LNG. Asiakirjat ovat vuosilta 2011-2013. Aikaisemmilta vuosilta liuskekaasua koskevia asiakirjoja ei löytynyt.

Ensimmäinen Eurogasin analysoitava asiakirja käsittelee Eurogasin kantaa Euroopan unionin ulkopuolisiin energiasuhteisiin. Asiakirjassa Eurogas korostaa EU:n hyviä poliittisia suhteita unionin ulkopuolisiin energiantoimittajiin ja energian välittäjävaltioihin, sekä kaasuputkitoimittajiin, että nesteytetyn maakaasun toimittajiin.. Eurogas myös kiittää komission linjausta rakentaa energiainfrastruktuureja unionin ulkopuolelle. Eurogasin mukaan energian toimitusvarmuus välittäjävaltioiden kautta tulisi asettaa pääprioriteetiksi, jonka toimivuutta tulisi edesauttaa diplomaattisin ja poliittisin suhtein. Eurogasin asiakirjassa huomioidaan myös maailman muuttuvat energiamarkkinat, joita pidetään Euroopan unionille haasteellisina. Energiaturvallisuuden lisääminen ja niukkojen resurssien saatavuus on avainkysymyksiä Euroopan unionille. Tulevaisuudessa Eurogas esittääkin Euroopan unionille vahvempaa roolia globaaleissa energia-asioissa.

“It is in the EU's interest to play a key role in the global energy agenda-setting, to shape new market standards, to lead international efforts in technology research and innovation, and to enter tomorrow's most promising markets. This requires a long term policy perspective and concerns both the new global partnerships and the bilateral cooperation instruments.”

Eurogas kiinnittää erityistä huomiota kaasun tuontivarmuuteen ja pyytääkin komissiolta tiedonantoa mahdollisista sopimusneuvotteluista koskien kaasutoimituksia unionin ulkopuolelta. Tätä varten tulisikin sopia poliittiset raamit tuottaja- ja läpikulkumaiden kanssa.¹⁵⁴ Myös Eurogasin toinen asiakirja toukokuulta 2011 esittelee Eurogasin linjauksia EU:n ulkoisista energiasuhteista. Eurogasin mukaan ulkoisissa energiasuhteissa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota jäsenvaltioiden teollisuuden tarpeisiin. Asiakirjassa korostetaan myös voimakkaasti yhteisen mielipiteen muodostamista suhteessa unionin ulkopuolisiin toimittajiin.

”The EU benefits from maintaining good relations with all gas suppliers (both pipeline and LNG-sourced gas) and transit countries. Good political dialogue and mutual understanding can only be beneficial for the business climate. With respect to the growing sourcing of European LNG from the Middle East, the existing EU- GCC Energy experts group could be used to support good relations. Transparent dialogue, in close consultation with all parties including the European gas industry, can facilitate successful results such as the Early Warning Mechanism (EWM).”

Eurogasin toimijat eivät myös itsessään ole yhtenäinen tekijä vaan koostuvat monikansallisista toiminnoista, eivätkä kaasuteollisuuden energiakysymykset rajoitukaan näin pelkästään yhden jäsenmaan toimintakenttään. Eurogas näkee EU:n ulkopuoliset energiasuhteet hyvin rauhanomaisina eikä se oleteta tulevaisuudessa tämän tulevan muuttumaan.¹⁵⁵

Eurogasin dokumenteista kolmas, helmikuulta 2012 käsittelee suoraan liuskekaasua. Tämä asiakirja on merkittävin Eurogasin kannanotto liuskekaasuun / epäkonventionaalisen kaasun hyödyntämiseen. Tässä asiakirjassa Eurogas määrittelee oman suosituksensa liuskekaasua koskevaan politiikkalinjaukseen, jota Euroopan unionin komissiossa tullaan käsittelemään. Eurogas suosittelee tällä asiakirjassa, että liuskekaasupolitiikka tulisi muodostua sellaiseksi, mikä olisi parasta asiakkaiden hyvinvoinnille. Tämän mukaan taloudelliset seikat ja energian toimitusvarmuus olisivat ne tärkeimmät tekijät liuskekaasun hyödyntämiseksi. Samalla Eurogasin mukaan myös ympäristötekijät tulisi huomioida ja taata korkea ympäristöystävällinen kaasuntoimitus asiakkaille.

”Eurogas members’ view is that policy towards shale gas should be determined by what is best for our customers’ welfare. As always, this means that economics and security of

154 Eurogas. Eurogas responses to public consultation on external energy policy

155 Eurogas. The external energy policy of the European union: An industry and market perspective from Eurogas.

supply should be in the driving seat, while the business activities that provide gas to our customers must respect the highest environmental standards.”

Eurogasin mukaan liuskekaasun kohdistuvan politiikan tulisikin rakentua kolmen pääteeman mukaan. Ensimmäiseksi liuskekaasun tuotannossa tulisi vaalia korkeita ympäristöstandardeja, toiseksi liuskekaasuntuotanto tulisi jättää markkinoiden varaan päätettäväksi, onko se taloudellisesti hyödyllistä vai ei. Kolmas tärkeä liuskekaasuun liittyvä Eurogasin politiikkalinjaus on energialähteiden monipuolistaminen:

”Diversity. New gas production, wherever it is located and whatever its form, will always help to bring warmth and power to European customers. There should be a general level of policy support for increasing indigenous production as part of diverse energy supply”.

Liuskekaasu nähdäänkin Eurogasissa positiiviseksi mahdollisuudeksi lisätä omavaraisia energialähteitä.¹⁵⁶

Eurogasin pääjohtaja Beate Rabe on myös ottanut kantaa liuskekaasun mahdollisuuksiin Euroopassa. Hänen mukaansa liuskekaasun tulo globaaleille markkinoille voi vaikeuttaa uusiutuvien energiamuotojen kilpailukykyä markkinoilla. Rabe pitää myös LNG:n liittyviä projekteja liian kalliina. Myöskään hän ei näe Yhdysvaltojen liuskekaasun mahdollisuuksiin vaikuttaa Euroopan kaasunhintoihin laskevasti, koska Yhdysvaltojen mahdollisuus kaasunvientiin oletetaan olevan suhteellisen vähäinen. Myöskin suuri kaasunmäärä voi saada valtioiden hallitukset luopumaan uusiutuvan energian kehittämisestä.¹⁵⁷

”Thirdly, the opponents of gas are concerned that large volumes of cheap gas produced as LNG all over the world or even unconventional gas produced in Europe could make it even harder for renewables to become competitive and to be fully integrated into the market. This is considered improbable because new LNG projects will be expensive and exports from the US are expected to be too limited to affect gas prices in Europe.”

Beate Raben kommentti on sikäli mielenkiintoinen, että siinä otetaan voimakkaasti kantaa myös uusiutuvien energialähteiden hyödyntämiseen. Rabe esittää puheessaan valittelun kaasun negatiivista puolista.

156 Eurogas.. 20.2.2012

157 Raabe, 15.1.2013

Heinäkuussa 2013 Eurogas julkaisi vastineen komission julkaisemalle vihreälle paperille joka koski vuoteen 2030 menevästä ilmasto- ja energiapolitiikkaraameja. Tässä paperissa Eurogas ottaa kantaa Euroopan unionin jäsenvaltioiden itsenäisesti tekemiin päätöksiin ja niistä johtuvaan politiikan sirpaleisuuteen.

”A related challenge is the large risk of fragmentation caused by individual national action or inaction causing a negative impact on the single market and thus a loss of efficiency and higher costs.”

Eurogasin mielestä tämä on suuri riski Euroopan unionin energiapolitiikalle ja unionin laajuisille, yhteisille energiemarkkinoille. Jäsenvaltioiden eriävät energiapolitiikat aiheuttavat myös kustannuksia ja tehottomuutta. Eurogasin mielestä myös omavaraisuuden tavoittelu energiantuotannossa, esimerkiksi liuskekaasulla tai muilla epäkonventionaalisilla tuotantomuodoilla on tavoiteltava asia, koska se vahvistaa energian toimitusvarmuutta sekä kasvua ja työllisyyttä Euroopassa.

”Indigenous production of energy, including conventional and unconventional gas, is desirable because it contributes to security of supply, growth and employment within the EU. It goes without saying that production should be subject to the highest health, safety and environmental standards.”

Kuitenkin, Eurogas korostaa, että tällaisen tuotantotavan valittaessa on ehdottomasti otettava huomioon korkeat ympäristönsuojelutavoitteet. Eurogasin mielestä epäkonventionaalisten (mm. liuskekaasu) energialähteiden hyödyttäminen tarvitsee poliittisen linjauksen tuekseen. Epäkonventionaalisten energialähteiden hyödyntämistä Eurogas perustelee tuotantolähteiden monipuolistamisella, mikä lisäisi niiden kilpailukykyä. Jotta epäkonventionaaliset energialähteet olisivat kilpailukykyisiä ja siten kannattavia niiden tulee olla hinnaltaan edullisempia kuin tuontien energian. Eurogas korostaakin, ettei energialähteiden tuotantomuotojen lisääminen ja siitä johtuva tuontien energian riippuvuuden väheneminen eivät ole itseisarvo itsessään, koska se ei automaattisesti alenna energiahintoja. Eurogas muistuttaaakin riippuvutta ulkoisista toimijoista löytyvät myös uusiutuvan energian raaka-aineiden ja komponenttien ulkomaisten toimittajien vuoksi. Näin ollen riippuvuus ei ole pelkästään fossiilisia energialähteitä koskettava asia, vaan riippuvuuksia löytyy myös muista energiantuotantomuotojen ylläpidosta.¹⁵⁸

158 Eurogas 2.7.2013

Eurogasin pääjohtaja Jean-François Cirelli on esittänyt puheenvuoron muuttuvista energiamarkkinoista ja liuskekaasusta. Hän korostaa kaasun tulevaisuuden mahdollisuuksia, jossa kaasu voi olla merkittävä innovatiivinen tekijä Euroopan unionin energiamarkkinoiden kohtaamien haasteiden vastaamiseksi. Energian toimitusvarmuutta hän korostaa kohdassa, jossa kertoo eurooppalaisten kaasuyhtiöiden olevan jatkuvasti etsimässä uusia reittejä kuljettaa energiaa sekä monipuolistaa energiantuotantomuotoja. Tästä esimerkkinä hän pitää nesteytetyn maakaasun mahdollisuuksien kehittämisen. Cirellin mukaan Eurooppa on siirtymässä nesteytettyyn kaasuun ja yhä kilpailevempiin sisämarkkinoihin. Myös pitkän aikavälin kaasusopimukset ovat vaihtumassa yhä useammin lyhyen aikavälin hub-kaasusopimuksiin tuottajien kanssa. Tämän seurauksena kuluttajien että teollisuuden mahdollisuus valita kaasuntoimittaja ja tuottaja on monipuolistunut. Näiden spot-markkinoiden ilmeneminen on lisääntynyt viimeisen vuoden tai kahden aikana jopa kolmin tai nelinkertaisesti.¹⁵⁹

5.4 Komission keskustelu liuskekaasusta

Tässä tutkimuksessa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin komission osalta komission tekemien suositusten sekä komission puheenjohtajan ja pääosastojen komissaarien puheiden kautta. Komission tutkittavaksi asiakirjoiksi on valikoitunut 10 asiakirjaa. Asiakirjoista kaksi on komission yhteistä linjausta liuskekaasusta ja energian toimitusvarmuudesta. Asiakirjoista neljä kertoo komission pääjohtajan Manuel Barroson puheista, kolme asiakirjaa ympäristöpääosaston komissaari Potocnikin puheista ja kaksi asiakirjaa taas energiaosaston komissaarin Gunther Oettingerin puheista. Valitsemalla sekä komission yhteiset linjaukset sekä pääosastojen komissaarien linjaukset voidaan havainnoida sitä, mitä tekijöitä komissiossa pidetään tärkeänä ja mitä teemoja liuskekaasusta nostetaan esille. Komissaarien tehtävänä on nostaa oman pääosastonsa näkökulmaa keskusteluun ja siten tuoda eri intressiryhmien näkökulmia esiin yhteisen päätöksen muodostamista varten. Kaikki asiakirjat ovat aikaväliltä 2012-2014. Tätä aikaisemmin asiakirjoja, joissa liuskekaasu on mainittu ei löytynyt. Melkein kaikki asiakirjat, kahta lukuun ottamatta ovat vuodelta 2013. Tällöin liuskekaasu on noussut voimakkaasti keskustelunaiheeksi komissiossa jäsenmaiden ja kansalaisten painostuksen tuloksena. Komissiolta vaadittiin linjausta liuskekaasuun liittyen, koska sillä nähtiin olevan sekä hyviä, että myös huonoja puolia. Esittelen ja analysoin asiakirjoja niiden esiintymisjärjestyksessä.

159 Cirelli 9.10.2013

Ensimmäisen komissaarin puheen liuskekaasuun liittyen piti komission ympäristöpääosaston komissaari Potočnik marraskuussa 2012. Hänen puheessaan korostuu voimakkaasti julkisen hyväksynnän tarve liuskekaasun tuotannolle Euroopan unionissa, erityisesti siksi, mikäli teollisuus haluaa liuskekaasua hyödyntää.

"It is clear that the future development of shale gas will depend on the extent of public acceptance of fracking. Addressing health and environmental risks will be of paramount importance for the industry to gain broad public acceptance and a 'public license to operate' in Europe. Our challenge is to make the right and balanced choices. Studies carried out indicate that there are a number of uncertainties or gaps in current EU legislation and the Commission intends to deliver next year a framework to manage risks, address regulatory shortcomings, and to provide maximum clarity and predictability to market operators and citizens across the EU."

Muistiossa todetaankin Eu:n lainsäädännössä olevan puutteita ja epämääräisyyksiä, jotka tullaan korjaamaa komission asettamalla raameilla. Tämä täytyy Potocnikin vuoksi tehdä, jotta lainsäädäntö olisi selkeää sekä kansalaisille, että energiamarkkinoille.¹⁶⁰

Energiakomissaari Oettinger on pitänyt kahdesti puheen, joissa mainitaan liuskekaasu. Tammikuussa 2013 Davosin Maailman talousfoorumissa Oettinger korosti energian kuulumista talouspolitiikan ytimeen ja puhui yleisölle siitä, miten hän aikoo palauttaa energian juurikin talouspolitiikan keskiöön. Oettinger korostaa kestävän, turvallisen ja kilpailukykyisen energian merkitystä ja haluaa yhdistää energian ympäristö- ja talousnäkökulmat. Oettinger on myös huolissaan Euroopan taloudellisesta kehityksestä, johon korkeat energiahinnat vaikuttavat.

"Europe cannot depend on growth from a growing population pushing up consumption. We cannot depend on growth from new oil fields, shale gas or foreign adventure.. We also have limited influence on energy prices. European prices reflect not just world markets, but also our high safety demands, high social norms, high efficiency norms and high environmental protection. As I have said, we are not going to change these."

Oettingerin mukaan Euroopan unionin energiahinnat ovat maailman korkeimmat ja tästä on haittaa Euroopan teollisuudelle ja siten kilpailukyvyille. Oettingerin puheessa korostetaan myös omien resurssien hyötykäyttöä. Hänen mukaansa seuraava energiakriisi johtuukin keinotekoisesti

160 European commission MEMO/12/885

alennetuista energiahinnoista. Silti, Oettinger ei näe, että liuskekaasun varaan Euroopan tulisi jättää toiveita tulevaisuuden talouskasvusta.¹⁶¹

Ympäristökomissaari Potocnikin toisessa puheessa 2013 vuoden huhtikuulta puhutaan pääasiassa energian ympäristönäkökuilista, mutta puheessa otetaan kantaa myös liuskekaasuun seuraavanlaisesti:

”We will look at the issue of shale gas. It is vital that environmental risks in this field are identified, understood and properly managed. We need to put in place an appropriate framework to secure public confidence and provide clarity for market operators who want to explore and produce shale gas, so that the economic potential of this resource is not needlessly compromised.”¹⁶²

Kannanotossa Potocnik toistaa jo edellisessä puheessa ilmoittamansa kannan liuskekaasusta, joka pyrkii huomioimaan ympäristökysymykset, mutta ei estä liuskekaasun hyödyntämistä niiden vuoksi vaan pyrkii puheessaan sovitteluun taloudellisten tarpeiden kanssa.

Toukokuussa 2013 komission puheenjohtaja Barroso ottaa kantaa puheessaan energiamarkkinoiden globaaleihin muutoksiin ja Euroopan asemaan energiaköyhänä alueena. Barrosen yhtenä huolenaiheena on myös energiahintojen kalleus Euroopan unionin alueella, erityisesti verrattuna Yhdysvaltoihin, jossa teollisuuden käyttämän kaasun hinta on jopa neljäsosa Euroopan kaasun hinnasta. Tähän on syynä liuskekaasutuotanto, joka tuottaa halpaa energiaa Yhdysvaltojen teollisuudelle. Korkeaa kaasuhintaa Euroopassa Barroso pitää erittäin merkittävänä tekijänä energiaturvallisuudelle ja kilpailukyvyille. Barrosen mielestä Eurooppa on hankalassa strategisessa ympäristössä, eikä pitkän tähtäimen globaaleja trendejä voida muuttaa. Tähän hän näkee ratkaisun pyrkimällä lisäämään kestävää, varmaa ja kilpailukykyistä energiaa. Barroso korostaa voimakkaasti myös energian tuotantomuotojen monipuolistamista sekä unionin sisällä, että myös sen ulkopuolelta tulevia energialähteitä. Tähän sisältyy myös kokonaan uusien kansainvälisten energialähteiden käyttöönottoa. Hän korostaa voimakkaasti yhdellä äänellä puhumista unionin globaaleista energiaratkaisuista. Puheessa nousee esille myös koko unionin kattavan linjauksen löytäminen liuskekaasun ja muiden epäkonventionaalisten energialähteiden käytöstä.¹⁶³

“We must do more together to ensure economic competitiveness and energy equity. We are not heading towards an age of cheap energy. But we have the choice whether we

161 Oettinger. SPEECH/13/55

162 Potočnik. SPEECH/13/281

163 Barroso. SPEECH/13/434

invest scarce resources in our own sustainable and smart energy, or pay for imports.”¹⁶⁴

Yllä oleva lainaus Barroson puheesta kertoo taloudellisen kilpailukyvyn ja energian omavaraisuuden tarpeesta ja myös korostaa yhteistyön tarvetta näiden asioiden saavuttamiseksi. Puheessa käy myös ilmi unionin mahdollisuudet hyödyntää joko omaa kestäväää energiaa tai maksaa enemmän tuontienergiasta. Rivien välistä on mahdollista hahmottaa tuotavan energian kalleus ja sen rinnastus omaan kestävään energiantuotantoon. Puheessa annetaan ikään kuin ymmärtää että on kaksi vaihtoehtoa, joista toinen on huono, koska se on tuontienergiaa.

Barroson seuraavassa puheessa kesäkuulta 2013 hahmotellaan jo Yhdysvaltojen liuskekaasun tuotannon hyödyntämistä Euroopan unionin alueella sekä sen tuomaa mahdollisuutta vähentää riippuvuutta muista energianlähteistä.

“From that point of view I think I have to say that these developments in energy in the United States can be very good, not only for the United States – certainly they are – but for the global economy and for Europe. Because it will increase supply and it will mean that Europe will not be so dependent on others sources of energy, So we are making headway to a European energy community and there is much we can do if we act together as a Union. This is about our competitiveness, about our energy security and sustainability, and about our credibility in facing the challenges.”

Tämän mahdollisuuden käyttöönottoa hän perustelee kilpailukyvyn lisäämisellä, energiaturvallisuudella ja energian kestäväällä tuotannolla sekä nostaa esille myös kyvyn vastata globaaleihin energiahasteisiin. Barroso vetoaa jäsenvaltioihin yhteistyön lisäämiseksi Euroopan laajuisten energiamarkkinoiden luomiseksi ja Euroopan laajuisen energiainfrastruktuurin rakentamiseksi. Barroso näkee myös Yhdysvaltojen halvan liuskekaasun ja siten halvan energiahinnan vaikuttavan merkittävästi Euroopan teollisuuden kilpailukykyyn.¹⁶⁵

Oettingerin toisessa puheessa, mikä on vuoden 2013 lokakuulta, hän korostaa infrastruktuurin merkitystä tulevaisuuden energiantoimitusten varmuudelle. Energian toimitusvarmuutta tulisikin lisätä jo nyt investoimalla voimakkaasti vaihtoehtoiisiin kaasun toimitusreitteihin. Näitä toimitusreittejä hän mainitsee juurikin LNG -kaasuterminaalien rakentamisen tulevaisuuden liuskekaasutuotannon varalle. Oettinger toteaaakin, että *”tulevaisuuden kaasun toimitusvarmuus on tämänpäivän infrastruktuuriprojekti”* (*“Tomorrow’s security of gas supply is today’s infrastructure*

164 Barroso. SPEECH/13/434

165 Barroso. SPEECH/13/509

project”). Infrastruktuurin parantamisen lisäksi Oettinger näkee energian toimitusvarmuuden olevan sidoksissa Eurooppalaiseen yhteistyöhön. Hän peräänkuuluttaakin voimakkaasti asenneilmaston muuttumista perinteisestä jäsenvaltiokeskeisyydestä enemmän yhteisen eurooppalaisen yhteisen yhteistyön korostamisen ajatteluun.

“Cooperation and "Europeanisation" must intensify at all levels of energy policy, and this includes network management. Whether we look at maintaining networks or maintaining security of supply, the issues are increasingly cross-regional. We need a change in mentality in Member States away from the traditional focus on internal networks, towards a more European perspective.”

Myöskään jäsenvaltioiden ei tulisi olla riippuvaisia vain yhdestä energialähteestä. Oettinger nostaa esille kaasun tärkeyden sähköntuotannossa, mikä nostaa merkittävästi kaasun toimitusvarmuuden tärkeyttä.

“For TSOs in the gas sector, a major challenge will be diversification of sources and routes. No Member State should be dependent on one single supply source. In the medium term, the gas system must become much more flexible and resilient. We could need more gas to support gas' role as a back-up fuel for variable electricity generation. New LNG resources, biogas and unconventional resources also call for a response from TSO's. And as we know from experience, a well-integrated gas network is also the best guarantee to compensate for a possible failure in gas supplies.”

Hänen mukaansa kaasun toimitusvarmuuden varmistamiseksi on syytä integroida Eurooppaan kattava kaasuverkosto, mitä voidaan hyödyntää mahdollisten kaasun toimitushäiriötilanteissa.¹⁶⁶ Oettingerin puheessa on mielenkiintoista se, miten liuskekaasu nähdään tulevaisuuden energiantuotantomuotona Euroopassa jo tällä hetkellä. Infrastruktuurin rakentaminen liuskekaasun tuotannon hyödyntämiseksi pitäisikin aloittaa hänen mukaan heti, vaikka Euroopan unionin tasolla päätöksiä sen hyödyntämisestä ei siis ole vielä tehty. Oettinger näkee energian ennen kaikkea taloudellisena tekijänä, minkä energiahinnat vaikuttavat voimakkaasti teollisuuden menestymiseen Euroopan alueella. Hänen puheissaan tulee esille kaasun toimitusvarmuus ja energiaturvallisuus useissa eri yhteyksissä. Venäjää ei mainita Oettingerin puheessa missään vaiheessa. Sen sijaan puheessa mainitaan useasti kaasuntoimituksen turvaaminen ja kaasun toimituslähteiden ja tapojen monipuolistaminen, mitkä viittaavat juurikin Venäjään kaasuntoimittajana. Näin ollen liuskekaasu

166 OETTINGER. SPEECH/13/748

voidaan nähdä Oettingerin puheissa kaasulähteiden monipuolistavana tekijänä Euroopan energiemarkkinoille.

Ympäristökomissaari otti kantaa liuskekaasuun jälleen lokakuussa 2013, jolloin hän myöntää liuskekaasun houkuttelevuuden uutena energialähteenä, koska se on vähemmän saastuttava kuin muut fossiiliset polttoaineet, kuten esimerkiksi hiili. Potocnikin puheessa liuskekaasua hyötyä korostetaan myös sen mahdollisuutena vähentää riippuvuutta unionin ulkopuolelta, dominoivien kaasuntoimittajien riippuvuuden vähentämisellä. Hän kuitenkin toteaa, että liuskekaasu on silti fossiilinen polttoaine, eikä sen käyttö vähennä päästöjä, kuin vain siinä tapauksessa että sitä enemmän saastuttavan hiilen päästöt vähenee liuskekaasun käytön vuoksi.

“But there is no simple solution to these global challenges. In this context, new sources of gas, such as from shale, are attractive: a possible substitute for more polluting fossil fuels, such as coal and lignite, a better security of supply with less dependence on dominant energy suppliers from abroad, as well as a source of public revenues. But we should not forget that shale gas is a fossil fuel and that our ultimate goal is a carbon-free society.”

Hän korostaakin kehityksen olevan taitekohdassa, jolloin ei tulisi lukita tulevaisuuden kestävämpiä päätöksiä. Potocnikin kritiikissä painotetaan myös liuskekaasun rajat ylittävät ympäristöongelmia, vaikkakin jäsenvaltiot ovat itsenäisesti vastuussa omista energiantuotantomuodoistaan ja niiden yhdistelmistä. Liuskekaasun aiheuttamat ympäristöongelmat voivat näin ollen aiheuttaa jäsenvaltioiden rajat ylittäviä ongelmia. Potocnikin mukaan liuskekaasun positiivisia puolia olisi piristysruiske taloudelle.¹⁶⁷

Tammikuussa 2014 komission antama suositus on merkittävä ensimmäinen suora komission linjaus liuskekaasun hyödyntämisestä. Suosituksessa komission kanta on, se että jäsenvaltioilla on oikeus itsenäisesti määrittää energiavarojen hyödyntämisen edellytykset. Jäsenvaltioiden tulee kuitenkin kunnioittaa tarvetta suojella ympäristöä ja parantaa sen laatua. Jäsenvaltioita kannustetaan näin ottamaan ympäristötekijät huomioon mahdollisen liuskekaasun hyödyntämisen ja vesisärötyksen yhteydessä.¹⁶⁸ Suositus on siksi merkittävä, että se antaa edelleen jäsenvaltioiden itse määrittää energiantuotantomuotonsa myös liuskekaasun osalta, eikä se suosita liuskekaasun tuotannon kieltämistä unionin alueella. Suosituksessa ei oteta varsinaisesti kantaa Euroopan unionin energiaturvallisuuteen eikä energian toimitusvarmuuteen. Toisaalta, kuten komissaarien puheista voi

167 Potočnik. SPEECH/13/840

168 Komission suositus. 2014/70/EU. 22.1.2014

päätellä, liuskekaasua pidetään Euroopan unionille merkittävänä tulevaisuuden energialähteenä, minkä avulla olisi mahdollista monipuolistaa kaasuntoimittajia ja siten lisäisi energiaturvallisuutta unionin alueella. Ympäristötekijöitä on pidetty liuskekaasun hyödyntämisen yhtenä mahdollisena esteenä Euroopan unionin alueella. Ympäristötekijöitä onkin nostettu voimakkaasti esille liuskekaasukeskusteluissa. Suosituksen mukaan komissio päätyi kuitenkin siihen suositukseen ettei liuskekaasun tuotantoa estetä Euroopan unionin taholta, vaan harkinta ympäristötekijöistä jää jäsenvaltioiden päätettäväksi.

Suosituksen julkaisupäivänä myös komission Barroso piti puheen liuskekaasusta ja suosituksesta. Puheessa hän korostaakin suosituksen tärkeyttä investoijille, jotta yhteisten energiamarkkinoiden ja riippuvuuden vähentäminen tuontienergiasta otetaan tosissaan.

And we are also dealing with the sensitive issue of shale gas. As you know, shale gas is now, in many ways, changing in a dramatic way the landscape of energy, at least in some parts of the world, also with very important consequences in terms of relative competitiveness. Today we are proposing a Communication and Recommendation on shale gas that balances the right of Member States to decide whether or not to exploit shale gas with the need to draw a Europe-wide baseline of environmental and safety rules. So this is an enabling framework on the basis of the existing acquis. This is not new legislation.¹⁶⁹

Barroso toteaaakin liuskekaasun olevan herkkä aihe, joka muuttaa maailman energia-näkymiä sekä perustelee komission juuri julkaistua suositusta jäsenmaiden itsemääräämisoikeudella.

Seuraavan viikon puheessaan Barroso korostaa ensimmäistä kertaa ympäristöuhkien olemassaoloa sekä sitä, miten ilmastotavoitteet ja teollisuus eivät ole toisiaan poissulkevia asioita.¹⁷⁰ Barroson puheissa onkin havaittavissa pyrkimystä vakuuttaa kuulijoita liuskekaasun hyödyntämisen puolesta. Liuskekaasua perustellaankin taloudellisilla tekijöillä sekä maailman muuttuvilla energiamarkkinoilla.

Yleisesti ottaen kaikkien komission asiakirjojen heikkous analysoinnin suhteen on niiden ympäripyöreys ja merkitysten tulkinnanvaraisuus. Venäjää asiakirjoissa ei mainita nimeltä, mutta puhutaan energian toimitusvarmuudesta, jolla voidaan nähdä viittaavan nimenomaan Venäjään energiantoimittajana. Energian toimitusvarmuudesta jätetään näin ollen erittelemättä sitä, mitä sillä tarkoitetaan. Ottaen huomioon kuitenkin Euroopan energiatoimitusten riippuvuuden juurikin Venäjästä, ei voida olla vetämättä sitä johtopäätöstä, että energian toimitusvarmuudella viitattaisiin

169 Barroso SPEECH/14/50 22.1.2014

170 Barroso SPEECH/14/64

juurikin Venäjään. Asiakirjoissa tätä toimitusvarmuutta korostetaan useaan kertaan, korostaen myöskin Euroopan unionin omien energialähteiden kehittämistä. Toisaalta, energian toimitusvarmuudesta puhuttaessa viitataan usein myös taloudellisiin näkökulmiin, mitkä tulevat komission raporteissa voimakkaasti esiin. Erityisesti energiakomissaari Oettinger näkee energian ennen kaikkea taloudellisena tekijänä. Toisaalta, myös komission puheenjohtaja Barroso ja jopa ympäristökomissaari ovat ilmaisseet energian merkityksen teollisuudelle.

5.5 Analyysi

Komission ja Eurogasin asiakirjoissa oli havaittavissa hyvinkin samankaltaisia piirteitä. Komission ja Eurogasin kannanotot olivat hyvinkin samantyyppiset. Merkittäviä eroavaisuuksia ei löytynyt oikeastaan ollenkaan. Molempien mielestä liuskekaasun hyödyntäminen on tärkeää talouden, erityisesti teollisuuden kannalta. Molemmissa organisaatioissa kannatettiin myös vahvasti yleisen mielipiteen tärkeyttä, jotta liuskekaasua voidaan ylipäätään alkaa hyödyntämään. Ympäristönäkökulma oli voimakkaasti esillä sen suhteen, että molemmat osapuolet kannattivat korkeita ympäristöstandardeja. Molemmat organisaatiot näkevät liuskekaasun Euroopan unionin energiaturvallisuutta parantavana tekijänä. Erityisesti sitä pidetään kaasun toimitusvarmuuden parantajana ja omavaraisuuden lisääjänä. Liuskekaasu nähdäänkin ennen kaikkea taloudellisesta näkökulmasta. Energian poliittista ulottuvuutta korostetaan energiaan liittyvien ulkosuhteiden hoitamisessa. Komission ja Eurogasin asiakirjoissa energia on näin ollen ennen kaikkea taloudellinen hyödyke, jonka saatavuus tulee turvata tulevaisuudessa. Molemmat organisaatiot korostavat energian teollisuuden etuja liuskekaasun hyödyntämisessä, mutta toteavat ympäristötekijöiden ja julkisen mielipiteen olevan erittäin tärkeä tekijä liuskekaasun hyödyntämiseksi.

Liuskekaasu ja Euroopan energiaturvallisuus

Aineistossa liuskekaasun käyttöä perustellaan ennen kaikkena energiaturvallisuuden parantamisella. Energiaturvallisuudella asiakirjoissa viitattiin energian saatavuuden varmistamiseen sekä myös energian edulliseen hintaan. Kaasun toimitusvarmuus koetaan jossain määrin epävarmaksi ja sitä halutaan parantaa. Kaasun toimituksiin liittyvää riippuvuutta pidetään myös vahingollisena Euroopan unionin jäsenmaille. Aineistosta löytyykin viitteitä sekä komission että Eurogasin taholta kaasutoimittajien monipuolistamisen sekä kaasun toimitusreittien monipuolistamisen pyrkimyksistä.

Aineistossa liuskekaasun nähdään lisäävän tulevaisuuden vaihtoehtoja kaasun toimituksiin Eurooppaan. Globaali kaasumarkkinoiden muutos tarjoaa myös Euroopalle mahdollisuuksia hyötyä muualta tuotavasta nesteytetystä maakaasusta, joka on luonut uudenlaiset maakaasun spot-markkinat. Tämä uudenlainen markkinatilanne tuo myös Eurooppaan edullisempaa nesteytettyä maakaasua, joka monipuolistaa kaasun toimitusreittejä ja kaasun toimittajia. Silti, komission asiakirjoissa ei kuitenkaan uskota liuskekaasun syrjäyttävän venäläistä kaasua. Euroopan unionin oman liuskekaasun tuotannon komissio jättää kokonaan jäsenvaltioiden vastuulle tuottavatko he sitä vaiko eivät. Eurogas näkee unionin oman liuskekaasutuotannon mahdollisesti kalliina toimenpiteenä ja aineistosta on havaittavissa epäilyjä. Eurogasin mielestä energian hinta on ensisijaisesti tärkeämpää, kuin mahdollinen riippuvuuden vähentäminen. Jäsenvaltiot vastaavat itsenäisesti oman energiansa tuotannosta, joten myös jäsenvaltioiden omassa harkinnassa on, alkavatko he hyödyntämään ja tuottamaan liuskekaasua omalla maaperällään.

Energiaturvallisuuteen liittyy vahvasti myös energian hinta, jonka pitäisi pystyä pitämään valtion taholta kohtuullisena sekä teollisuudelle että kansalaisille. Energian edullista hintaa korostettiin useissa kohdissa hyvinkin paljon. Taloudellinen näkökulma tuli molempien organisaatioiden kannanotoissa vahvasti esille ja taloudellisilla syillä liuskekaasu nähtiin myös mahdollisuudeksi Euroopalle. Liuskekaasun tuoma muutos globaaleilla energiamarkkinoille tuo haasteen Euroopan unionille kilpailla kansainvälisillä markkinoilla. Edullinen kaasunhinta on sekä teollisuuden että kansalaisten elinehto. Kuten komissaari Oettinger totesi, Euroopan unionin kaasunhinta on maailman korkeimpia. Tämä asettaa paineita eurooppalaiselle teollisuudelle kilpailla tuotannosta muiden valtioiden kanssa. Näin ollen liuskekaasukeskustelusta voidaan havaita myös vahva taloudellinen näkökulma. Liuskekaasua pidetään hyvänä, mikäli sen hinta on edullinen.

Venäjän rooli aineistossa

Asiakirjoissa Venäjän rooli ja uhka puetaan toimitusvarmuuden ja energiaturvallisuuden taakse. Asiakirjoissa korostetaan toimitusvarmuutta ja kaasun toimituslähteiden monipuolistamista. Kaasusta puhuttaessa melkein aina esitetään sama ongelma kaasun toimitusvarmuudesta, mutta ongelmaa ei esitetä, että se olisi Venäjä, vaikkakin näin voidaan olettaa. Toimitusvarmuusongelman ydin jää tulkinnanvaraiseksi asiaksi. Liuskekaasusta kerrottaessa turvallisuus nousee vahvaksi argumentiksi toistuvasti. Se jää kuitenkin aika pinnalliseksi. Miksi sitten Venäjää ei voida mainita asiakirjoissa suoraan ongelman aiheuttajana? Onko kyseessä mahdollisesti pelko provokaatiosta ja

siten asia esitetään hienovaraisemmin? Onko uhkakuva niin mittava, ettei sitä voida myöntää julkisesti menettämättä kasvojaan, kuten puheaktiteoriassa todetaan.

Asiakirjojen perusteella ei voidakaan suoraan sanoa, että komissio tai Eurogas näkisivät juuri venäläisen energian uhkana. Komissio pitää kaasutoimituksia jossain määrin epävarmana ja näkee sen energiaturvallisuutta heikentävänä asiana, mutta suoranaisesti Venäjää ei nimetä uhkaksi ja epävarmuuden tuottajaksi. Taustalla voidaan kuitenkin olettaa olevan Ukrainan kaasukriisien aiheuttama pelko kaasutoimitusten katkeamisesta. Venäläisen energian uhkakuvista puhutaan paljon energiapolitiikassa Euroopan unionin päämiestenkin tasolla, mutta komission ja Eurogasin asiakirjoihin nämä uhkakuvat eivät ole suoraan nousseet. Asia ikään kuin kierretään ja peitellään taloudelliset näkökulmien taakse ja sitä kautta oikeutetaan kaasureittien monipuolistaminen. Toisaalta, Eurogasin kannanotoissa tuli vahvasti esille se, ettei riippuvuuden vähentäminen ole itseisarvo itsessään vaan ensisijaista on, että kaasun hinta on alhainen.

Asiakirjoista käy esille hyvien poliittisten ja diplomaattisten suhteiden ylläpitäminen ulkopuolisiin kaasuntoimittajiin, erityisesti mainitaan juuri Venäjä tässä yhteydessä. Venäjää korostetaan myös hyvin tärkeänä energiantoimittajana. Poliitiikassa on myös mielenkiintoista se, mitä jätetään sanomatta. Sanomattomuudelle on aina myös syy.

Uhkakuvat

Aineistosta voidaankin erottaa selkeästi maakaasuun liittyviä uhkakuvia. Nämä uhkakuvat sijoittuvat Kööpenhaminan koulukunnan useille eri sektoreille. Uhkakuvia voidaan havaita talouspoliittis-, yhteisöllis- sekä myös ympäristösektoreiden kautta. Kööpenhaminan koulukunta on määritellyt viisi sektoria, joiden turvallisuutta uhkat voivat uhata. Näistä viidestä sektorista voidaan määritellä neljä sektoria, joita venäläisen energia mahdollisesti uhkaksi aineiston mukaan. Sektoreista ainoastaan sotilaallista sektoria ei energiaan liittyvät uhkakuvat suoranaisesti koske. Taloudelliset uhkakuvat ovat koulukunnan mukaan uhkakuvia, joissa väärinkäytetään kansainvälisiä markkinatalouden normeja. Eriarvostava hinnoittelupolitiikka voidaankin nähdä tällaiseksi uhkaksi, koska tällöin markkinat eivät toimi tehokkaasti markkinaperustaisesti, vaan hinnoittelu on tapahtunut säännöstelemällä politiikan avulla hintoja.

Komission ja Eurogasin asiakirjoista käy merkittävästi esille se, ettei Euroopan unioni ole vapaa kaasuntoimituksiin liittyvistä uhkista. Uhkia voidaan erotella nähtäväksi kaasun hinnoittelussa ja kaasun toimitusvarmuudessa mutta merkittävänä uhkana voidaan pitää myös Euroopan unionin jäsenvaltioiden välistä solidaarisuuden ja yhtenäisyyden kehittymistä. Buzanin mukaan turvallisuus

merkitseekin juuri valtioiden ja yhteiskuntien toimintakyvyn ja identiteetin säilyttämistä. Euroopan unionin yhteinen energiapolitiikka ei tule onnistumaan, mikäli jäsenvaltiot eivät ole yhtä mieltä asioista. Venäjän voidaankin nähdä pyrkivän pehmeällä voimankäytöllään osaltaan vaikuttamaan juurikin näihin mielipiteisiin. Euroopan unionin yhteinen energiapolitiikka olisi huomattavasti vaikutusvaltaisempi tekijä Venäjän energia koskevissa päätöksissä, kuin yksittäiset jäsenvaltiot, jotka tekevät sopimukset heille itselleen sopivammalla tavalla. Tällöin Venäjä pystyy käyttämään suosiollista hinnoittelua miellyttääkseen ystävällisiä kauppakumppaneita. Tämä toimii myös päinvastoin ja eriarvoistamalla jäsenvaltioita mikä aiheuttaa epäyhtenäisyyttä Euroopan unionissa. Buzanin mukaan turvattomuudesta onkin kyse silloin, kun sarja tai toimia tapahtumia uhkaa kansallista turvallisuutta ja vaikuttaisi kansalaisten elämänlaatuun suhteellisen lyhyellä aikavälillä tai uhkaa kaventaa olemassa olevia valtion poliittisia vaihtoehtoja. Venäjän eriarvostava hinnoittelu vaikuttaa tähän turvallisuuden tunteeseen, koska sen avulla Venäjän kanssa suosiollisissa hinnoittelussa olevat jäsenvaltiot eivät välttämättä ole kiinnostuneita sitoutumaan Euroopan yhteiseen energiapolitiikkaan, mikäli Venäjä tarjoaa parempia etuja, kuin Euroopan unioni. Euroopan unionin energiaratkaisut eivät ole mitenkään kykeneviä kilpailemaan venäläisen kaasun kanssa, joten siksikin Yhdysvaltojen liuskekaasuvallankumous on herättänyt toivoa ja voimakasta kiinnostusta myös Euroopassa. Liuskekaasun voitaisiinkin nähdä vahvistavan Euroopan unionin suvereniteettia ja yhtenäisyyttä vähentämällä venäläisen energian merkitystä ja siten Venäjän poliittista vaikutusvaltaa unionin alueen jäsenmaissa. Kööpenhaminan koulukunta määrittelee poliittisen sektorin turvallisuutta uhkaaviksi tekijöiksi sellaiset tekijät, jotka uhkaavat valtion suvereniteettia tai valtion ideologiaa.

Yhteisöllisen sektorin uhkakuvat liittyvät voimakkaasti Euroopan unionin yhtenäisyyteen, johon eriarvoinen hinnoittelupolitiikka vaikuttaa sitä murentavasti. Euroopan unionin suurin ongelma onkin ollut yhdellä äänellä puhuminen unionin ulkosuhteissa, eikä se näytä energiaan liittyvissä asioissa olevan edelleenkään itsestäänselvyys. Euroopan unionissa vaikuttaa erilaiset jäsenvaltiot ja niiden erilaiset intressit energiapolitiikan suhteen. Näistä Euroopan unionin pitäisi saada koherentti kokonaisuus, kompromissi, jotta Euroopan unioni olisi vakuuttava tekijä kansainvälisissä energiasuhteissa. Liuskekaasun lisääntyminen Euroopan alueella vahvistaisi näin ollen myös Euroopan unionin yhteisöllisyyttä tai pikemminkin yhtenäisyyttä, koska tällöin liuskekaasu vähentäisi unionin riippuvuutta ulkoapäin toimitetusta kaasusta. Aineistosta käykin esille solidaarisuuden korostaminen jäsenvaltioiden välillä, juurikin myös energiapolitiikkaan liittyen. Toisaalta, solidaarisuus myöskään unionin jäsenmaiden välillä ei aina ole itsestäänselvyys, eikä siis liuskekaasu tuo tähän välttämättä suurta muutosta.

Sektorit ovat usein päällekkäisiä ja myös poliittisen sektorin uhkakuvat limittyvät näihin aikaisemmin mainitsemiin sektoreiden uhkakuviin. Poliittisen sektorin uhkakuvia ovat osaltaan myös taloudelliset uhkakuvat. Energia rinnastetaan myös talouteen voimakkaasti, koska se on talouskehitystä ylläpitävä voima. Edullinen energia on yksi edellytys teollisuuden ja talouden kilpailukyvyille, mutta vaikuttaa voimakkaasti myös valtion kansalaisten elinolosuhteisiin. Liuskekaasusta voidaankin tulkita olevan sekä hyötyä, että haittaa edullisen energian saatavuudelle. Liuskekaasu on jo nostanut Yhdysvaltojen teollisuuden kilpailukykyä painamalla kaasun hintaa huomattavan alhaiseksi. Tämä kehitys on toisaalta heikentänyt Euroopan kilpailukykyä Euroopan keskimääräisen kaasunhinnan ollessa yksi maailman korkeimmista. Toisaalta, Yhdysvaltojen kaasuntuotanto on vaikuttanut merkittävästi globaaleihin kaasumarkkinoihin, jolloin Eurooppaan on alkanut virrata nesteytettyä maakaasua edullisempaan hintaan sieltä, mistä se aikaisemmin toimitettiin Yhdysvaltoihin. Yhdysvaltojen ollessa nyt kaasuomavarainen se ei enää tarvitse nesteytettyä maakaasua vaan kauppa on siirtynyt Eurooppaan, jossa venäläiselle kaasulle etsitään korvaavia kaasulähteitä ja toimitusreittejä. Poliittisen sektorin uhkakuvat liittyvätkin voimakkaasti talouteen, yhteisöllisyyden sekä vaikutusvalttaan. Mikäli Euroopan unionin jäsenmaat eivät ole tarpeeksi yhtenäisiä puhuakseen yhdellä äänellä energian ulkosuhteissa, se ei myöskään ole riittävän vaikutusvaltainen toimija kansainvälisissä energiasuhteissa.

Liuskekaasun turvallistaminen

Toistaiseksi aineiston perusteella voidaan sanoa, ettei liuskekaasun käyttöä Euroopan unionin alueella ole turvallistettu. Mikäli turvallistaminen olisi onnistunut, liuskekaasun tuotanto tai käyttöönotto olisi hyväksytty aloitettavaksi Euroopan unionin alueella, ehkä jopa rohkaistu tuotannon aloittamiseen. Vahvoja viitteitä liuskekaasun turvallistamisyrityksiksi on havaittavissa mediassa ja valtioiden päämiesten toimista, mutta komission asiakirjoissa turvallistamista ei voida havaita. Asiakirjat voidaan nähdä enemmänkin kompromissiratkaisuin ja tuloksen asiakirjojen taustalla käytävästä debatista. Asiakirjat viestittävät näin siis yhteisestä poliittisesta ratkaisusta, johon on vaikuttaneet useat eri tahot, kuten esimerkiksi etujärjestöt ja jäsenvaltioiden kannat asiaan. Toisaalta, energiaturvallisuuden lisääminen uusien energiantuotantomuotojen ja reittien avulla perustellaan asiakirjoissa tuontienergian vähentämisen tarpeella. Riippuvuussuhteen ongelmat myönnetään asiakirjoissa, mutta se, kenestä ollaan riippuvaisia jää mainitsematta.

Liuskekaasun turvallistaminen riippuu voimakkaasti poliittisista tahoista ja niiden tahdosta hyväksyä liuskekaasun käyttöönotto. Yleisön legitimointi ja ympäristökysymysten epäturvallistaminen ovat myös avainasemassa liuskekaasun hyödyntämiselle Euroopassa.

Todennäköisesti Euroopan unionin ja Venäjän välinen energiaan kohdistuva voimakas konflikti johtaisi liuskekaasun turvallistamiseen ja hätätilatoimenpiteiden käyttöön. Kuten usein turvallistamisessa, myös liuskekaasun kohdalla erikoistilanteet ratkaisevat, siirtykö asian käsittely politisoitumisasteelta eteenpäin turvallistamiseen asti ja hätätilatoimenpiteiden käyttöön. Euroopan unioni on yhteisö, joka koostuu useista eri jäsenvaltioista, joilla on erilaiset näkemykset liuskekaasusta, ottaen huomioon näiden valtioiden omat energiapoliittiset ratkaisut ja riippuvuusasteet venäläisestä energiasta ja muista bilateraalista suhteista Venäjään. Jotta liuskekaasu syrjäyttäisi venäläisen energian Euroopassa, tuotannon tulisi olla todella suurta ja tehokasta. Myös venäläisen energian uhkan tulisi näyttäytyä todella merkittäväksi Euroopalle, jotta uhka liuskekaasua alettaisiin hyödyntämään hyvin laajassa mittakaavassa. Tällaisen tuotannon aloittaminen vaatisi unionilta voimakkaita toimia ja hätätilatoimenpiteiden käyttöä, koska liuskekaasun tuotannolle on myös voimakasta vastustusta. Yleisön täytyy hyväksyä liuskekaasun tuotanto ympäristöuhkienkin uhalla, jolloin legitimoinnille tarvitaan vahvoja perusteita. Kaksi diskurssia, ympäristöuhkat ja venäläisen energian uhka kamppailevat tällöin vahvemmassa turvallistamisesta.

Kaiken kaikkiaan asiakirjoista käy ilmi liuskekaasun merkittävä asema globaalien energiamarkkinoiden muuttumiseen. Komissio ja Eurogas näkevät sillä olevan vaikutuksia Euroopalle siten että se tuo lisää haasteita Euroopan unionin energiapolitiikkaan. Yhdysvaltojen liuskekaasubuumin jälkeen Yhdysvaltojen energiahinnat ovat alentuneet ja ovat merkittävästi alemmat kuin Euroopassa. Tällä on vaikutusta eurooppalaisen teollisuuden kilpailukykyyn. Euroopan unionin jäsenmaiden kaasun hinnoitteluun vaikuttaa voimakkaasti pitkät kaasusopimukset Venäjän kanssa. Venäjää voidaan kuitenkin pitää arvaamattomana kaasun hinnoittelijana, mikä aiheuttaa Euroopalle lisää ongelmia arvaamattomuuden vuoksi. Venäjä määrittää myytävän kaasun hintaa eriarvoisesti mikä lisää fragmentaatiota Euroopan unionin jäsenmaiden välillä energiapolitiikan suhteen. Tämä vaikeuttaa myös Euroopan unionin yhteisen energiapolitiikan muodostamista, mikä olisi erityisen tärkeää yhteisten kaasumarkkinoiden luomiseksi sekä vaikutusvallan lisäämiseksi Euroopan unionin ulkosuhteissa. Näin ollen komission ja Eurogasin kertomuksista käy ilmi, miten liuskekaasuun luodaan toiveita riippuvuuden vähentämiseksi ulkopuolisista energiantoimittajista ja energiaturvallisuuden parantamisesta. Molempien organisaatioiden kertomuksista löytyy myös positiivista kerrottavaa ulkopuolisista energiantoimittajista, sekä toivotaan ja pyritään pitämään näitä hyviä energiasuhteita edelleen yllä diplomaattisin ja poliittisin toimenpitein.

Paradigman muutos?

Liuskekaasun nähdään vaikuttavan vähentävästi riippuvuuteen ulkoisista kaasuntoimittajista, mutta sillä ei pystytä kokonaan korvaamaan Venäjän merkitystä Euroopan kaasuntoimittajana. Liuskekaasun vuoksi myös maailman energiapoliittiset tilanteet ovat muuttuneet sekä globaaleille energiemarkkinoille on tullut lisää toimijoita jotka myös aiheuttavat haasteita Euroopan unionin energiapolitiikalle. Euroopan unioni kärsii erityisesti kalliista energiasta, mikä aiheuttaa vaikeuksia Euroopan talouskasvulle. Liuskekaasulla toisaalta nähdään myös mahdollisuuksia parantaa Euroopan unionin energiaturvallisuutta sekä alentaa kaasun kallista hintaa unionin alueella. Liuskekaasu näyttäytyykin aineistossa erityisesti energiaturvallisuutta parantava asiana, mutta myös sillä nähdään voimakkaasti myös taloudellista hyötyä. Tämän aineiston valossa taloudelliset seikat tulevatkin vahvemmin esiin useissa eri yhteyksissä. Toimitusvarmuutta pidetään tärkeänä ja sitä pyritäänkin monipuolistamaan ja uusia reittejä toimittaa kaasua Euroopan alueelle etsitään koko ajan.

Liuskekaasubuumin jälkeen Venäjältä ostettava kaasu on saanut uuden kilpailijan nesteytetyn maakaasun kaupasta ja mahdollisesta unionin omasta liuskekaasuntuotannosta. Huomio kaasuntoimituksissa on kohdistunut Venäjän putkikaasusta enemmänkin kaasureittien monipuolistamiseen ja nesteytetyn maakaasun kauppaan. Venäjää pidetään silti edelleen tärkeänä kaasuntoimittajana, eikä liuskekaasusta nähdä suurta muutoksen tekijää tulevaisuudessa. Tulevaisuus näyttää, miten paljon globaalit kaasumarkkinat muuttuvat ja kuinka Euroopan unionin energiapolitiikka liuskekaasun osalta kehittyy. Asiakirjoista on havaittavissa paradigman uusien kaasuntoimittajien etsimiseen.

Venäjän taloudelle liuskekaasun hyödyntäminen Euroopan unionin alueella toisi haasteita, koska Venäjän kansantalous on vahvasti riippuvainen energian myyntituloista. Näin ollen Venäjän intresseissä onkin pyrkiä pitämään asemansa vahvana Euroopan kaasumarkkinoilla. Venäjä myös hyötyy Euroopan epäyhtenäisyydestä, jota se toisaalta myös itse edesauttaa harjoittamallaan eriarvoistavalla energiahinnoittelulla eri Euroopan valtioiden kanssa. Tämä voi olla yksi syy siihen, miksi komissio ja Eurogas pyrkivät esittämään Venäjän roolin asiakirjoissa hyvin huomaamattomana. Euroopan unionin energiapolitiikassa voidaankin nähdä kaksinaismoralismia.

Toisaalta korostetaan hyviä suhteita ulkopuolisiin energiantoimittajiin, sekä korostetaan niiden tärkeyttä Euroopalle, mutta toisaalta taas pyritään pääsemään eroon näistä ulkopuolisista toimittajista tai monipuolistamaan niitä, jotta ei oltaisi riippuvaisia vain yhdestä toimittajasta. Annetaan ymmärtää ikään kuin Venäjä ei olisi ongelma, vaan energiatoimituksia olisi järkevää

taloudellisten ja energiaturvallisuuden syiden vuoksi monipuolistaa ja vähentää riippuvuutta. Liuskekaasukeskustelussa onkin havaittavissa selkeästi paradigman muutos, jossa tuontikaasulle etsitään voimakkaasti vaihtoehtoisia toimitusreittejä sekä pyrkimyksenä on myös pyrkiä monipuolistamaan kaasuntoimittajia. Tällöin myös venäläinen energia määritellään uudelleen Euroopassa ja sille etsitään vaihtoehtoisia kaasulähteitä. Toisaalta, tätä voidaan pohtia siten, että onko se kuitenkin Venäjän energian uhkakuvien syytä vai, onko kyseessä puhtaasti taloudellinen tarve edullisemmalle kaasulle ja siksi pyrkiä lisäämään kaasuntoimittajia, jotta kilpailu parantuisi unionin alueella. Paradigma on muuttunut siten, että venäläiselle kaasulle pyritään löytämään vaihtoehtoisia energialähteitä ja energian toimitusreittejä pyritään monipuolistamaan. Toisaalta, mikäli venäläiseen energiaan kohdistuvat uhkakuvat toteutuisivat, vaikuttaisivat ne hyvin voimakkaasti myös teollisuuden ja talouden kilpailukykyyn ja mahdollisesti myös kansalaisten hyvinvointiin. Aineistosta käy myös ilmi, että myös Eurogas on hyvin sitoutunut vaihtoehtoisten kaasulähteiden- ja reittien etsintään ja ilmoittaakin, että haluaa olla asiantuntijatahona mukana päätösten teossa Euroopan unionin ulkopuolisissa energiasuhteissa. Eurogas näkee kaasureittien monipuolistamisen taloudellisesti kannattavana ja kaasuteollisuudelle hyödyllisenä asiana. Näin ollen se ei ole pelkästään poliittinen teko uhkakuvien vuoksi vaan myös taloudellisesti järkevää. Eurogasin mukaan liuskekaasua aletaankin hyödyntämään mikäli sen hinta tulee olemaan alhainen ja toimitusvarmuus hyvä.

6. Johtopäätökset

Liuskekaasukeskustelussa nousee esille Euroopan unionin perustavanlaatuisen ongelma, joka koskee unionin hajanaisuutta päätöksenteon suhteen. Euroopan unioni ei ole liittovaltio, jossa yhteinen hallinto päättää yksimielisesti asioista, vaan Euroopan unionissa jäsenmaat tekevät itse päätökset omista politiikoistaan, noudattaen kuitenkin yhdessä EU:ssa sovittuja suurempia linjauksia. Tämä aiheuttaa myös liuskekaasukeskustelussa ongelmia jäsenmaiden välillä. Euroopan unionin itäiset jäsenvaltiot ovat enemmän kiinnostuneita liuskekaasun mahdollisuuksista, kuin läntiset, jossa ympäristötekijät nousevat vahvemmin päätöksenteon kriteereiksi, näin on esimerkiksi Ranskassa, joka on kieltänyt liuskekaasun poraamisen alueellaan vedoten ympäristötekijöihin. Joidenkin jäsenvaltioiden päämiehet pyrkivät turvallisemaan liuskekaasun hyödyntämistä Euroopan unionin alueella, mutta komission teksteistä näitä uhkakuvia Venäjän kaasun vaaroista on vaikea sanallisesti löytää. Liuskekaasua toisaalta perustellaan komission asiakirjoissa kaasun toimitusreittien monipuolistamisella ja siten kaasun saatavuuden turvaamisella, mutta myös taloudellisten seikkojen vuoksi. Liuskekaasu nähdäänkin energiaturvallisuutta parantavana tekijänä.

Vaikkakaan Venäjää ei mainita nimeltä voidaan nämä perustelut liuskekaasun tuotannosta silti ymmärtää keinoiksi vähentää venäläisen kaasun merkitystä Euroopan unionin energiamarkkinoilla. Kaasuntoimittajia pyritään monipuolistamaan ja uusia jakelureittejä etsitään koko ajan. Aineistossa näitä toimenpiteitä perustellaan taloudellisten syiden ja toimitusvarmuuden vuoksi. Turvallistamista ei kuitenkaan ole tapahtunut vaan komission suosituksessa liuskekaasun hyödyntämisen vähimmäisvaatimuksista ympäristön suhteen on noudatettu normaalia poliittista kaavaa, johon todennäköisesti on vaikuttanut esimerkiksi juuri teollisuuden etujärjestöt, kuten Eurogas. Suositus voidaankin nähdä kompromissina eri intressitahojen vuoksi ja suositusta tällaisenaan perustellaan juurikin talouden ja energiaturvallisuuden kautta, ottaen huomioon kuitenkin ympäristötekijät. Komission ja Eurogasin asiakirjojen kertomukset liuskekaasusta ovat niin samanlaisia, että asian voisi nähdä Eurogasin olevan merkittävässä asemassa vaikuttamaan Euroopan unionin komission päätöksiin ja tammikuussa julkaistuun suositukseen.

Komissiolla on vaikea tehtävä yhteisen energiapolitiikan luomisessa, koska jäsenvaltioilla on erilaiset näkemykset energiapolitiikasta, erityisesti suhteessa Venäjään ja energian toimitusvarmuuteen. Venäjän voidaan myös hyötyvän tästä tilanteesta, jolloin se voi sopia kahdensivuisesti kaasusopimuksia Euroopan unionin jäsenvaltioiden kanssa. Jäsenmaiden suhtautuminen riippuu hyvin paljon siitä, minkälainen neuvotteluasema heillä on Venäjän kanssa

käytävissä kahdenvälisissä energiasuhteissa, mikä on heidän geopolitiittinen sijoittuminen suhteessa Venäjään ja energiatoimituksiin ja millainen asema heillä on Venäjän määräämässä energian hinnoittelupolitiikassa. Venäjän käyttämä erilainen kaasun hinnoittelu eri maille voidaankin nähdä pehmeänä vallankäyttönä, joka vaikuttaa osaltaan Euroopan unionin yhteisen energiapolitiikan muodostumisen vaikeutumisenä. Euroopan unioni tarvitsee yhteisen energiapolitiikan, mutta Venäjän suosioiva tai epäsuosioiva kaasunhinnoittelu tiettyjä EU:n jäsenvaltioita kohtaan murentaa yhteisen energiapolitiikan muodostumista. Schmidt-Felzmann mukaan komissio onkin vedonnut jäsenvaltioiden väliseen solidaarisuuteen yhteisen energiapolitiikan luomisessa. Vuonna 2008 luotiinkin The ”Energy Security and Solidarity Action Plan” uudistamaan vuoden 2004 Kaasun tuontidirektiivia. Action planin tarkoituksena oli lisätä solidaarisuutta jäsenmaiden välillä kaasukriisien tapahtuessa.¹⁷¹ Euroopan unionin komissiolle jääkin vaikea rooli vedota ainoastaan solidaarisuuteen yhdistäessä unionin yhteistä energiapolitiikkaa.

Liuskekaasun hyödyntäminen Euroopan unionin alueella tarvitsee poliittisia päätöksiä Euroopan unionin tasolla. Energia strategisena resurssina aiheuttaa voimakasta politisoitumista ja energiaturvallisuuden ylläpitämistä keskustelussa. Taustalla on ajatus, mitä jos tapahtuu jotain, mikä saa energiatoimitukset loppumaan? Taustalla on siis voimakas uhkakuva. Uhkatekijä on juurikin Venäjä sen harjoittaman ailahtelevan politiikan ja itäisen Euroopan historiallisten muistojen vuoksi vai onko kyseessä uhkakuva energian kalliista hinnasta?

Tämän tutkimuksen merkittävin anti oli havaita liuskekaasua perusteltavan hyvin vahvasti myös taloudellisten seikkojen avulla. Venäjää ei mainittu ollenkaan asiakirjoissa, vaikkakin toimitusvarmuudella viitataan osittain juurikin venäläisen kaasun toimitusvarmuuteen. Jatkotutkimuksissa olisikin mielenkiintoista selvittää, miten eri valtioiden päämiesten näkemykset venäläisen energian uhkakuvista. Jäsenvaltioiden päämiestasolla näitä uhkakuvia esitetään usein, mutta komission ja Eurogasin aineistossa suurin uhkakuva on energian toimitusvarmuus sekä energian kalleus. Molemmat tosin viittaavat vahvasti myös Venäjään. Mikäli Venäjän energiantoimituksissa tapahtuisi jotain todella radikaalia ja kaasunsaanti Eurooppaan loppuisi tai kallistuisivat merkittävästi liuskekaasulla olisi mahdollisuus tulla turvallistetuksi. Toistaiseksi liuskekaasukeskustelu on edennyt komissiossa normaalien poliittisten raamien mukaan, eikä hätätilatoimenpiteitä ole käytetty. Venäjää pidetään jossain määrin luotettavana kauppakumppanina ja aineistosta tulikin vahvasti esiin energiapolitiikan taloudellinen näkemys sekä energiatoimitusten varmistaminen, poliittisten uhkien sijaan.

171 Schmidt-Felzmann (2011)

Lähdeviitteet

Aineistolähteet:

Barroso José Manuel Durão. Speech by President Barroso on the preparations of the European Council. European commission. SPEECH/13/434. 22.5.2013

Barroso José Manuel Durão. Speech by President Barroso at the opening session of the Industrial policy conference. European commission. SPEECH/13/509. 6.6.2013

Barroso José Manuel Durão Statement by President Barroso on the 2030 Energy and Climate Framework. European commission SPEECH/14/50. 22.1.2014

Barroso José Manuel Durão.Speech by President Barroso at BusinessEurope Day: Industry matters. BusinessEurope day. EUROPEAN COMMISSION. SPEECH/14/64 Brussels, 28.1.2014

Cirelli Jean-François . Welcome speech Eurogas Annual Conference 9 October 2013, Brussels Gas: Partner for a new area. 9.10.2013

Euorgas. Eurogas responses to public consultation on external energy pollicy. 7.11.2011.

Eurogas response to the Green Paper. “A 2030 framework for climate and energy policies” 2.7.2013

Eurogas. The external energy policy of the European union: An industry and market perspective from Eurogas. 31.5.2011

Eurogas. Unconventional/Shale Gas. Policy Recommendations. 20.2.2012

Komission suositus 2014/70/EU. Suuritehoisella vesisärötyksellä tapahtuvaan hiilivetyjen (esimerkiksi liuskekaasun) etsintään ja tuotantoon sovellettavista vähimmäisperiaatteista. 22.1.2014.

Potočnik Janez. Statement by Commissioner following the vote in the European Parliament on shale gas. European commission MEMO/12/885. 21.11.2012

Oettinger Günther: Speech at World Economic Forum Annual Meeting. European Commission. SPEECH/13/55. 25.1.2013.

Oettinger. Günther. The future of TSOs – electricity and gas highways. **European Commission.** SPEECH/13/748. 24.9.2013

Potočnik Janez. ‘Environmental priorities’ European commission. SPEECH/13/281. 3.4.2013

Potočnik Janez. A European Strategy for Shale. European commission. SPEECH/13/840 21.10.2013

Raabe, Beate Eurogas Secretary General. EEF dinner debate in Strasbourg. 15.1.2013

Muut virallislähteet:

European Commission. Green paper. Towards a European strategy for the security of energy supply COM(2000) 769 final. 2000

European Commission, Green Paper — A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. 2006.

European Commission, Green Paper — Towards a Secure, Sustainable and Competitive European Energy Network. 2008.

Eurostat (2010a) Energy dependency rate - all products, 2010, % of net imports in gross inland consumption and bunkers, based on tonnes of oil equivalent. 2010

Eurostat (2010b) Energy dependency rate, EU-27, 2000-2010 (% of net imports in gross inland consumption and bunkers, based on tonnes of oil equivalent) 2010

Eurostat (2010c) Main origin of primary energy imports, EU-27, 2002-2010. % of extra EU-27 imports. 2010

Eurogas <http://www.eurogas.org/about-us/our-mission-vision-objectives/> katsottu 21.1.2014

Eurobarometer (Standard EB 74.3 on Energy) European Parliament Parlemeter January 2011 The Europeans and energy. Brussels, 31 January 2011

European Council. PRES/11/465 28/11/2011. Brussels, 28 November 2011 joint press statement the EU-U.S. energy council. Washington, 28 November 2011

IEA. World energy outlook 2011. Are we entering the golden age of gas. Special report. OECD/IEA Pariisi 2011

IEA Key World Energy Statistics 2013

IEA Key World Energy Statistics 2010

IEA World Energy Outlook 2010. OECD/IEA Pariisi 2010

United Nations. World Energy Assessment: Energy and the Challenge of Sustainability. New York UNDP 2000.

Kirjallisuus:

Aalto, Pami, Dusselaut David, Kivinen Markku, Kennedy Michale D. How are Russian energy policies formulated? Linking the actors and structures of energy policy. **Teoksessa: Aalto, Pami. (toim)** Russia's energy policies. National Interregional and global levels. Edward Elgar Publ. Cheltenham. 2012

Aldrich, Howard E. Organisations and environments. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall 1979

Balmaceda. Margareta M. Russia's central and eastern European energy transit corridor: Ukraine and Belarus. Teoksessa: **Aalto, Pami. (toim)** Russia's energy policies. National Interregional and global levels. Edward Elgar Publ. Cheltenham. 2012

Buzan, Barry, Waever Ole, Wilde Jaap de. Security. A new framework for analysis. Lynne Rienner Publisher Inc. Lontoo. 1998.

Closson, Stacy. Subsidies in Russia's gas trade. Teoksessa: Oxenstierna Susanne, Tynkkynen Veli-Pekka. Russian energy and security up to 2030. Routledge, Abingdon 2014

Dyer Hugh, Trombetta Julia: International handbook of energy security. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham 2013.

EIA <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411> katsottu 14.3.2014

Elkind, Jonathan, Pascual Carlos (toim.). Energy Security. Economics, Politics and implications. Brookings Institution Press. Washington D.C. 2010

Eurogas. <http://www.eurogas.org>

Forsström & Koljonen. Arvioita liuskekaasun kehitysnäkymistä ja vaikutuksista Euroopassa. VTT Technology 104. 2013

Geny, Florence. Can Unconventional Gas be a Game Changer in European Gas Markets? Oxford Institute for Energy Studies. University of Oxford. 2010

Goldthau, A., Sovacool, B.,K. The uniqueness of energy security, justice and governance problems. Energy Policy 41 p. 232–240. 2012.

Cligendael international energy programme. The geopolitics of EU gas Supply. 2008.

Hansen, Lene. The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School. Millennium (03058298). 2000, Vol. 29 Issue 2, p285-306. 22p.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula: Tutki ja kirjoita. 6.painos. Tammi 2000

Hix Simon, Hoeyland Bjoern. The political system of the European union. Palgrave. Macmillan Hampshire. 2011.

- Kivinen Markku.** Public and business actors in Russia's energy policy. Teoksessa: **Aalto, Pami. (toim)** Russia's energy policies. National Interregional and global levels. Edward Elgar Publ. Cheltenham. 2012
- Kuhn, M. Umbach F.** Strategic Perspectives of Unconventional Gas: A Game Changer with Implication for the EU's Energy Security. EUCERS/King's College London, London 2011
- Laitinen, Kari.** Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No 7. Väitöskirja. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 1999
- Pearson, I, Zeniewski P, Gracceva F, Zastera P:** Unconventional gas: Potential energy market impacts in the European union. JRC Scientific and policy reports. European Commission. 2012
- Pfeffer J, Salancik G:** The external control of organizations. A resource dependence perspective. Harper & Row, Publishers, New York. 1978
- Perovic, Jeronim.** Russian energy power and foreign relations. Implications for conflict and cooperation. Routledge. New York 2009.
- Rogers, H.** The Impact of a Globalising Market on Future European Gas Supply and Pricing: the Importance of Asian Demand and North American Supply. The Oxford Institute for Energy Studies, 2012.
- Rutland Peter.** Russia as an Energy Superpower. *New Political Economy*, Vol. 13, No. 2, June 2008
- Sakmar, Susan L.** Energy for the 21st century. Opportunities and challenges for liquefied natural gas (LNG). Edward Elgar. Cheltenham, UK, 2013
- Schmidt-Felzmann, Anke** EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies. *Geopolitics*, 16:574–599, Routledge 2011.
- Smith, Hanna.** Russian foreign policy and energy: the case of the Nord Stream gas pipeline. Teoksessa: **Aalto, Pami. (toim)** Russia's energy policies. National Interregional and global levels. Edward Elgar Publ. Cheltenham. 2012
- Smith, Hanna.** Politicizing energy security. Teoksessa: Oxenstierna Susanne, Tynkkynen Veli-Pekka. Russian energy and security up to 2030. Routledge, Abingdon 2014
- Smith, Martin A:** Power in the changing global order. The Us, Russia and China. Polity Press. Cambridge, 2012.

Stern, Jonathan: The new security environment for European gas: worsening geopolitics and increasing global competition for LNG. Teoksessa: Leveque, Francois (toim): Security of energy supply in Europe. Edward Elgar, Cheltenham 2010

Tuomi, Jouni & Hirsjärvi Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi Jyväskylä 2003

Tuomi, Jouni & Hirsjärvi Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi Jyväskylä 2009

Tucker, Aviezer: The new power map. World politics after the boom in unconventional energy. (2012). *Foreign Affairs*.

Umbach, Frank. Energy security in Eurasia. Clashing interests. Teoksessa: Dellecker Adrian, Gomart Thomas. (toim.) Russian energy security and foreign policy. Routledge London 2011.

Vihma, Antto: The shale gas boom. The global implications of the rise of unconventional fossil energy. The Finnish Institute of International Affairs 2013

Wilkinson , Claire. The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe? Security Dialogue. Maaliskuu 2007, Vol. 38 Issue 1, p5-25. 21p. 2007

Winzer Christian. Conceptualizing energy security Energy Policy 46 (2012) 36–48

Yergin, Daniel. Ensuring energy security. Foreign Affairs. Mar/Apr 2006, Vol. 85 Issue 2, p69-82. 14p.

Lehtiartikkelit:

EU warms to shale gas in the wake of Crimea crisis. Euractiv. 26.3.2014.
<http://www.euractiv.com/sections/energy/eu-warms-shale-gas-wake-crimea-crisis-301142> (katsottu 17.4.2014)

Gazprom ei katkaise kaasuntoimituksia Ukrainaan. Helsingin Sanomat 13.3.2014

Gazprom nostaa Ukrainan kaasun hintaa. Yle uutiset. 1.4.2014

Gazprom varoittaa Ukrainaa maksamattomasta laskusta – kaasuhanat voivat sulkeutua Yle uutiset 7.3. 2014

Hulkko, Kustaa: Liuskekaasu mullistaa maailman energiemarkkinat.(2013) *Suomen Kuvalehti* 27.2.2013

Kaasukentän kaatuminen pettymys pohjoisessa. 2012 *Lapin Kansa* 4.9.2012

Kivimäki, Antti: Liuskekaasu sekoitti energiapelin. *Ulkopolitiikka* 4/2012

Liuhto, Kari: Liuskekaasu ei korvaa Venäjältä tuotavaa kaasua. 2013 *Helsingin Sanomat* 5.10.2013

Merkel says U.S. shale gas might help Europe diversify energy. Reuters. 21.3.2014

Pentikäinen, Mikael: Liuskekaasu piirtää nyt maailmaa uusiksi, 2013. *Helsingin Sanomat* 19.5.2013

Ranta, Elina: Liuskekaasu sekoittaa energiamaarkkinoita 2013 *Talouselämä* 19.4.2013

Traynor, Ian: European leaders ask Obama to allow increased exports of US shale gas. EU seeks to break Russian stranglehold on energy supplies – but US president says Europe must step up its own fracking. *The Guardian* 26.3.2014

Turha toivoa, että liuskekaasu tulee ja pelastaa *Talouselämä* 16.5.2013

Tusk: Saksan riippuvuus Venäjän kaasusta uhkaa Eurooppaa. Yleisradio 10.3.2014
http://yle.fi/uutiset/tusk_saksan_riippuvuus_venajan_kaasusta_uhkaa_eurooppaa/7129186 (luettu 13.3.2014)

Ukraina on valmis viemään Gazpromin oikeuteen kaasun hinnasta. YLE uutiset 5.4.2014
http://yle.fi/uutiset/ukraina_on_valmis_viemaan_gazpromin_oikeuteen_kaasun_hinnasta/7175733?origin=rss&utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter (katsottu 5.4.2014)

Venäjän ja Ukrainan välinen kaasukriisi herätti EU:n energiasektorin. *Energia. Euroopan Parlamentti* 09.01.2006 (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20060109STO04118+0+DOC+XML+V0//FI>) (luettu 19.10.2013)

